

МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ ДРУГОЇ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса
17 листопада 2023 року

Україна Польща Литва Румунія
Чехія Швейцарія Еквадор

Ukraine Poland Lithuania Romania Czech
Switzerland Ecuador

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Навчально-науковий інститут гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

Співорганізатори:

Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)
Литовський університет наук про здоров'я (Литва)
Університет Сучави (Румунія)
Західно-чеський університет (Чехія)
Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України
Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації
Громадська організація «Асоціація професійних Консультантів і
Супервізорів»

**МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

17 ЛИСТОПАДА 2023 РОКУ

Одеса
2023

УДК 316.472+159.923](058)
А43

Редакційна колегія:

Головний редактор: Корнешук В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Члени редакційної колегії:

Алмонайтене Юона Сильвія, доктор соціальних наук, доцент кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Ширвінскене Гедре, доктор соціальних наук, доцент, завідувач кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Климанська Л. Д., доктор політичних наук, професор кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка»

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Пивоварчик І. М., кандидат психологічних наук, доцент, супервізор, психолог Приватного закладу «Одеський ліцей «ВЕДА»»

Пупцев А. Є., кандидат педагогічних наук, доцент, професор Департаменту гуманітарних наук і мистецтв Європейського гуманітарного університету (Вільнюс, Литва)

Романовська Л. І., доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

Тодорцева Ю. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рецензенти:

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Онищук В. М., доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

А43 Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали двадцять другої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2023 р.) / гол. ред. В. В. Корнешук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2023. – 192 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми психології, соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

УДК 316.472+159.923](058)

© Національний університет «Одеська політехніка»,
кафедра психології та соціальної роботи, 2023 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

*Автори несуть відповідальність
за унікальність тексту тез і дотримання вимог
академічної доброчесності*

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Прокопович Л. В., Когут О. В. (Одеса, Україна)	16
Соціально-філософський аспект авторського права: кейси технологій 3d-принтингу	
Лісовська А. М. (Запоріжжя, Україна)	18
Сучасні перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні	
Березненко М. С. (Київ, Україна)	19
Шлях додому: скільки українських біженців повернуться в Україну	
Романенко С. В. (Одеса, Україна)	21
Інноваційний потенціал соціологічних досліджень в побудові кар'єри соціального працівника	
Антінєнє Д., Лекавічєнє Р. (Каунас, Литва)	23
Чи ефективно відбувається розвиток емоційного інтелекту при дистанційному навчанні? Уроки пандемії	
Лугова О. М. (Суми, Україна)	25
Психологічні особливості стресостійкості як складової психічного здоров'я військовослужбовців	
Лисая О. О., Колот С. О. (Одеса, Україна)	27
Мотиваційна спрямованість волонтерського руху	
Фурман А. А., Матвєєва Л. О. (Одеса, Україна)	30
Взаємозв'язок еґо-станів та особистісних рис-якостей	
Ємельянова Б. А., Колот С. О. (Одеса, Україна)	32
Агресія та її прояви у підлітків	
Будаква А. О. (Одеса, Україна)	34
Пропагування наркотичних речовин в Інтернеті	
Ніколова В. С. (Одеса, Україна)	36
Роль ціннісних орієнтацій у виборі психологічного фаху	
Собко-Бовкун Ю. С. (Одеса, Україна)	37
Соціальні аспекти у процесі благоустрою міст у повоєнний період	
Ткаченко С. В., Степаніщева М. О. (Одеса, Україна)	39
Типове різноманіття посттравматичного стресового розладу особистості	
Косенко Л. П. (Суми, Україна)	41
Проблема тривожності у царині психологічної науки	
Балухтіна О. М., Іванова А. І. (Запоріжжя, Україна)	44
Шляхи оптимізації наставництва над дітьми-сиротами за результатами опитування студентів	
Ширвінськєнє Г., Антінєнє Д., Дулкєнєнє Л., Грицюте А. (Каунас, Литва)	46
Особливості суб'єктивної та об'єктивної оцінки труднощів уваги дітей дошкільного віку	

Кравченко Г. Д., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)	48
Психологічні особливості схильності особистості до саморуйнування	
Лисенко О. М., Мотрюк Н. Л. (Одеса, Україна)	50
Соціальне становище внутрішньо переміщених осіб	
Харитинський А. А. (Київ, Україна)	52
Моделювання суб'єктивного благополуччя особистості	
Лазарева А. О., Мамай Є. П. (Одеса, Україна)	55
Вивчення української мови як соціально-педагогічна послуга сприяння адаптації переселенців літнього віку в сучасному суспільстві	

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

Корнєшук В. В., Санаторчук Л. І. (Одеса, Україна)	58
Професійні компетентності соціального менеджера щодо мотивування персоналу соціальної служби	
Родрігес Рон А. (Кіто, Еквадор)	61
Порівняльний аналіз адміністративної реформи в західних країнах	
Анісімов А. Ю., Ремез Н. Д. (Одеса, Україна)	63
Адміністрування освітніх оцінювань на регіональному рівні в умовах воєнного стану	
Семенчук І. Ю. (Рівне, Україна)	65
Акмеологічні основи управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти	
Домашевська К. О. (Одеса, Україна)	67
Психологічна стійкість державних службовців в умовах правового режиму воєнного стану	
Іжа М. М., Пахомова Т. І. (Одеса, Україна)	69
Кадрова політика в системі публічної служби як інструмент формування її стійкості	

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Асєєва Ю. О., Аймедов К. В. (Одеса, Україна)	71
Державні програми із соціально-психологічної роботи під час воєнного стану в Україні	
Романовська Л. І., Новак М. В. (Хмельницький, Україна)	73
Аутотренінг як ефективний психологічний метод профілактики стресу	
Пашинська А. М. (Одеса, Україна)	76
Транспарентність системи соціальної допомоги для постраждалих від збройного конфлікту в Україні	

Кулешова О. В., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)	78
Символдрама в наданні психотерапевтичної допомоги сім'ї	
Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)	79
Ефективна взаємодія при наданні першої психологічної допомоги	
Базікало І. В., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)	82
Особливість соціально-психологічної адаптації внутрішньо-переміщених осіб	

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Корнещук В. В., Козловська Д. О. (Одеса, Україна)	84
Соціальна робота з неповними сім'ями в умовах війни	
Балтян М. В. (Одеса, Україна)	86
Напрями та функції соціальної роботи з ВПО	
Кособуцька А. С. (Рівне, Україна)	89
Соціально-психологічна допомога жінкам – жертвам домашнього насильства	
Колот С. О., Христич А. Л. (Одеса, Україна – Женева, Швейцарія)	92
Проблеми соціально-психологічної адаптації дітей – внутрішніх переселенців	
Вітковська І. М. (Харків, Україна)	94
Особливості волонтерства в соціальній роботі	
Столярик О. Ю. (Львів, Україна)	96
Соціальна реабілітація дітей з інвалідністю в громаді: інтегрований підхід	
Серга Т. О., Гайдукова А. Г. (Запоріжжя, Україна)	100
Основні напрями соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, що позбавлені батьківського піклування, в інтернатних закладах	
Бойко Ю. В., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)	102
Соціальна робота з дітьми з дистантних сімей військовослужбовців	
Балухтіна О. М., Танкушина Л. В. (Запоріжжя, Україна)	104
Впровадження пілотного проєкту «Помічник ветерана» в Україні	
Котломанітова Г. О. (Полтава, Україна)	107
До проблеми соціально-педагогічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами в умовах сільської громади	
Лисенко О. М., Станкова О. В. (Одеса, Україна)	109
Міждисциплінарні технології в соціальній роботі з сім'єю	

5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Кравченко О. О. (Умань, Україна)	112
Інклюзивне освітнє середовище закладу вищої освіти	
Ситник О. І., Сільвестрова О. Ю. (Луцьк, Україна)	113
Соціальна політика як інструмент соціальної справедливості	

Ткаченко А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	115
Щодо проблем цифрової трансформації інклюзивних послуг	
Лисенко О. М., Гуменяк В. П. (<i>Одеса, Україна</i>)	118
Нормативно-правове забезпечення служби пробації	
Тулієва В. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	120
Соціальна політика та процедура розробки соціальних програм	

6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Олійник К. С. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	123
Соціальне виховання як складова соціальної педагогіки	
Божок А. І. (<i>Рівне, Україна</i>)	125
Соціалізація учнівської молоді засобами Інтернет-мережі	
Богданова І. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	126
Роль соціальних педагогів у розвитку життєстійкості учасників освітнього процесу	
Гасанова Л. І. (<i>Умань, Україна</i>)	129
Впровадження соціально-емоційного компонента в навчальну діяльність сучасної школи	
Бойчук А. І., Столярик О. Ю. (<i>Львів, Україна</i>)	131
Соціально-психологічна реабілітація тривожності учнів початкової школи в умовах війни	
Григоренко Н. Р., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	135
Соціально-психологічні чинники готовності до батьківства	
Литвиненко О. О. (<i>Суми, Україна</i>)	137
Соціальна взаємодія дітей молодшого шкільного віку з хронічним соматичним захворюванням	
Катеринич А. А. (<i>Київ, Україна</i>)	139
Критерії визначення рівня соціальної інтеграції молодих людей з інвалідністю	

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Кравчина Т. В. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	142
Педагогічна рефлексія: основні особливості та етапи	
Бугиліна О. В., Євдокимова І. А. (<i>Харків, Україна</i>)	144
Підготовка соціальних працівників до роботи з військовими та особами, які постраждали внаслідок війни	
Корх М. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	146
Інтерактивні форми та методи підвищення пізнавальної та творчої активності курсантів щодо вивчення дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка»	
Бабій М. Ф. (<i>Луцьк, Україна</i>)	149
Доцільність контекстно-модульного підходу у дуальній освіті	

Аксьонова О. М., Кузіна Ю. В. (Одеса, Україна)	151
Нестандартні підходи викладання вищої математики у вищих військових навчальних закладах	
Афанасієвська І. О. (Херсон, Україна)	153
Поняття автономного навчання студентів морської галузі у процесі вивчення професійної англійської мови	
Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (Покровськ, Україна)	156
Адаптація до дистанційного навчання: вплив війни на методи навчання та якість підготовки фахівців	
Нікон Н. О. (Одеса, Україна)	158
Актуальність дисципліни «Теорії сучасного суспільства» у підготовці фахівців із соціальної роботи	
Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. (Київ, Україна)	160
Міжпредметні зв'язки соціально-гуманітарних та профільних дисциплін: міждисциплінарний підхід	
Хозраткулова І. А. (Одеса, Україна)	162
Well-being в організації навчання студентів під час війни	
Мосаєв Ю. В. (Запоріжжя, Україна)	164
Формування навичок соціального проектування у студентів спеціальності 231 Соціальна робота	
Алмонайтене Юнона Сильвія, Алмонайтис Вітяніс	166
<i>(Каунас, Литва)</i>	
Застосування експериментального навчання в університеті: на прикладі гуманітарних наук	
Конєва Т. М. (Полтава, Україна)	169
Генерування здоров'язберезувальної компетентності на інтегрованих заняттях	
Гончарова Н. О. (Полтава, Україна)	173
Стресостійкість як складова професійної підготовки працівників правоохоронних органів	
Бялковська А. Д., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)	175
Формування емоційного інтелекту як професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	177
LIST OF AUTHORS	185

Ministry of education and Science of Ukraine
Odesa Polytechnic National University
Educational Scientific Institute of Humanities
Department of Psychology and Social Work

Co-organizers:

International Academy of Social Work
University of Humanitarian and Economic in Lodz (Poland)
Lithuanian University of Health Sciences (Lithuania)
University of Suceava (Romania)
West Czech University (Czech Republic)
South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine
Odesa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS
OF THE TWENTY-SECOND INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

NOVEMBER 17th, 2023

ODESA
2023

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Prokopovych L., Kohut O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	16
Socio-philosophical aspect of copyright: cases of 3d printing technologies	
Lisovska A. (<i>Zaporizhia, Ukraine</i>)	18
Current prospects in the development of inclusive tourism in Ukraine	
Bereznenko M. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	19
The way home: how many Ukrainian refugees will return to Ukraine	
Romanenko S. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	21
Innovative potential of sociological research in building the career of a social worker	
Antiniene D., Lekaviciene R. (<i>Kaunas, Lithuania</i>)	23
Is remote emotional intelligence training effective?	
Lessons from the pandemic	
Lugova O. (<i>Sumy, Ukraine</i>)	25
Psychological features of stress resistance as a component of mental health of military personnel	
Lysaia O., Kolot S. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	27
Motivational orientation of the volunteer movement	
Furman A., Matveeva L. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	30
Relationship of ego states and personal traits	
Yemelianova B., Kolot S. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	32
Agression and its signs in teenagers	
Budakva A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	34
Promotion of narcotic substances on the Internet	
Nikolova V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	36
The role of value orientations in choosing a psychology major	
Sobko-Bovkun Y. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	37
Social aspects in the urban development process in the post-war period	
Tkachenko S., Stepanishcheva M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	39
Typical variety of post-traumatic stress personality disorder	
Kosenko L. (<i>Sumy, Ukraine</i>)	41
The problem of anxiety in the realm of psychological science	
Balukhtina O., Ivanova A. (<i>Zaporizhzhia, Ukraine</i>)	44
Ways of optimising mentoring of orphan children according to the results of the student survey	
Širvinskienė G., Antinienė D., Dulksnienė L., Griciūtė A. (<i>Kaunas, Lithuania</i>)	46
Peculiarities of subjective and objective assessment of attention difficulties in preschool children	

Kravchenko H., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)	48
Psychological characteristics of personality's tendencies to self-destruction	
Lysenko O., Motryuk N. (Odesa, Ukraine)	50
Social status of internally displaced persons	
Kharytynskyi A. (Kyiv, Ukraine)	52
Modeling of subjective personal well-being	
Lazareva A., Mamay E. (Odesa, Ukraine)	55
Learning the Ukrainian language as a social and pedagogical service for supporting the adaptation of elderly immigrants in modern society	

2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Korneshchuk V., Sanatorchuk L. (Odesa, Ukraine)	58
Professional competences of the social manager regarding staff motivation of social service	
Rodriguez Ron A. (Quito, Ecuador)	61
Comparative analysis of administrative reform in western countries	
Anisimov A., Remez N. (Odesa, Ukraine)	63
Administration of educational assessments at the regional level in the conditions of martial law	
Semenshuk I. (Rivne, Ukraine)	65
Acmeological fundamentals of administrative activity of the head of a general secondary education institution	
Domashevska K. (Odesa, Ukraine)	67
Psychological resilience of public servants in conditions of the legal regime of martial law	
Izha M., Pakhomova T. (Odesa, Ukraine)	69
Personnel policy in public service system as a tool for forming its sustainability	

3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Asieieva Yu., Aymedov C. (Odesa, Ukraine)	71
State programs on social and psychological work during military operations in Ukraine	
Romanovska L., Novak M. (Khmelnyskyi, Ukraine)	73
Self-training as an effective psychological method of stress prevention	
Pashinska A. (Odesa, Ukraine)	76
Transparency of the system of social assistance for victims of the armed conflict in Ukraine	
Kuleshova O., Semenkova A. (Odesa, Ukraine)	78
Symbol drama in providing family psychotherapeutic assistance	
Azarkina O. (Odesa, Ukraine)	79
Effective interaction in providing psychological first aid	

Bazikalo I., Semenkov A. (*Odesa, Ukraine*)

82

A feature of social and psychological adaptation of internally displaced persons

4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Korneshchuk V., Kozlovskaya D. (*Odesa, Ukraine*)

84

Social work with one-one families in the conditions of war

Baltyan M. (*Odesa, Ukraine*)

86

Directions and functions of social work with internally displaced persons

Kosobutskaya A. (*Rivne, Ukraine*)

89

Social and psychological assistance to women victims of domestic violence

Kolot S., Khristich A. (*Odesa, Ukraine - Geneva, Switzerland*)

92

Problems of social and psychological adaptation of children of internal displacements

Vitkovska I. (*Kharkiv, Ukraine*)

94

Features of volunteering in social work

Stoliaryk O. (*Lviv, Ukraine*)

96

Social rehabilitation of children with disabilities in the community: an integrated approach

Serha T., Haidukova A. (*Zaporizhzhia, Ukraine*)

100

Main directions of social work with orphans and children deprived of parental care in boarding institutions

Boyko Y., Voloshenko M. (*Odesa, Ukraine*)

102

Social work with children from distant families of military servicemen

Balukhtina O., Tankushyna L. (*Zaporizhzhia, Ukraine*)

104

Implementation of the «Veteran's Assistant» pilot project in Ukraine

Kotlomanitova H. (*Poltava, Ukraine*)

107

To the problem of socio-pedagogical rehabilitation of children with special educational needs in a provincial community

Lysenko O., Stankova O. (*Odesa, Ukraine*)

109

Interdisciplinary technologies in social work with families

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Kravchenko O. (*Uman, Ukraine*)

112

Inclusive educational environment institution of higher education

Sytnyk O., Silvestrova O. (*Lutsk, Ukraine*)

113

Social policy as an instrument of social justice

Tkachenko A. (*Odesa, Ukraine*)

115

The problems of digital transformation of inclusive services

Lysenko O., Gumenyak V. (*Odesa, Ukraine*)

118

Legal support of the probation service

Tulieva V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	120
Social politics and procedure of development of social programs	

6. SOCIAL PEDAGOGICS

Oliynyk K. (<i>Khmelnytskyi, Ukraine</i>)	123
Social education as a component of social pedagogy	
Bozhok A. (<i>Rivne, Ukraine</i>)	125
Socialization of student youth by means Internet networks	
Bohdanova I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	126
The role of social educators in the development of life resilience of educational process participants	
Hasanova L. (<i>Uman, Ukraine</i>)	129
Introduction of social and emotional component in educational activity of modern school	
Boichuk A., Stoliaryk O. (<i>Lviv, Ukraine</i>)	131
Social and psychological rehabilitation of primary school students' anxiety in the conditions of war	
Hryhorenko N., Voloshenko M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	135
Social and psychological factors of readiness for parenthood	
Lytvynenko O. (<i>Sumy, Ukraine</i>)	137
Social interaction of early school-age children with chronic somatic disease	
Katerynych A. (<i>Kiyv, Ukraine</i>)	139
Definding criteria of social integration level of young people with disabilities	

7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

Kravchyna T. (<i>Khmelnytsky, Ukraine</i>)	142
Pedagogical reflection: main features and stages	
Butylina O., Yevdokymova I. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	144
Training of social workers to work with military personnel and persons affected by the war	
Korh M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	146
Interactive forms and methods for enhancing cognitive and creative activity of students in the study of the discipline «Draft geometry and engineering graphics»	
Babiy M. (<i>Lutsk, Ukraine</i>)	149
Expediency of contextual and modular approach in dual education	
Aksonova O., Kuzina Y. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	151
Non-standard approaches in mathematics classes in higher military educational institutions	

<u>Актуальні дослідження в соціальній сфері</u>	15
Afanasiievska I. (<i>Kherson, Ukraine</i>)	153
Learners autonomy in the process of maritime English learning	
Niementseva N., Niementsev E. (<i>Pokrovsk, Ukraine</i>)	156
Adaptation to distance education: the influence of the war on educational methods and the quality of the training of specialists	
Nikon N. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	158
Relevance of the discipline «Theory of modern society» in the training of social work specialists	
Cherusheva G., Parkhomenko V. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	160
Interdisciplinary connections between social sciences and humanities and specialized disciplines: an interdisciplinary approach	
Khozratkulova I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	162
Well-being in the organization of student education during the war	
Mosaiev Yu. (<i>Zaporizhia, Ukraine</i>)	164
Formation of social design skills among students of the speciality	
231 Social work	
Almonaitienė Junona Silvija, Almonaitis Vytenis (<i>Kaunas, Lithuania</i>)	166
Applying experiential learning at university: the case of humanities	
Konieva T. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	169
Generation of health-conservation competence at integrated classes	
Goncharova N. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	173
Stress resistance as a component of the professional training of law enforcement officers	
Bialkovska A., Semenkova A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	175
Formation of emotional intelligence as a professional competence of the future specialists in social work	
LIST OF AUTHORS	185

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

**Прокопович Л. В., Когут О. В. (Одеса, Україна)
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ АВТОРСЬКОГО
ПРАВА: КЕЙСИ ТЕХНОЛОГІЙ 3D-ПРИНТИНГУ**

На прикладі проблем, що виникають в сфері інтелектуальної власності з появою 3D-принтерів, показано необхідність трансформації авторського права задля збалансування інтересів виробників (авторів) і споживачів (суспільства).

**Prokopovych L., Kohut O. (Odesa, Ukraine)
SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECT OF COPYRIGHT: CASES
OF 3D PRINTING TECHNOLOGIES**

Using the example of problems arising in the field of intellectual property with the advent of 3D printers, the need to transform copyright to balance the interests of producers (authors) and consumers (society) is shown.

Бурхливий розвиток та активне впровадження різноманітних технологій (інформаційних, цифрових, біомедичних, соціальних тощо) ставить низку проблем в галузі соціальної філософії та філософії права. Зокрема, в сфері авторського права активно обговорюються проблеми інтелектуальної власності, пов'язані з появою 3D-принтерів.

Швидке поширення цієї технології зумовлене тим, що вона дозволяє виготовити будь-яку річ з мінімальними витратами. Проте через це межа між виробником та споживачем стає «розмитою», адже виробництво продукції відомих брендів стає таким простим і доступним, що йдеться про «виробництво в домашніх умовах».

Деякі експерти вважають, що «виробництво або, краще сказати, відтворення відомих продуктів «у домашніх умовах» – це те, з чим частині виробників, напевно, доведеться змиритися. Навіть якщо виробник потурбувався про захист своєї інтелектуальної власності, використання такого об'єкту не для комерційної мети не дає можливості ефективно забороняти таке використання або вимагати відшкодування збитків» [1].

Іншого аспекту ця проблематика набула завдяки повідомленням в ЗМІ про те, що у вересні 2023 року США передали Україні промислові 3D-принтери для друку запчастин до техніки на полі бою. Про це повідомив помічник міністра оборони США з питань закупівель та розвитку Вільям ЛаПлант. Він додав, що фахівці з України ще раніше почали самостійно друкувати на 3D-принтері деталі навіть не маючи пакетів технічних

документів та відповідних дозволів. Проте представник Пентагону не вважає це серйозним порушенням. «Знаєте, як кажуть, коли твоя країна зазнає екзистенційної атаки, закони про інтелектуальну власність лише трохи мають значення», – цитують посадовця мас-медіа [2].

В цьому кейсі привертає увагу не так факт допомоги, як згадка ЛаПланта про «екзистенційну атаку», точніше – його впевненість, що закони про інтелектуальну власність можна посунути на другий план в умовах такої атаки.

Тож виникають питання: Хіба не всі країни, кожне суспільство, час від часу постають перед екзистенційними викликами, ризиками, кризами? Якщо такі ситуації є підставою для нехтування законами про інтелектуальну власність, то навіщо вони взагалі потрібні? Чи дійсно вони потрібні з точки зору соціального співіснування? Адже в такому разі йдеться вже не про комерційні інтереси виробників, а про доступ всього людства до інтелектуальних продуктів, досягнень науки та технологій.

Такий погляд на проблему формує дискусію, яка виходить за межі вузькоспеціалізованої правової сфери, потрапляючи в міждисциплінарне поле філософії права та соціальної філософії. Саме тут виявляються вразливі місця інтелектуальної власності, які спонукають різні громадські організації (наприклад, Electronic Frontier Foundation, «Піратські партії» та інші) боротися проти законів щодо інтелектуальної власності. Провідні ідеї цього спротиву формулює, наприклад, Річард Столлмен, який стверджує, що «основна мета сьогоднішньої системи авторського права – дати певним компаніям несправедливу владу над суспільством, якою вони користуються для збагачення», і що «багаті країни часто нав'язують бідним країнам несправедливі закони, щоб вичавлювати з них гроші; деякі з цих законів – закони про інтелектуальну власність» [3].

Можливо, ці заяви здаються занадто різкими та емоційними. Але вони (у купі із кейсами, що вже проявляються на практиці) спонукають до усвідомлення проблеми та необхідності її розв'язання: або закони про інтелектуальну власність непотрібні, або мають формуватися на інших засадах, з принципово іншою філософією, яка передбачала б збалансованість інтересів всіх учасників процесу – виробників (творців, авторів) та споживачів (суспільства).

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Климчук Олег. 3D принтинг: наслідки для сфери інтелектуальної власності. *Юрліга*, 17 жовтня 2014.

2. Україна отримала від США промислові 3D-принтери для друку запчастин на полі бою – посадовець Пентагону. *Голос Америки*, 15 вересня 2023.

3. Stallman, Richard. Did You Say «Intellectual Property»? It's a Seductive Mirage. *GNU Operation System*. URL: <https://www.gnu.org/philosophy/not-ipr.en.html>

Лісовська А. М. (Запоріжжя, Україна)

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У тезах обґрунтовують питання необхідності розвитку інклюзивного туризму в Україні, як складової розвитку соціальної реабілітації та рекреації.

Lisovska A. (Zaporizhia, Ukraine)

CURRENT PROSPECTS IN THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE TOURISM IN UKRAINE

The theses substantiate the need to develop inclusive tourism in Ukraine as a component of the development of social rehabilitation and recreation.

Інклюзивний туризм актуальна тема для багатьох країн, хоча в Україні вона не так сильно популярна. Деякий час робилися кроки для оновлення інфраструктури, щоб люди з інвалідністю могли також відвідувати туристичні об'єкти та установи. Однак через російське вторгнення багато туристичних об'єктів або зруйновані, або не підлягають відновленню, або знаходяться на тимчасово окупованих територіях.

Час не стоїть на місці, тому місцевому самоврядуванню потрібно вже зараз розроблювати плани щодо розвитку туристичної складової їхніх громад.

Інклюзивний туризм інтуїтивно можна зрозуміти, як «усунення фізичних бар'єрів для людей з інвалідністю». Фахівці з інклюзії розглядають цей термін не тільки з боку реабілітації, але й з боку відпочинку та рекреації. У Законі України «Про туризм» зазначено, що держава проголошує туризм – одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки та створює умови для туристичної діяльності [2].

В Україні громади мають залучати людей з інвалідністю та осіб, що їх супроводжують, у зібраннях місцевого самоврядування. Потрібно, щоб такі представники громади відчували її підтримку, що їхні бажання щодо відпочинку були почуті. Для розвитку цієї сфери туризму потрібні не лише архітектурні інклюзивні оновлення, але й комунікації з представниками влади чи іноземними донорами.

На першому етапі обов'язковий пункт для розгляду – безпека. Під час та/або після війни обов'язковим є швидкий і доступний спуск до бомбосховища, щоб люди з інвалідністю могли безпечно дістатися. Найкращим варіантом буде побудова такого бомбосховища під закладом культури або невеликі споруди, які захищають від уламків ракет та/або БПЛА.

Також має бути узгоджена кооперація з представниками сфери реклами, які будуть розповсюджувати інформацію щодо можливої подорожі чи екскурсії. Одним із елементів приваблення можуть бути вебінари/презентації/«живі бібліотеки»/зустрічі онлайн чи офлайн.

Не обов'язково залучати лише осіб з інвалідністю. Іншими відвідувачами можуть бути будь-які люди зі соціально-незахищених верств населення – військові зі своїми сім'ями, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, представники ВПО, люди з онкохворобами тощо. Чим більш різноманітна група для екскурсії чи подорожі, тим більше шансів для соціалізації та зменшенню стресу [1].

Задовольнити туристичні потреби не просто, які би часи не були. Самостійно подолати труднощі в розробці чи організації неможливо, тому важливо долучати різних спеціалістів – від медичних працівників до будівельників – та виконувати роботу комплексно.

Україна має шанси для розвитку цього напрямку, при реалізації якого будуть розширені можливості щодо доступу до туристичних об'єктів і це надасть захист громадянам і забезпечить розвиток культурної складової країни.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Andreia Filipa Antunes Moura, Elisabeth Kastenholtz & Anabela Maria Sousa Pereira: Accessible tourism and its benefits for coping with stress, *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*. 2017. DOI: 10.1080/19407963.2017.1409750.

2. Закон України «Про туризм» №324/95 від 15.09.1995. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

Березненко М. С. (Київ, Україна)

ШЛЯХ ДОДОМУ: СКІЛЬКИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ПОВЕРНУТЬСЯ В УКРАЇНУ

У тезах порушено питання повернення біженців з України після закінчення війни для відбудови, розвитку і створення держави європейського рівня.

Bereznenko M. (Kyiv, Ukraine)

THE WAY HOME: HOW MANY UKRAINIAN REFUGEES WILL RETURN TO UKRAINE

The theses raised the issue of the return of refugees from Ukraine after the end of the war for reconstruction, development and creation of a European-level state.

Російська війна в Україні триває вже більше 9 років, і вже більше, ніж півтора з яких у вигляді повномасштабного вторгнення. Повномасштабне вторгнення РФ радикально змінило, якщо не анулювало, всі наші пріоритети й стандарти нормального життя. Ресурси, що писали про лайфстайл, красу, дизайн та культуру практично зникли, натомість з'явилися статті про виживання під час обстрілів.

Ця війна – перша в історії людства, яка відбувається за часів існування соціальних мереж, мобільних телефонів, з яких можна керувати

супутниками, самих супутників, з яких видно все на землі, атомних електростанцій та інших технологічних складових сучасної цивілізації. Жорстокий напад Росії на Україну завдав великої шкоди громадянам України, але також об'єднав країну в небачений раніше спосіб. Незважаючи на те, що приблизно 14 млн. людей були переміщені, а інфраструктура країни, її енергетичні й транспортні мережі піддаються постійним ворожим атакам, Україна продовжує функціонувати. Країна вистояла, безперечно перемає і відбудується. І ось саме про задачу відбудови необхідно думати вже сьогодні. Не можна не погодитись з думкою, що відбудова України потребуватиме головного – наших людей. Без мільйонів робочих рук, які вирушили за кордон, рятуючись від війни, відновити, ба навіть більше – майже з нуля створити модерну державу, буде вкрай складно. Тож необхідно проаналізувати скільки українців повернеться в Україну після війни [1].

Від того, чи вдасться повернути українців додому після війни, залежить майбутнє економіки України та її відновлення. Дедалі частіше про це говорять в уряді, у бізнес-колах і серед експертів. Проте нові дослідження дедалі очевидніше показують: що чим довше триває війна, тим більше з'являється причин у значної частини українських біженців залишитися за кордоном. Вони знаходять роботу, відкривають свій бізнес, а діти отримують реальну перспективу вільного доступу на європейський ринок праці із європейською освітою.

Загалом, за розрахунками аналітиків, улітку 2023 року за кордоном залишалося близько 5,6-6,7 мільйона українців. Це – майже на пів мільйона більше, ніж наприкінці 2022-го, зазначають експерти. На збільшення кількості біженців вплинули, зокрема, російські обстріли по енергосистемі України взимку, посилення атак на міста у травні та підлив Каховської ГЕС на початку червня [2].

З одного боку, обстріли, активні бойові дії змушують людей утікати «рішучіше», а з іншого – мотивувати залишатися, щоб так чи так стати на захист від цієї рукотворної навали. Але все таки є кілька гіпотез і кілька фактів (і з ними не можна не погодитись), які дають можливість глянути на ситуацію оптимістично. По-перше, ми маємо понад 400 тис. чоловіків, які з початком вторгнення повернулися в Україну. Не всі, очевидно, щоб стати до лав Збройних Сил, але загальна тенденція більш ніж промовиста. По-друге, ми вже маємо певну історію, коли мільйони людей фізично виходили на Євромайдани по всій країні, активно виявляючи громадянську позицію. По-третє, ми знаємо, що згідно з опитуваннями, щонайменше 80% людей війна торкнулася так чи так – від загибелі близьких і руйнувань домівки до втрати роботи, погіршення здоров'я, зміни місця проживання [3].

Тож можна стверджувати однозначно, що для значної частини українців заплачена ціна є надто високою, щоб «кинути на пів дорозі». А крім того це можливість помститися за гніт попередніх століть.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Жити за кордоном чи повертатися в Україну? На що розраховувати біженцям у державах ЄС. URL: https://lb.ua/world/2023/08/15/570035_zhiti_kordonom_chi_povertatisya.html.
2. Понад три мільйони українських біженців можуть залишитися за кордоном – дослідження. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinski-bizhentsi-mozhut-zalyshytysya-za-kordonom-doslidzhennya>.
3. Ті, хто втратив дім, в Україну, найімовірніше, не повернуться. Розмова з поведінковими експертами про біженців і те, як їх повернути. URL: <https://texty.org.ua/articles/110348/ti-hto-vtratyv-dim-v-ukrayinu-najimovirnishe-ne-povernutsya>.

Романенко С. В. (Одеса, Україна)

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕЦІАЛ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В
ПОБУДОВІ КАР'ЄРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА**

В тезах пропонується обговорити шляхи підвищення статусу соціальної роботи в сучасному інформаційному суспільстві та інноваційний потенціал застосування метода соціології й соціологічних досліджень в подальшому розвитку соціальної роботи як наукової галузі.

Romanenko S. (Odesa, Ukraine)

**INNOVATIVE POTENTIAL OF SOCIOLOGICAL RESEARCH IN
BUILDING THE CAREER OF A SOCIAL WORKER**

In theses the author proposes to discuss the ways of raising the status of social work in the modern informational society and the innovative potential of applying the method of sociology and sociological research in the further development of social work as a scientific field.

Приводом для обговорення цього питання став факт постійного зниження в останні роки престижності соціології як науки та як джерела інформації про суспільство [1], з одного боку, та зростання потреб в соціальних працівниках, з іншого. Причини можуть бути цікаві як самі по собі, так і як напрямок більш тісної співпраці цих наукових напрямів.

Соціологію можна визначати по-різному, але головні запитання на які вона повинна відповідати завжди, це: 1) Як можливе суспільство на кожному етапі його розвитку? 2) Якими фактами можемо підтвердити ці висновки? Тобто соціологія – це постійна рефлексія на події, які відбуваються в суспільстві та з суспільством, постійний вимір соціального самопочуття суспільства, прогнозування наслідків в ситуації збереження основних атракторів змін. А тому соціологія може бути корисною в діяльності соціальних працівників та орієнтувати їх на виявлення проблем представників різних соціальних груп, надавати фактичне підґрунтя конкретним напрямкам соціальної роботи, фіксувати та виміряти її

результати, крім того, складати теоретичну та емпіричну базу розвитку соціальної роботи як окремого наукового напрямку.

Але сьогодні в інформаційному суспільстві ми бачимо, що не дивлячись на неймовірно цікаві наукові нароби соціологів, які не тільки передбачили цей «дивний новий світ», а й доволі точно зафіксували, описали всі особливості та моменти його становлення і розвитку, знижується соціальний запит на наукове вивчення сучасного суспільства. І це може бути пояснено декількома причинами. По-перше, доволі часто звучить думка про те, що соціологія втратила власний об'єкт вивчення – суспільство [3]. За рахунок процесів фрагментації, індивідуалізації та атомізації суспільства, насправді, сьогодні важко стверджувати, що суспільство як результат постійної інтеракції існує. Але в Україні на все це накладається ще дуже важливий фактор, який свідчить про те, що соціальне середовище, в якому сьогодні існує індивід, настільки нестабільне, з настільки слабкими суспільними зв'язками, з недосконалими соціальними інститутами та системою соціального захисту, що шукати допомогу в ньому безглуздо. Тому людина намагається знайти опору в собі, вишукуючи власні ресурси за допомогою психологічних методів та інших більш екзотичних практик на кшталт медитації або різних оздоровчих практик, в родині та в структурах, що могли б посприяти суспільним змінам, вдосконаленню людських стосунків, спростили б входження в цей складний незрозумілий світ. Футурошок [2], поєднаний з несталістю та нестабільністю, зрушення в бік втрати соціальної справедливості та прав людини, став причиною розгубленості не тільки традиційно вразливих соціальних груп: пенсіонерів, інвалідів, нарко- та алкозалежних, хворих, безхатченків та ін., – а й вповні собі, здавалося б, благополучних представників середнього класу, які відчують можливість потрапити до цих незахищених верств населення швидше, ніж будь коли.

Все це викликає додатковий попит на послуги соціальних працівників, що, як раз заповнюють лаги та пробіли в діяльності традиційних соціальних інститутів. Тому зараз можна говорити про неймовірно сприятливий період для розвитку соціальної роботи не тільки як дуже затребуваної практики, а й як галузі наукового знання, що вивчає закономірності взаємодії внутрішніх (психологічних) та зовнішніх (соціальних, суспільних) ресурсів індивіда та соціальних груп різних розмірів і форматів.

І саме тут на допомогу новому науковому напрямку, який дуже швидко розвивається, повинні прийти соціологічні дослідження як діагностичний та прогностичний інструмент, що направляє дію соціальних працівників, контролює їх успішність та фіксує результати на рівні суспільних змін, що є найбільш важливим з нашої точки зору, сприяє створенню науково-доказової бази, на підґрунті якої будується ефективна діяльність фахівців із соціальної роботи. Крім того слід розуміти, що науковий потенціал соціології здатний конкретизувати сутність і зміст соціальної роботи як соціального феномену, як соціальної діяльності, як соціального інституту, як соціальної системи, як навчальної дисципліни; дозволить більш чітко визначити місце соціальної

роботи в системі сучасних наукових та навчальних дисциплін, сформувані змістовний категоріальний апарат соціальної роботи, описати взаємозв'язок з іншими науковими та начальними напрямками, сприяти розвитку власної методології соціальної роботи, вирватися з рамок вузько спеціалізованих і вузько спрямованих методів та практик й побачити свою діяльність крізь оптику суспільства в цілому. Все це можна розглядати як дуже важливий крок на шляху розвитку будь-якої науки та в побудові кар'єри соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Динаміка ставлення населення України до соціологічних опитувань, грудень 2021. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1087&t=11&page=1> (Дата звернення 24.09.2023).
2. Toffler A. Future Shock. Bodley Head, 1970. 504 p.
3. Touraine A. Sociology after sociology // European j. of social theory. Brighton, 2007. Vol. 10, N 2. P. 184-193.

Антінєнс Д. (*Литовський університет наук про здоров'я, Каунас, Литва*)

Лекавічєнс Р. (*Каунаський технологічний університет, Каунас, Литва*)

ЧИ ЕФЕКТИВНО ВІДБУВАЄТЬСЯ РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ? УРОКИ ПАНДЕМІЇ

У тезах коротко представлені принципи, цілі та методи створення автентичної дистанційної програми розвитку емоційного інтелекту. Подано емпіричні дані, що демонструють її ефективність.

Antiniene D. (*Lithuanian University of Health Sciences, Kaunas, Lithuania*)

Lekaviciene R. (*Kaunas University of Technology, Kaunas, Lithuania*)

IS REMOTE EMOTIONAL INTELLIGENCE TRAINING EFFECTIVE? LESSONS FROM THE PANDEMIC

The theses briefly present the principles, goals and methods of creating an authentic remote emotional intelligence education program, including empirical data demonstrating its effectiveness.

The COVID-19 pandemic had both global and deeply personal ramifications. Prolonged isolation had adverse impacts on individuals' emotional well-being, leading to a ripple effect into other aspects of their lives. At the same time, over the past decade, research has substantiated the benefits of programs aimed at enhancing emotional intelligence (EI), for such domains of life as mental and physical health, social connections, work performance, and more [1]. Consequently, the pandemic underscored the necessity for a remote Emotional Intelligence Development Program (EIDP) to address related issues.

After a thorough assessment of previous programs, the remote Emotional Intelligence Development Program (EIDP) adopted a structure comprising three two-hour sessions conducted between a coach and a group. The training methods

encompassed a range of activities, including case studies, interactive games, paired exercises, group discussions, reflection, and constructive feedback, among others. The objectives of these sessions were as follows: 1) to enhance participants' capacity to accurately recognize their emotions in the present moment, fostering an understanding of their desires, motivations, and triggers for action. The program aimed to impart skills for analyzing the emotions of others and effectively deciphering nonverbal and verbal cues; 2) to empower participants to utilize conscious awareness of their emotions, especially negative ones, and adapt their emotional responses to themselves, various situations, and interactions with others; 3) to reinforce the newly acquired emotional competencies within the group by simulating diverse real-life scenarios. In total, the program involved the completion and analysis of 11 different tasks and activities.

To validate the efficacy of the EIDP, a study was carried out with Lithuanian university students. A total of 36 university students took part in this quasi-experiment, ranging in age from 18 to 32, with an average age of 22.86 (standard deviation = 3.22). Given the pandemic circumstances, the entire research was conducted online. The participants were divided into two distinct groups: the intervention group, comprising 18 individuals ($n = 18$), who were randomly assigned and actively engaged in the emotional intelligence development program; and the control group, also consisting of 18 participants ($n = 18$), who did not partake in the training program. The comparability of both groups is very important for experimental research, thus we have checked the difference between the experiment and control group and found that these two groups did not differ from each other with respect to their gender and age: $t(35) = 17.75$, $p < 0.001$.

The Schutte et al. [2] 5-point Likert-type scale we used to assess the level of EI and its potential improvement consists of 4 dimensions (appraisal of emotions (10 items), emotion regulation of self (9 items), emotion regulation of others (8 items) and utilization of emotions (6 items)).

The EI scale demonstrated acceptable reliability (Cronbach's $\alpha = 0.807$). Results of the independent samples t-test showed that participants in the training-based emotional intelligence intervention group reported a significantly higher level of emotional intelligence ($N = 18$, $M = 3.66$, $SD = 0.26$) than participants in the control group ($N = 18$, $M = 3.22$, $SD = 0.35$), $t(34) = 4.203$, $p < 0.001$, Cohen's $d = 0.31$, which indicates that the training-based emotional intelligence intervention was successful.

This outcome confirms that individuals who engage in the emotional intelligence training intervention exhibit a higher level of emotional intelligence compared to those in the control group. Furthermore, we conducted a separate analysis of the four emotional intelligence dimensions, namely, the appraisal of emotions, self-regulation of emotions, regulation of others' emotions, and the utilization of emotions. This assessment aimed to determine if the training-based intervention proved effective across all four emotional intelligence dimensions when comparing the two groups (experimental and control). The results of the independent samples t-tests demonstrated the efficacy of the training-based intervention in enhancing emotional intelligence across all dimensions.

It can be concluded that the developed remote EIDP is successful and can be used as an effective substitute when group face-to-face EI training programs are not attainable.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Hodzic, S., Scharfen, J., Ripoll, P., Holling, H., and Zenasni, F. (2018). How Efficient Are Emotional Intelligence Trainings: A Meta-Analysis. *Emotion Review*, 10(2), 138–148.
2. Schutte, N.S., Malouff, J.M., Hall, L.E., Haggerty, D.J., Cooper, J.T., Golden, C.J., and Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and individual differences*, 25(2), 167-177.

Лугова О. М. (Суми, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В тезах проаналізовано поняття психічного здоров'я та стресостійкості. Розкрито результати дослідження стресостійкості у військовослужбовців. Визначний взаємозв'язок між стресостійкістю, тривожністю, агресивністю і фрустрацією.

Lugova O. (Sumy, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF STRESS RESISTANCE AS A COMPONENT OF MENTAL HEALTH OF MILITARY PERSONNEL

The concepts of mental health and stress resistance are analyzed in this theses. The results of a stress resistance study in military personnel are disclosed. Significant relationship between stress resistance, anxiety, aggressiveness, and frustration.

В сучасних умовах, що склались в Україні, не втрачає своєї актуальності підтримка психічного здоров'я захисників нашої держави. Адже в напружених бойових умовах для військовослужбовців фізичне та ментальне здоров'я зазнають значних негативних впливів. Ці події залишають після себе слід у вигляді психічних розладів, фрустраційної напруженості та дезадаптивної форми поведінки. Для того, щоб запобігти негативним психічним проявам, обов'язковим є підвищення рівня стресостійкості.

Розглядаючи теоретичну основу психічного здоров'я, можна простежити, що в науковій літературі існують безліч визначень сутності психічного здоров'я.

Так, В. Семке дає визначення психічному здоров'ю, як стану динамічної рівноваги індивіда з навколишнім середовищем, коли всі закладені в його біологічні сутності, здібності проявляються найбільш повно, а життєво важливі підсистеми мають оптимальну інтенсивність [2].

Українська вчена, Л. Карамушка, спираючись на всесвітні дослідження, визначає психічне здоров'я як стан благополуччя, за якого людина реалізує

власні здібності, може справлятися зі звичайними стресами життя, може продуктивно та ефективно працювати на допомогу своїй громаді [1].

Ознайомлення з науково-психологічною літературою на тему впливу стресорів на психічне здоров'я людини, а особливо військовослужбовців, дозволяє говорити про необхідність удосконалення наукових розробок з приводу вивчення психічних станів військовослужбовців та допомоги їм.

Вагомим внеском у психологію стресу можна вважати дослідження американських психологів, таких як Дж. Клейн, Р. Гарднер, Ф. Хольцман, Г. Шлезінгер, О. Харві, Д. Ханта, які підкреслили, що когнітивна оцінка ситуації залежить від рівня особистісної тривожності, реакції людини на тривогу в середині організму, а також ефективності передбачуваної протидії загрози.

На основі проаналізованої літератури, нами було проведено емпіричне дослідження залежності рівня стресу від внутрішнього емоційного стану військовослужбовців. Проведений аналіз має за мету з'ясувати шляхи підвищення стресостійкості у людей ризиконебезпечних професій.

Дане дослідження було проведено з військовослужбовцями, які проходять службу в роті охорони в одному з територіальних центрів Полтавської області. Загальна кількість респондентів – 24 особи.

Для аналізу стресостійкості військовослужбовців було застосовано три методи дослідження: опитувальник «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» є адаптованим варіантом методики Г. Айзенка, методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях (Н. Ендлер та Дж. Паркер) та тест «Стійкість до стресу» (С. Д. Максименко, Л. М. Карамушка, Т. В. Зайчикова).

Аналіз отриманих результатів дозволив розділити всіх респондентів на три групи. Перша група – 67% опитаних в умовах сьогодення мають помірний рівень стресостійкості. У 22% опитуваних був визначений високий рівень стійкості до стресу. Вони склали другу групу. І третя група респондентів ті що мають низький рівень стресостійкості, склали 11% з загальної кількості опитаних.

Щодо самооцінки станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, то отримані результати дозволяють говорити про наступне. Тривожність майже відсутня у військових з високим рівнем стресостійкості і проявилась у 33% респондентів групи середнього рівня і у 25% респондентів з низьким рівнем стресостійкості. Щодо фрустрації, то всі респонденти з низьким рівнем стійкості до стресу мають середній рівень її прояву. Такий самий результат прояву відслідковується у 50 % досліджуваних з середнім рівнем стресостійкості і лише й 25% може спостерігатись у людей з високим рівнем стійкості до стресу. Агресивність і ригідність у групи з високою стресостійкістю проявилась на середньому і високому рівнях (по 50%). У групи з середнім рівнем опору до стресу агресивність мала наступні показники: 25% не показали проявів агресії, 42% мали середній рівень і у 25% опитуваних агресії була на високому рівні. Показники ригідності

виявились наступними: 75% респондентів групи з середнім рівнем стресостійкості не мали проявів ригідності і 25% проявили середній рівень.

У респондентів з низьким рівнем стресостійкості агресивність і ригідність проявляла на середньому рівні (50% респондентів), і на високому рівні також у 50% опитуваних.

Дані досліджень копінг стратегій опитуваних показали, що для досягнення поставлених цілей людям з низьким рівнем стресу слід навчитися змінювати допінг-стратегію, спрямовану на емоції, оскільки через переживання виникають складнощі у виконанні завдань та погіршується психічний та фізіологічний стан.

Військовослужбовці з високим рівнем стресу виділяються здатністю уникати складних ситуацій, що допомагає уникнути стресових ситуацій, коли у осіб з середнім та низьким рівнем стресостійкості дана стратегія перебуває на етапі формування.

Аналізуючи дані трьох категорій військовослужбовців по рівню стресостійкості слід зазначити, що для підвищення показників стійкості до стресу в умовах військової діяльності, досліджуваним рекомендується працювати над самооцінкою свого внутрішнього емоційного стану, звертати увагу на контроль поведінкових реакцій, застосовуючи правильну когнітивно-мотиваційну стратегію, а також рекомендується використовувати прийоми саморегуляції дій.

Для того, щоб запобігти зниженню рівня стійкості військовослужбовців в екстремальних умовах, важливим буде загартовування стійкості ще до початку стресових ситуацій: проведення занять в умовах небезпеки, систематичні навчання. В даних умовах, у військовослужбовців формується швидка та відповідна реакція на сильний подразник.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: Методичні рекомендації. Київ, 2022. 50 с.
2. Чабан О., Ящук В., Нестерович Я. Психічне здоров'я: підручник. Тернопіль: ТДМУ, 2008. 480 с.

Лисая О. О., Колот С. О. (Одеса, Україна)

МОТИВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

У тезах розглянуто особливості волонтерської діяльності і підходи до визначення мотиваційної спрямованості волонтерів.

Lysaia O., Kolot S. (Odesa, Ukraine)

MOTIVATIONAL ORIENTATION OF THE VOLUNTEER MOVEMENT

The abstracts consider the features of volunteering and approaches to determining the motivational orientation of volunteers.

У світовій практиці волонтерство є широко поширеним явищем, а його значущість у суспільному розвитку має високу оцінку на міжнародному рівні. Багато країн задіюють волонтерський ресурс через фінансування проєктів і реалізацію державних програм із розв'язання соціально значущих проблем. Волонтерство є найважливішим інструментом соціального, економічного та духовного розвитку суспільства, якого потребує суспільство.

Організація Об'єднаних націй у загальній декларації волонтера (2001) визначає волонтерство як добровільну діяльність, яку виконує людина без будь-якої оплати за свій час та роботу.

В Україні волонтерську діяльність регулюють основні документи: Закон «Про волонтерську діяльність» і «Загальна Декларація Волонтерів». Закон «Про волонтерську діяльність» (2023, ст.1) визначає волонтерську допомогу «як роботи та послуги, що безоплатно виконуються та надаються волонтерами». Відповідно до норм чинного законодавства, волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безкорисливості, неприбутковості, безоплатності.

Під волонтерами розуміють об'єктивно існуючу, відносно єдину і самостійну велику соціальну групу, основною ознакою якої є спільна діяльність, що здійснюється людьми добровільно, на безоплатній основі, метою якої є розв'язання соціально значущих проблем. Дана група різноманітна за своїм соціально-демографічним складом, не має чіткої формальної структури і норм, ґрунтується на загальнолюдських цінностях, характеризується просоціальною поведінкою. Волонтерство є особливою системою трудових відносин, яка, як і будь-яка інша, будується на певних механізмах стимулювання. На сьогодні волонтери не залежать від державних структур, на відміну від волонтерських груп, що існували раніше. Форми реалізації волонтерами своєї діяльності не мають чіткого закріплення в правовому полі. На думку західних і вітчизняних дослідників, у XXI столітті в усьому світі потреба у волонтерах тільки наростатиме. Так, дослідження Університету імені Дж. Гопкінса показують, що сумарна кількість часу праці волонтерів еквівалентна праці 10,5 млн осіб, які працюють повний робочий день. А чисельність волонтерів тільки в 36 країнах світу за результатами тих самих досліджень – понад 131,557 млн осіб [2].

Зважаючи на складні умови роботи волонтерів з надання допомоги різним людям у різних ситуаціях, постає питання про мотивацію волонтерської діяльності. Дані різних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених свідчать, що мотивація волонтерів і волонтерської діяльності є вельми складною і не завжди включає лише альтруїстичні мотиви, що спрямовані на допомогу. Але, мотиви волонтерів і не в матеріальному заохоченні, а в задоволенні соціальних і духовних потреб. Ці факти вказують на те, що мотивацію волонтерів не можна розглядати однозначно. Одні керуються власними інтересами та схильностями, інші хочуть бути членами команди, задовольняти прагнення відчувати себе потрібним, діяти на користь людям.

Аналіз закордонного та вітчизняного досвіду свідчить, що якщо країна не зазнавала воєнних конфліктів, то її волонтерська діяльність поширювалась на допомогу у вирішенні соціальних, культурних та економічних проблем. Воєнне вторгнення РФ в Україну змінило напрям діяльності волонтерів, вони багато в чому замінили державні структури і працюють набагато ефективніше. Мотивація волонтерів вже довгий час є складним питанням, яке досліджується, щоб зрозуміти, чим насправді керується людина при наданні волонтерської допомоги. В силу складності та різноманітності підходів не існує єдиної концептуальної моделі мотивації добровольців. Дослідження мотивації волонтерів проводилось на основі ієрархії потреб А. Маслоу, теорій мотивації Ф. Герцберга, теорії мотивації Аткинсона, Лоуела і Мак-Клеланда. Кнаан і Гольдберг-Глен розробили шкалу мотивації волонтера, Кларі та Снадер запропонували багатofакторну модель визначення мотивації волонтерів. І хоча дослідження за різними мотиваційними теоріями дозволяють отримати різні мотиваційні комплекси, але всі вони допускають наявність у волонтерів егоїстичних та альтруїстичних мотивів. Егоїстичні мотиви проявляються в мотивах збагачення: волонтери очікують певну користь від нових знань, навичок і набутого досвіду, які дадуть перевагу у майбутньому; мотиви приналежності базуються на бажанні волонтерів спілкуватися та розвивати соціальні відносини з іншими людьми. Альтруїстичні мотиви визначалися, як «бажання щось зробити для інших», «вирішити проблеми інших». Для багатьох волонтерів неоплачувана робота покращує самопочуття, дає змогу бути потрібними [1, с. 69].

Понад 100 млн людей у Європі є волонтерами: троє з кожних десяти європейців стверджують, що беруть участь у роботі на добровільних засадах, а майже 80% громадян вважають, що волонтерська діяльність є важливою частиною демократичного життя в Європі. Європейська хартія прав та обов'язків волонтерів наголошує, що інвестиції у волонтерську діяльність є інвестиціями в соціальну згуртованість суспільства. У Європейському Союзі є чітке розуміння, що волонтерство підвищує конкурентоспроможність і дає можливість кар'єрного зростання.

Розвиток волонтерського руху в Україні відповідає нагальним потребам суспільства в умовах війни, яку розв'язала РФ, і безпосередньо пов'язаний з бойовими діями [3]. Дослідження мотиваційної спрямованості волонтерів розкриває її складну, суперечливу, багатозначну природу, яка не зводиться до єдиної основи, як і самі волонтери.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. №2. С. 53-59.

2. Еволюція світового волонтерського руху. URL: Еволюція світового волонтерського руху - Журнал Віче (veche.kiev.ua)

3. Потапенко В., Двігун А. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. URL: volonterstvo_01112022.pdf (niss.gov.ua)

Фурман А. А., Матвєєва Л. О. (Одеса, Україна)
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕГО-СТАНІВ ТА ОСОБИСТІСНИХ
РИС-ЯКОСТЕЙ

У тезах розглядається взаємозалежність его-станів та особистісних характерологічних особливостей. Основними підходами пошукувань у царині зазначеної проблематики є достеменне вивчення внутрішнього засвіту з урахуванням гендерного аспекту, ступеня прийняття людиною власного Я, его- і соціоідентичності, привласненої системи цінностей і типологічної диференціації самої особистості.

Furman A., Matveeva L. (Odesa, Ukraine)
RELATIONSHIP OF EGO STATES AND PERSONAL TRAITS

The article examines the interdependence of ego states and personal characterological features. The main approaches of searches in the field of the mentioned problems are the detailed study of the inner world, taking into account the gender aspect, the degree of acceptance by a person of his own Self, ego- and social identity, the appropriated value system and typological differentiation of the individual himself.

У напрацюваннях науковців психологічної царини обстоюється дефініція особистості як усталеної соціокультурної сутності представника людського роду зі сформованою суспільною свідомістю. Унікальність і цілісність особи дозволяє спрогнозувати і пояснити її ситуаційне долучення до зносин зі світом, стиль і манеру реагування, мотиви діяльності, що організуються на засадах персоніфікованого сценарію життєутвердження. Іноді автентичні способи (патерни) поведінки можуть реалізовуватись у розріз з соціальними запитами. Важливо, щоб розпізнання людського ества уміщувало вивчення розлогої системи супідрядностей мотиваційної, когнітивної й аксіологічної складових, що слугує аргументованому поясненню вчинення особи. Фіксація окремих особливостей у конкретний період постання-зреалізування людини є доречним, оскільки розпросторо розкриває її потенціал та дозволяє психологу-досліднику констатувати трансформації внутрішніх станів особи у кризових, стресових, травмівних ситуаціях чи вітакультурному постанні загалом. Однак виключний моніторинг лише окремих станів суб'єкта життєдіяльності не дозволяє створити холістичне уявлення про людину.

У процесі соціогуманітарних пошукувань дослідники намагалися сконструювати цілісну модель наскрізних засад постання особистості, яка б

описувала розвиток людської істоти у просторі вітакультурних самозвершень та враховувала засновки її еґо-ідентичності через прийняття соціальних ролей, зважаючи на вимоги довкілля і персоніфіковані мотиви вчинення. Становлення особистості невідривно пов'язане з соціокультурним осереддям, яке дієво впливає на систему вітальних орієнтирів й утворює опрацювання рольових форм взаємин зі світом, породжуючи наскрізний сценарій (стратегічну лінію) життя.

Постання особи в різних сферах життєздійснення вимагає від неї швидкої адаптації до мінливих умов сьогодення, підлаштування власних особистісних атрибутів до суспільних вимог і наративів, що окреслюється сценарним (рольовим) задіянням у взаємини з довкіллям. Ця наскрізна лінія поведінки організується, на переконання Е. Берна, системою транзакцій і мірою вияву еґо-станів в конкретній ситуації життєреалізації. Науковець досліджував особистість у ракурсі синергійного поєднання трьох функціональних начал, що оприявнюють усі її внутрішні домагання й індивідуальні особливості через поведінку та під час спілкування. Будь-який еґо-стан як свідомісне утворення і явище психологічного налаштування на самоздійснення людини у світі лишається актуальним при вивченні як його окремих проявів, так і тісного взаємозв'язку з особистісними рисами-якостями як наскрізною характеристикою буттєвої присутності суб'єкта життєдіяльності у вирі зносин з довколишньою дійсністю.

У науково-психологічних тлумаченнях еґо-стани розглядаються як результат прийняття певних соціальних ролей з позицій критичного оцінювання власних рис-якостей у зв'язку з умовами існування і суспільними вимогами. Усвідомлення особистісних властивостей і прийняття сценарного облаштування власного життя людиною здійснюється у руслі конструктивної або деструктивної форм взаємодії зі світом, що наскрізно характеризує людину у спробі повномірною самоздійснення з урахуванням зовнішніх (в тому числі соціальних) впливів. У психологічних пошукуваннях утверджується позиція про каузальні зв'язки між еґо-станами, з їх мереживом переплетінь і співзалежностей, мірою і рівнем вияву, ситуаційним оприявненням та особистісними рисами-якостями як усталеними характеристиками представника людства. Але сутнісне спричинення цього взаємозв'язку на рівні експериментальних розвідок наразі достеменно не вивчено. Зазначені співзалежності детермінаційного гатунку варто розглядати з позицій їх вияву у безпосередній діяльності-вчиненні.

Як феноменологічні реальності еґо-стани задіють людину до суспільних взаємин та виконують функцію операційного відтворення соціальної дійсності. Будучи спонтанними, вони втілюються не тільки в поведінці, а й укорінюються в характерологічних рисах-якостях особи, які є відлунням внутрішнього налаштування (єства) на множину взаємин людини зі світом. Я-стан – це система почуттів, набір узгоджених поведінкових схем, моделей реагування і, водночас, наскрізна особистісна характеристика, що породжує непересічність й автентичність людини. Для кожної особи діапазон вияву еґо-станів доволі обмежений, адже життєві сценарії оформлюються

вже в ранньому віці, а рольові ампула усистемлюються у світоглядні і вчинкові патерни, що постають засновком її психологічної реальності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. Суми: Еллада, 2012. 608 с.
2. Лерш Ф. Структура особи / наук. ред. Р. Трача, В. Андрієвської; передне слово Р. Трача; пер. з нім. І. Іващенко та ін.; наук. т-во ім. Т.Г. Шевченка в Америці. Київ: Пульсари, 2014. 560 с.
3. Холл М., Боденхамер Б., Болстэд Р., Хэмблетт М. Структура личности. Киев: София, 2004. 608 с.
4. Фурман А. А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір. Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 312 с.
5. Bern E. Beyond Games & Scripts. New York: Grove Press, 1977. 402 p.

Ємельянова Б. А., Колот С. О. (Одеса, Україна)

АГРЕСІЯ ТА ЇЇ ПРОЯВИ У ПІДЛІТКІВ

У тезах розглянуто функціональну спрямованість агресії та її прояви у підлітків.

Yemelianova B., Kolot S. (Odesa, Ukraine)

AGRESSION AND ITS SIGNS IN TEENAGERS

The functional orientation of aggression and its manifestations in adolescents are considered in theses.

Війна в Україні, яку розв'язала РФ, спричиняє багато горя мирному населенню. Сім'ї з дітьми з регіонів воєнних дій стали внутрішньо переміщеними особами, які втратили звичні умови нормального проживання. Багато регіонів знаходиться в умовах воєнного стану, що негативно вплинуло на самопочуття людей. Однією з найгостріших соціальних проблем суспільства стало зростання агресивних тенденцій у підлітковому середовищі. Підлітковий період характеризується процесом перебудови раніше сформованих психологічних особливостей і виникненням нових особових структур, коли закладаються основи свідомої поведінки, фундамент морально-етичних уявлень і соціальних установок. Підліток намагається відстоювати право бути собою, мати власну думку. Тому він гостро реагує на все і намагається інстинктивно захищатися, що нерідко набуває руйнівних форм підліткової агресії – деструктивної поведінки, яка суперечить нормам і правилам, що існують у соціумі, і може бути спрямована як назовні – у зовнішній світ, на людей, що оточують підлітка, так і всередину – на себе самого. Поняття «агресія» (aggression – лат.) означає напад, атаку. Агресивна поведінка виступає одним з основних *способів вирішення проблем, пов'язаних* зі збереженням індивідуальності та тотожності, із захистом і зростанням почуття власної цінності, самооцінки, рівня домагань, а також збереження та посилення контролю над істотним для підлітка оточенням. Агресивні дії

можуть виступати як засіб досягнення значимої мети; як спосіб психічної розрядки, заміщення задоволення блокованої потребами діяльності; як спосіб задоволення потреби в самоствердженні та самореалізації. По своїй суті будь-яка агресія є проявом активного діяльнісного незадоволення людиною умовами навколишнього середовища, оточуючими чи собою самою.

У цілому ряді досліджень агресія розглядається як специфічний механізм регуляції, який будується на основі первинних емоційних реакцій і за певних умов може досягнути ступеня потреби в деструкції. З часом, в процесі психосоціального розвитку, емоційно-поведінкова реакція агресії отримує особистісний контроль, який реалізується через соціальні правила і вимоги, які виконують функцію регуляції поведінки підлітка [1].

Агресія виконує багато функцій, серед яких варто виділити негативні, позитивні та амбівалентні. До негативних функцій відносяться способи впливу на іншу людину чи себе самого, демонстрація власної сили; до позитивних – спосіб захисту, що виникає при перешкоді до володіння чи утримання певних благ, в тому числі і ціннісних орієнтацій; до амбівалентних – спосіб зняття емоційного напруження, засіб досягнення певних цілей, помста за агресію іншої людини, можливість отримати задоволення [1].

Відзначають значущі причини підвищеної агресивності в перехідному віці. Біологічні чинники проявляються в гострому сприйнятті всього, підвищеній дратівливості, імпульсивності, баченні в усьому тільки чорного або білого. Особистісні чинники обумовлюють агресивну поведінку як спосіб заявити про себе, самоствердитися за рахунок тих, хто слабший. На схильність до прояву агресії впливають характер і темперамент, особливості конституції (індивідуальні психічні та фізіологічні властивості, які можуть бути зумовлені як спадковістю, так і тривалим впливом на них зовнішнього середовища. Ситуація у сім'ї може впливати на підлітка через брак уваги або гіперопіку, негативну модель сімейних відносин. Рівень життя сім'ї та її соціальний статус проявляються в негативних емоціях, озлобленості, мстивості підлітків з малозабезпеченої сім'ї і, навпаки, у демонстрації привілейованого становища дітей із забезпеченої сім'ї. Бажання підлітка привернути увагу до себе з боку батьків, однолітків, значущих дорослих. Потреба захищатися від негативного зовнішнього світу, обираючи агресивну поведінку.

Розкриття причин і характеру агресії та агресивної поведінки підлітків є основою для проведення профілактичної та корекційної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Леонард Берковіц. Агресія: причини, наслідки та контроль. URL: http://psychologis.com.ua/leonard_berkovic._agressiya_dvoe_zn__prichinyzpt_pos_ledstviya_i_kontrol.htm

Будаква А. О. (Одеса, Україна)
ПРОПАГУВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН
В ІНТЕРНЕТІ

У тезах наголошено, що новітні технології створюють великі можливості для розвитку інформаційного простору. Зазначено, що джерела Інтернету не завжди транслюють загальноприйняті норми. Схарактеризовано процес поширення наркотичної пропаганди на платформах YouTube та Telegram. Розглянуто методи протидії поширенню цього пропагандистського контенту.

Budakva A. (Odesa, Ukraine)
PROMOTION OF NARCOTIC SUBSTANCES
ON THE INTERNET

The thesis emphasizes that the latest technologies create great opportunities for the development of the information space. It is noted that Internet sources do not always broadcast generally accepted norms. The process of spreading drug propaganda on YouTube and Telegram platforms is characterized. The methods of counteracting the spread of this propaganda content are considered.

Розвиток цифрових технологій призвів до експоненціального зростання соціальної комунікації, що робить аналіз пропаганди наркотиків ще більш актуальним. Інтернет, особливо популярні соціальні мережі та платформи, є не лише інформаційним ресурсом, але й підґрунтям для незаконної реклами та просування наркотиків. Швидкий технологічний розвиток зумовлює стрімке збільшення кількості шкідливого контенту, що ускладнює розробку ефективних стратегій протидії розповсюдженню пропаганди наркотиків та встановлення безпечних правил просування контенту в Інтернеті.

Проаналізуємо походження пропаганди небезпечних речовин в інтернет-просторі та визначимо можливі заходи щодо подолання проблеми їх розповсюдження в інтернет-суспільстві. Такий аналіз є важливим не лише для виявлення ефективних методів вирішення проблеми поширення інформації про наркотики, але й для набуття уявлення про еволюцію процесу пропагування шкідливих речовин в інтернет-масах.

Слід зауважити, що пропаганда завжди була одним із численних способів популяризації заборонених речовин у суспільстві. З появою інтернету вона адаптувалася і охопила багато людей, що призводить до дедалі потужнішого поширення і доступності речовин, вживання яких заборонено законом.

Перші пропагування майданчиків із забороненими речовинами з'явилися на YouTube, де публікується значна кількість медіаконтенту. Зокрема у 2018 році у відкритий доступ потрапило відео з рекламою даркнет-сайту «HYDRA», який набув значної популярності в Україні та в

інших країнах колишнього СРСР [2]. На жаль, одна з найбільших платформ для відеоконтенту дотепер не залишається осторонь від реклаमाції забороненої для розповсюдження в інтернет-просторі інформації.

Крім того, платформа «HYDRA» зачепила ще одну з популярних соціальних мереж – Telegram, де не було цензури. Це сприяло поширенню «спеціальних» каналів, які ведуть торгівлю небезпечними речовинами [1, с. 14-17]. Згодом культура вживання шкідливих речовин почала поширюватися, що призвело до збільшення кількості самостійних організацій, які мали на меті через агітацію на Telegram-каналах залучити більше користувачів, а надалі – постійних покупців.

Отже, пропаганда наркотиків набула великої популярності практично в усьому світі. Розповсюдження небажаного контенту на відомих платформах, таких як YouTube і Telegram, призвело до створення сприятливих умов для поширення інформації про небезпечні речовини серед користувачів, що робить проблему досить складною у контексті її вирішення в інтернеті.

Водночас, розглянемо кілька ефективних методів протидії поширенню пропаганди наркотиків у соціальних мережах та в Інтернеті. По-перше, це підвищення свідомості користувачів про шкідливі наслідки вживання наркотиків шляхом проведення інформаційних кампаній, організації лекцій та тренінгів, а також активного поширення корисної інформації в соціальних мережах. На наш погляд, саме свідомість та освіченість людей є ключовими чинниками у боротьбі з пропагандою наркотиків.

По-друге, це співпраця з платформами та сервісами, що дозволяють контролювати публікацію контенту. Наприклад, в Telegram-каналах можна розробити алгоритми, які автоматично видалятимуть пости з пропагандою наркотиків або блокуватимуть користувачів, які розміщують такий контент. Таким чином можна буде активно запобігати поширенню небезпечної інформації та забезпечувати захищеність користувачів Інтернету.

По-третє, для вирішення проблеми пропаганди наркотиків потрібна віддзеркалена корисна пропаганда. Наприклад, блогери з великою кількістю фоловерів можуть створювати та поширювати (за наявності фінансових стимулів) інформаційний контент, що матиме більш об'єктивну і науково підтверджену інформацію про наслідки наркотичних залежностей. Така корисна інформація сприятиме усвідомленню ризиків та зменшенню інтересу до небезпечних речовин серед аудиторії блогерів. На нашу думку, це може бути доволі ефективним у контрпропаганді та сприяти підвищенню обізнаності суспільства щодо ризиків і негативних наслідків вживання наркотиків.

Наприкінці зазначимо, що для подолання проблеми пропаганди наркотичних речовин в Інтернеті потрібно широко впроваджувати й

аналізувати запропоновані методи, пропагувати здоровий спосіб життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Lummen, D. L. M. Is Telegram the New Darknet? A Comparison of Traditional and Emerging Digital Criminal Marketplaces. M. Sc. Thesis / University of Twente. Faculty of Electrical Engineering, Mathematics, and Computer Science. Netherlands, AE, 2023. 115 p.
2. SOCRadar Research. Hydra Aftermath and the Future of Dark Web Marketplaces. *Journal Cyber Intelligence Inc.* Middletown, 2023. January 19.

Ніколова В. С. (Одеса, Україна)

РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ВИБОРІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАХУ

У тезах обґрунтована роль ціннісних орієнтацій особистості та їхній вплив на вибір психологічного фаху.

Nikolova V. (Odesa, Ukraine)

THE ROLE OF VALUE ORIENTATIONS IN CHOOSING A PSYCHOLOGY MAJOR

The article substantiates the role of value orientations within the individual and their influence on the choice of a psychology major.

Поняття «цінність» зазвичай трактується як об'єкт, явище або подія, значуща для людини. Цінність розглядають як об'єкт, здатний принести певну користь і задовольнити певні бажання, ідеал, до якого людина прагне, норму, якої необхідно дотримуватися, тощо. Крім того, існують об'єктивні цінності (природні явища, матеріальні об'єкти, суспільні відносини) і суб'єктивні цінності (орієнтири, ідеали, оцінки, орієнтації), загальнолюдські, соціальні, особистісні, внутрішні (екзистенціальні) та зовнішні. Усі ці трактування відображають певні характеристики цінностей.

Цінності людини утворюють її ціннісно-орієнтаційну систему, тобто сукупність найважливіших, особливо значущих для неї характеристик її внутрішньої структури.

Часто термін «орієнтація» використовується в соціальній психології для позначення стосунків між особистістю і середовищем. Шляхи, якими здійснюються ці відносини, – когнітивний та орієнтаційний. Перший призводить до суб'єктивного осмислення предметів і явищ навколишнього світу, а другий – до формування ставлення до них. Одже, за допомогою орієнтації людина вибирає значущі для неї об'єкти.

Таким чином, ціннісні орієнтації особистості напряму впливають на вибір професійного фаху.

Основна роль ціннісних орієнтацій у професійній діяльності полягає в тому, що вони спрямовують професійну діяльність, надають їй відповідної

цінності та змісту, формують способи самореалізації, регулюють поведінку та діяльність.

Ціннісні орієнтації, мають, також, принципове значення для формування індивідуального стилю професійної діяльності психолога, визначаючи його гуманний, демократичний або авторитарний характер. На основі ціннісних орієнтацій формується мотиваційно-ціннісне ставлення до самої професії психолога, цілей і засобів професійної діяльності [2].

Ієрархія цінностей, що формується в процесі професійного розвитку психолога-практика, впливає на його поведінку в суспільстві загалом і в професійних групах зокрема, змінюється впродовж життя під впливом різноманітних чинників, забезпечує безперервність розвитку особистості та виконує функцію раціоналізації й регуляції професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2009. N4(36). С.65–73.

2. Карпюк Ю. Я. Ціннісні орієнтації як основа професійної діяльності практичного психолога. *Вісник Одеського національного університету ім. Мечникова. Серія: Психологія*. 2017. Том 22. Вип. 2. С. 66-73.

Собко-Бовкун Ю. С. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ У ПРОЦЕСІ БЛАГОУСТРОЮ МІСТ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У тезах розкривається тема впливу процесу благоустрою міст після війни на соціальне середовище і життя мешканців.

Sobko-Bovkun Y. (Odesa, Ukraine)

SOCIAL ASPECTS IN THE URBAN DEVELOPMENT PROCESS IN THE POST-WAR PERIOD

Theses reveal the impact of post-war urban development on the social environment and the lives of residents.

У повоєнний період соціальні аспекти у процесі благоустрою міст відіграють важливу роль. В цей час міста зазвичай зазнають значних пошкоджень внаслідок військових дій, а також переживають соціальну та економічну нестабільність. Після закінчення війни і повернення суспільства до нормального життя, благоустрій міст стає одним з основних завдань повоєнного часу. Процес благоустрою міст у цей період має велике значення для соціального розвитку країни і його успішності.

Науковою проблемою, пов'язаною з соціальними аспектами у процесі благоустрою міст у повоєнний період, є вивчення впливу цього процесу на якість життя громадян і соціальний розвиток міст. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що після війни міста потребують відновлення та реконструкції, зокрема, у зазначеному аспекті.

Здійснення процесу благоустрою міст є важливим і необхідним для підвищення якості життя мешканців, покращення інфраструктури та соціальних послуг, розвитку соціального середовища. Вивчення соціальних аспектів у процесі благоустрою міст необхідне для того, щоб ефективно планувати та реалізовувати проєктні рішення, які максимально враховують потреби та інтереси населення, його соціальні проблеми та можливості. Врахування соціальних аспектів сприяє створенню комфортного та безпечного життєвого середовища, формуванню активної громадської позиції, підвищенню якості життя всіх соціальних груп.

Також важливим аспектом є забезпечення доступності благоустрою для всіх верств населення. При реалізації проєктів з благоустрою міст необхідно враховувати потреби та можливості різних соціальних груп, зокрема малозабезпечених, людей похилого віку, людей з інвалідністю тощо. Це допоможе забезпечити рівні можливості та інклюзивний розвиток в суспільстві.

Вивчення соціальних аспектів у процесі благоустрою міст у повоєнний період має велику наукову проблему та актуальність, оскільки це є необхідним для досягнення позитивних соціальних змін та розвитку міст, враховуючи потреби та інтереси громадян.

Населення міст в цей період стикається з різними проблемами, пов'язаними зі зруйнованими і знищеними будівлями, відсутністю інфраструктури, економічною нестабільністю і скороченням робочих місць.

Дослідження показують, що міста з покращеною інфраструктурою і доступом до освіти та охорони здоров'я мають вищий рівень економічного розвитку і кращі показники соціального благополуччя. Це підкреслює необхідність вкладу у благоустрій міст, які можуть стати осередками економічного зростання та підвищення якості життя.

В умовах сьогодення місто є осередком економічної та політичної сфери діяльності людей, джерелом динамізму та творення культури, тут формується особливий тип взаємодії людей та характерний міський стиль життя [1, с 82]. У зв'язку з цим, потрібно більше уваг приділяти створенню соціальних просторів. Дослідження показали, що соціальні простори сприяють посиленню соціальної взаємодії та створенню почуття приналежності до міського співтовариства.

Одна з найбільш впливових вчених у галузі архітектури та урбаністики Джейн Джейкобс досліджувала вплив соціальних процесів на повоєнний благоустрій міст, зокрема звертаючи увагу на розподіл функцій у містах та важливість сприятливих умов для життя в місті. Важливим чинником змін є процес виробництва інформаційних технологій, адже сучасне виробництво стає все менш пов'язаним із фізичними особливостями території, а більше взаємодіє із містами, що виступають осередками продукування інформації. Саме через такий

чинник міста акумулюють у собі значний відсоток креативності, що дозволяє постійно виробляти нові інформаційні ресурси [2].

Загалом, соціальні аспекти у процесі благоустрою міст у повоєнний період є важливими, оскільки вони пов'язані з якістю життя мешканців, соціально-економічною стабільністю та рівнем розвитку міста. Дослідження в цій галузі допомагають зрозуміти і вирішувати соціальні проблеми, що існують у містах та сприяють покращенню якості життя мешканців.

У процесі благоустрою міст у повоєнний період соціальні аспекти відігравали важливу роль. Окрім матеріальних ресурсів, треба приділяти увагу і соціальній сфері.

Перспективи досліджень у цій галузі включають вивчення впливу реалізованих благоустроїв на якість життя мешканців міст, аналіз досвіду різних країн у відновленні соціальної сфери після війни та розробку рекомендацій щодо ефективності впровадження подібних проектів у майбутньому. Це є складним завданням, але воно необхідне для подальшого розвитку та процвітання країни.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сенюра О. В. Чинники трансформації соціального простору міста в дискурсі. *Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані»*. Дніпропетровськ, 2015. 89 с.

2. Harvey David. *Social Justice and the City*. – Oxford: Blackwell, 1993. 336 p.

Ткаченко С. В., Степаніщева М. О. (Одеса, Україна)

ТИПОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ОСОБИСТОСТІ

В тезах наведено результати дослідження типів посттравматичного стресового розладу осіб, які перенесли надзвичайні ситуації.

Tkachenko S., Stepanishcheva M. (Odesa, Ukraine)

TYPICAL VARIETY OF POST-TRAUMATIC STRESS PERSONALITY DISORDER

The abstract presents the results of a study of the types of post-traumatic stress disorder in people who have suffered emergency situations.

Сучасний світ переповнений різноманітними явищами, які негативно впливають на нашу психіку. Певні ситуації, які були травматичними для нас, можуть сприяти до появи або погіршення певних психологічних патологій, для цього може бути неважливо чи була людина в її центрі або дізналася про неї з новинних каналів. Такими розладами можуть бути: генеративний тривожний розлад, депресивний розлад, або саме посттравматичний стресовий розлад.

Посттравматичний стресовий розлад – це такий розлад психіки, що виникає після того, як людина прожила через певну короткотривалу або довготривалу подію, яка залишила після себе психотравму.

Тож, посттравматичні стресові розлади за своєю клінічною суттю є реакцією на перенесену надзвичайну ситуацію, яка може викликати стрес у

будь-якої людини. Наприклад, такі ситуації, які представляють безпосередню загрозу для життя людини, її фізичної повноцінності або осіб з її оточення, залучення людини або його близьких в катастрофічні ситуації глобального або приватного характеру, такі як, наприклад, війни або дорожні аварії [1].

Зазначають, що певні типи психічних травм майже завжди викликають посттравматичний стресовий розлад (як приклад – тортури), коли як інші типи – лише в окремих випадках (наприклад, аварії на дорогах). Тобто, якщо дія психічної травми триває довгий час є більша вірогідність того, що у людини почнеться розвиток ПСТР.

Вивчено різні типи ПТСТР [1, с. 8]. *Тривожний тип* ПТСТР відрізняється частим виникненням невмотивованої тривоги, не тільки усвідомлюваної, але й такої, що відчувається тілесно. Через це виникають часті зміни настрою, порушений сон: кошмари, безсоння. Такі люди прагнуть до спілкування і це полегшує їх хворобливо-тривожний стан.

Астенічний тип ПТСТР характеризується млявістю, слабкістю, апатичністю, нав'язливою байдужістю до свого життя і проблем оточуючих людей. Власна неспроможність мучить і це ще більше гнітить. Сон порушений інакше, ніж при тривожному типі ПТСТР: надовго виникає болісна дрімота, іноді весь день важко піднятися з ліжка. Хворі цього типу згодні лікуватися, відгукуються на допомогу друзів і близьких.

Людам з *дисфоричним* типом ПТСТР властиві постійна дратівливість, агресивне невдоволення і похмурий настрій. Вони вразливі, бувають активно мстиві, забіякуваті, потім можуть шкодувати про свою нестриманість або, навпаки, відчувати задоволення. За допомогою не звертаються, уникають її. Їх починають лікувати після того, як стає зрозумілим, що протестна агресивність таких людей не відповідає реальності.

При *соматоформному* типі ПТСТР виникають масивні хворобливі відчуття всередині тіла: в області серця, в шлунково-кишковому тракті, в голові. Ці хворобливі симптоми з'являються, як правило, через 6 місяців після психотравматичної події, тобто це відставлений варіант ПТСТР. Іпохондрична фіксація на цих симптомах і тривожне очікування їх посилення змушує хворих звертатися до лікарів, якщо у них не сформований комплекс невіри в медицину і своєї приреченості.

При *фанатичному* варіанті зміни особистості виявляється залежність між наявністю ПТСТР в поєднанні з розладом адаптації і вираженістю відчуженості, замкнутості, підозрливості, жорстокості, прямолінійності, авторитарності. Даний варіант змін спостерігається в осіб збудливого типу. Поєднання зазначених рис знижує гнучкість, конструктивність, відкритість, емоційну впорядкованість поведінки.

При виявленні посттравматичного стресового розладу основне завдання фахівця правильно диференціювати діагноз, встановивши вид і тип.

Основним чинником, що провокує посттравматичні стресові розлади, є трагічна подія, ситуація, що травмує. До числа причин ПТСТР відносять: бойові зіткнення і збройні конфлікти; терористичні акти, природні та техногенні катастрофи; фізичне та психологічне насильство; напад, побиття,

тортури, пограбування; викрадення людей; невиліковні хвороби, виявлені у самих пацієнтів та їх найближчих родичів; смерть близьких людей; викидні або передчасні пологи у жінок.

Таким чином, проведений аналіз показав, що ПТСР є дуже широким у своїх причинах формування, в становленні якого має місце: тривалість дії кризової ситуації, місцевість, анамнез життя, тип індивідуальної реакції на саму кризову ситуацію, набутий індивідуальний досвід, як практичний так і теоретичний, соціальна і психологічна підтримка. З цього випливає, що даний розлад є дуже актуальним для дослідження, через велику кількість негативних явищ у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Andreasen N. J. C. Post-traumatic stress disorder / N. J. C. Andreasen // In Comprehensive textbook of psychiatry (4th edn.). – Vol. 3. – (H. Rfkan and B. J. Sadok). – Williams and Wilkins, Baltimore, 1985.

2. Danyk Y. Classification system of stress-associated and post-traumatic stress disorders and its justification / Y. Danyk , O. Druz, I. Chernenko // Journal of Education, Health and Sport. – 2017. – 7(6):1265-1279. eISSN 2391-8306. – С. 7-8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/6531>.

Косенко Л. П. (Суми, Україна)

ПРОБЛЕМА ТРИВОЖНОСТІ У ЦАРИНІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

У тезах здійснено теоретичний аналіз психологічної літератури щодо понять проблеми тривоги, тривожності, їх компонентів. Проаналізовано основні теорії у вивченні феноменів тривоги і тривожності.

Kosenko L. (Sumy, Ukraine)

THE PROBLEM OF ANXIETY IN THE REALM OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE

The thesis presents a theoretical analysis of psychological literature on the concepts anxiety, of anxiety problems, their components. The main theories in the study of the phenomena of anxiety and anxiety are analyzed.

Античні мислителі вивчали і аналізували різні аспекти людських страхів та спроби їх подолання. Деякі з них висловили думки щодо можливих замін або контролю над страхом вивчали античні мислителі Діоген (бл. 400-325 рр. до н.е.), Сенека («Листи до Луцілія»), середньовічний мислитель Ібн Сіна (Авіценна), а також М. Монтель, Б. Спіноза і Б. Паскаль, які намагалися пояснити його природу у своїх працях. У минулому тисячолітті філософи, вчені та медики (Юм, Фейєрбах, Кант, Фрейд, Гольбах, Шиллер, К'еркегор та багато інших) описували та вивчали страх, що призвело до виникнення та постійного розвитку багатьох понять у сучасній психології: «страх», «тривога», «тривожність», «фобії». Намагаючись дослідити цю тему, вчені

зіткнулися з необхідністю визначити сутність кожного з цих понять окремо та знайти взаємозв'язки між ними.

Найпоширенішим визначенням у психології є те, що тривога – це емоційний стан гострого, внутрішнього, безглузлого занепокоєння, пов'язаного з очікуванням невдачі або небезпеки, або очікуванням того, що є важливим для людини в невизначеній ситуації. На відміну від страху, тривога є реакцією на невизначену загрозу [1].

Наприклад, М.М. Мовчан пропонує розглядати страх як психологічну реакцію, що має різні рівні залежно від інтенсивності: тривога – побоювання – страх – страх – паніка. Ці рівні відображають градуїзовану складність оцінки людиною ситуації страху (ситуації, яка може становити загрозу біологічному, психічному або соціальному існуванню індивіда). Вчені називають фобії особливим видом страху. «...Щоб реакцію можна було класифікувати як фобія, страх повинен бути нав'язливим, ірраціональним, стійким та інтенсивним» [4].

Загалом дослідники психоаналітичного (психодинамічного) напрямку у філософії наголошують на тому, що фобії (страхи) мають матеріальну природу, а причиною страху є нематеріальний елемент. М. М. Мовчан зазначає, що проблемі страху в Україні тривалий час не приділяли уваги (це пояснюється тим, що вважалось, що страх притаманний лише західному буржуазному суспільству) [4].

Американський психотерапевт Р. Мей назвав феномен тривоги центральною проблемою сучасної цивілізації та найважливішою рисою нашого часу: ще в 1950 році цей дослідник писав, що людство живе в «епоху тривоги» [3]. Не можна заперечувати, що майже кожна епоха є певною мірою тривожною, адже люди постійно живуть у світі, в якому ще ніхто не жив, – у невизначеному новому світі, який вимагає постійної творчої адаптації, що супроводжується певними ментальними станами та емоційними переживаннями. Варто зазначити, що переживання є структурним компонентом інших, більш складних психічних станів.

Особливо варто відзначити, що сучасні гештальт-терапевтичні підходи розглядають тривогу як збудження, яке не підтримується ні диханням (кисень), ні соціально (інформація, прийняття інших, турбота і т.д.) [5; 6].

Таким чином, тривога розглядається як емоційний стан, що відображає невизначеність ситуації; чим більш невизначена ситуація, тим вищий рівень тривоги. Саме в такій ситуації перебуває більшість людей від початку пандемії та карантинних обмежень. Водночас зрозуміло, що будь-яка невизначена ситуація не лише травмує, але й може відкривати можливості для особистісного зростання. Іншими словами, у людей, які пережили травму, може бути два можливих результати – або посттравматичний розлад, або посттравматичне зростання, що визначає спосіб переживання тривоги та особливості емоційного переживання тривожного стану. Тривожність – це «емоційний патерн», який включає кілька відносно незалежних емоційних факторів або «комплексів емоційних переживань», таких як страх, гнів,

інтерес, сум, хвилювання, сором, провина, занепокоєння та образа. І ці показники є найвищими у профілях високотривожних людей [2, с. 60].

Ситуативні прояви тривожності є особистісними і стійкими характеристиками, тобто особистісною тривожністю [1]. «Тривожність» також розглядається в наукових джерелах і публікаціях як межовий психічний стан або підвищена тривожність. Фізіологічні, природні, обов'язкові характеристики особистості та її активної діяльності проявляються на певному рівні. Йдеться про корисну або оптимальну тривожність. Тривожність виконує кілька функцій. Дві основні з них – мотиваційна та захисна (підготовка до небезпеки та передбачення ймовірності її настання). Коли люди перебільшують загрозливі ситуації, це негативно впливає на їхню самооцінку та реалізацію життєвих намірів і мрій.

Ми турбуємося про щось або когось щодня. У кожного з нас є причини для тривоги. Однак, у кожного вони різні. Цінності і вік дійсно можуть міцно впливати на вираження та досвід тривоги у людей. Тривога тісно пов'язана з факторами, яким людина надає значення. І навпаки, здорові люди завжди відчують тривогу, коли їхньому життю загрожує небезпека або коли на кону стоїть якась цінність. Ось чому тривога не має об'єкта. Тривога зачіпає основи психологічної структури особистості, на яких будується сприйняття себе як відмінного від світу об'єктів [2].

У психології існує значна кількість теоретичних та емпіричних досліджень, які намагаються висвітлити різні аспекти цієї наукової проблеми. Багато авторів поділяють думку про те, що зміст цього поняття є ширшим і багатограннішим, ніж описано. Багатовимірні дослідження привели багатьох дослідників до тези про те, що це поняття слід диференціювати і як ситуативний феномен, і як особистісну рису.

Таким чином, можна зробити висновок, що тривожність – це багатовимірне поняття, психологічний феномен і явище; особистісна психологічна характеристика людини; здатність або схильність людини.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кризова психологія: навч. посіб. / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Харків: НУЦЗУ, 2010. 401 с.
2. Максименко К. С. Психічні стани як вияв існування особистості. Наукові записки. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка. Вип. 26. Київ, 2005. 62-67 с.
3. Мей Роло. Сенс тривоги. К.: Psylib, 2005. URL: <http://psylib.org.ua/books/meuro02/index.htm> (дата звернення 15.01.2022).
4. Мовчан М. М. Рівні страху і фобії: філософський аналіз. *Філософські обрії*, 2015, №33. С.118-125.
5. Пересадчак О. Фактори впливу на розвиток дитячої тривожності. *Психолог*, 2003. № 2. С. 21-22.
6. Помиткіна Л. В. Психологічні механізми переживання особистості у процесі прийняття стратегічних рішень. *Проблеми сучасної психології*, 2016. Вип. 31. С. 341-353.

Балухтіна О. М., Іванова А. І. (Запоріжжя, Україна)

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАСТАВНИЦТВА НАД ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ

Тези є актуальними через повномасштабне вторгнення агресора, переміщення та евакуацію людей із потенційно небезпечних та окупованих територій, що призвело до збільшення кількості дітей-сиріт в Україні. Проаналізовано опитування студентів як потенційних наставників для дітей-сиріт, яке проведено в НУ «Запорізька політехніка» серед студентів 1–4 курсів спеціальності «Соціальна робота». Вивчивши сильні та слабкі сторони, мотиваційні фактори студентів пропонуємо рекомендації для оптимізації процесу наставництва.

Balukhtina O., Ivanova A. (Zaporizhzhia, Ukraine)

WAYS OF OPTIMISING MENTORING OF ORPHAN CHILDREN ACCORDING TO THE RESULTS OF THE STUDENT SURVEY

Theses are relevant because of the full-scale invasion of the aggressor, displacement and evacuation of people from potentially dangerous and occupied territories, which led to an increase in the number of orphans in Ukraine. The survey of students as potential mentors for orphans, which was conducted at National University Zaporizhzhya Polytechnic among students of 1–4 courses of the «Social Work» specialty, was analyzed. Having studied the strengths and weaknesses, motivational factors of students, we offer recommendations for optimizing the mentoring process.

Виявлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, які перебувають у несприятливих умовах проживання є одним із основних завдань і обов'язків органів опіки та піклування [1, с. 45]. Механізм організації та ведення наставництва над дитиною, яка проживає у закладі для дітей-сиріт регламентує Постанова КМУ «Деякі питання здійснення наставництва над дитиною» від 04.07.2017 р.

Програми наставництва розроблені з метою створення значущих зв'язків між сиротами та дорослими наставниками, які служать прикладом для наслідування та є порадиниками і захисниками. Завдяки спільному проведенню часу наставник відкриває для вихованця нові знання та досвід, стимулює прийняття дитиною рішень щодо правильного життєвого вибору, підтримує успіхи у навчанні, тим самим підвищуючи її самооцінку [2, с. 8].

За результатами проведеного дослідження встановлено, що більшість студентів (59,4 %) мають дефіцит знань щодо способів підтримки вихованців інтернатних закладів та слабку поінформованість щодо функціонування наставницьких програм, а 43,8% – мають дефіцит знань законодавства. Однією із причин таких результатів є те, що студенти не мали безпосереднього особистого досвіду роботи з дітьми-сиротами (лише 6,3%, тобто 2 людини мали такий досвід). Питання про визнання важливості даного напрямку, який набрав найбільше голосів (65,6%) показує, що потенційні

кандидати розуміють значущість програми, що є гарним показником для майбутнього наставництва. Ще на підтвердження цього наведемо той факт, що 40,6% респондентів таким чином хочуть допомогти суспільству у вирішенні питання влаштування всіх дітей-сиріт у сімейні форми виховання.

За результатами емпіричного дослідження зроблені наступні висновки:

1) більшість громадян мають дефіцит знань щодо способів підтримки дітей-сиріт;

2) встановлена необхідність підтримувати громадян, в яких був невдалий досвід з наставництва та сприяти їхньому заохоченню до повторної участі в програмі;

3) важливу роль відіграє співпраця потенційних кандидатів з Центрами соціальних служб, службами опіки та управліннями соціального захисту;

4) визначена слабкість соціальної реклами під час проведення відповідної кампанії щодо збільшення поінформованості населення.

Пропонуємо наступні шляхи оптимізації та розвитку наставницького процесу в країні:

1) якісний обмін інформацією між усіма учасниками організації процесу наставництва;

2) активне використання досвіду громадських і благодійних організацій, та їх залучення до процесу навчання наставників;

3) проведення заходів супервізії (професійне зростання) та інтервізії (обмін досвідом) для всіх учасників організації програми наставництва;

4) розширення штатів соціальних служб, тому, що основне навантаження програми, на наш погляд, додатково лягає на обласні, міські, районні Центри соціальних служб, штати яких замалі, а обсяг роботи і так завеликий;

5) проведення широкомасштабної інформаційної кампанії щодо наставництва, активне поширення соціальної реклами в ЗМІ, зокрема, в соціальних мережах. Соціальні мережі є основним джерелом засвоєння інформації про наставницькі програми дітям-сиротам для 56,3% опитаних.

Отже, наставництво над дітьми-сиротами стало важливим компонентом української системи соціального захисту дітей. Студенти розуміють важливість підтримки дітей і, насправді, знають свої сильні та слабкі сторони та налаштовані на подолання викликів, які виникають на шляху ефективної програми менторства для соціалізації дітей-сиріт. Впровадження запропонованих рекомендацій підкреслюють важливість покращення процесу наставництва для дітей-сиріт через оптимізацію комунікації між соціальними службами та наставниками, співпрацю з громадськими та благодійними організаціями, постійний професійний розвиток наставників, збільшення штату соціальних служб та комплексну інформаційну кампанію. Реалізація цих пропозицій може сприяти зростанню ефективності наставницьких програм, що зрештою принесе користь дітям-сиротам в Україні.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Пліско Є., Тіщенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. № 2 (17). С. 42–51.

2. Смаль О. В., Сацюк І. М., Андросова В. В., Дорош Т. А. Наставництво крок за кроком: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ: Проєкт Наставництва «Одна Надія», 2014. 77 с.

Širvinskienė G., Antinienė D., Dulksnienė L., Gričiūtė A.

(Lithuanian University of Health Sciences, Kaunas, Lithuania)

**PECULIARITIES OF SUBJECTIVE AND OBJECTIVE
ASSESSMENT OF ATTENTION DIFFICULTIES IN
PRESCHOOL CHILDREN**

The theses briefly present the study aimed to analyze peculiarities of subjective and objective assessment of attention difficulties in preschool children.

Ширвінськене Г., Антінене Д., Дулкснене Л., Гриціуте А.

(Литовський університет наук про здоров'я, Каунас, Литва)

**ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА ОБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ
ТРУДНОЩІВ УВАГИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У тезах стисло викладено дослідження, спрямоване на аналіз особливостей суб'єктивної та об'єктивної оцінки труднощів уваги дітей дошкільного віку.

Attention in preschool age is very important for solving the difficulties of everyday life, developing cognitive skills, learning and acquiring knowledge. It has been observed, however, that attention problems in early childhood are difficult to detect and they are often diagnosed too late [1], therefore it is important to analyze the development, manifestation, and causes of these difficulties and to seek methods of solution as early as possible. The aim of the present study is to establish correlations between subjective assessment of attention difficulties among children, that is performed by parents and teachers, and the objective clinical assessment of children's attention concentration.

The study was performed in Lithuania in 2021 in seven preschooler kindergartens. Its geography comprises various regions of Lithuania: Vilnius, Kaunas, Klaipeda, and Marijampole. Attention concentration of children aged 3-6 years (N=135, Mage=4.2, SD=1.02) attending kindergarten was assessed using KKA [2] assessment instrument. Clinical examination of children was performed by eight licensed child psychologists. Prior to assessment of children, a survey of parents/guardians regarding emotional and behavioral difficulties of children was performed using CBCL1 ½-5. The assessment instrument contains seven scales: affective problems, anxiety problems, somatic complaints, withdrawn, sleep problems, attention problems and aggressive behavior. SDQ-Lit 2-4 and 4-11 questionnaire were presented to parents (N=167) and teachers (N=60). The test is

used worldwide for the formalized screening of conduct problems, emotional symptoms, hyperactivity, peer problems and prosocial behavior of children. A questionnaire to collect social demographical data about a child, his/her family and environment was prepared.

The results of CBCL revealed that, comparing all seven subscales, parents assess problems related to the aggressive behavior of a child as the greatest ($M=7.89$), whereas averages of other subscales are significantly lower and vary between 1.20 and 2.62. The average of external difficulties ($M=10.22$) is statistically significantly greater than that of internal difficulties ($M=8.12$, $p\leq 0.001$). Analysis of SDQ data showed that parents notice most problems in children's prosocial behavior ($M=7.68$), they perceive less problems with hyperactive behavior ($M=3.32$), while averages of other subscales are lower and vary between 1.12 and 1.73. SDQ data analysis of teachers has shown that teachers, like parents, see the greatest problems related to prosocial behavior ($M=6.55$) and smaller problems related to hyperactivity ($M=3.49$) and peer problems ($M=3.17$).

Parent and teacher SDQ subscales of hyperactivity and behavior problems as well as CBCL attention and aggressive behavior subscales are combined into scales of external difficulties. As expected, correlation coefficient of parent SDQ and CBCL scales is high: $r=0.75$, $p\leq 0.001$. Correlation coefficient between SDQ of parents and teachers is somewhat lower: $r=0.35$, $p\leq 0.001$.

As expected, after correlational analysis of subscales of all three questionnaires, the most abundant and strongest correlations were obtained in data of parent CBCL and SDQ questionnaires, less frequent and weaker correlations have been found among SDQ results of parents and teachers.

According to SDQ results of subjective assessment by parents and teachers of difficulties, $N=28$ (16.1%) children fell into attention difficulty risk group, while according to CBCL $N=6$ (3.6%) children fell into the said group. However, clinical psychological assessment of attention concentration of children using KKA test has shown that, based on the objective examination 29 children (21.48%) of the entire 135 sample have to be included into the attention difficulty group.

The obtained results have shown moderate correlations of a child's attention concentration with SDQ prosocial behavior scale of teachers $r=0.25$ $p<0.001$; correlations of attention concentration of 3-4 year-old boys with parent ($r=0.38$, $p=0.02$) and teacher ($r=0.37$, $p=0.02$) SDQ prosocial behavior scales. Furthermore, it has been determined that attention of 5-6 year-old boys is related to SDQ internal difficulty scale of teachers ($r=-0.54$, $p=0.01$) and to peer problem scale ($r=0.50$, $p=0.01$).

Even though it is maintained in scientific literature, that parents and teachers are reliable informants about functioning of a child [3], the present study has shown that the parent and teacher assessment of attention difficulties of a child is not accurate using either CBCL or SDQ questionnaire. It may be assumed that adults assess a child from their personal perspective, therefore their own expectations and attitudes about the proper behavior of a child are reflected in their assessments.

Furthermore, the inaccuracy of parent assessment may be determined by the stress experienced in a relationship with their child. On the other hand, it is problematic for both parents and teachers to notice attention difficulties of a child, because they confuse attention difficulties and especially hyperactivity with the disobedience of a child.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Graham, L. J., Tancredi, H. (2019). In search of a middle ground: the dangers and affordances of diagnosis in relation to Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Developmental Language Disorder. *Emotional and Behavioural Difficulties*. 24(3), 287-300. URL: <https://doi.org/10.1080/13632752.2019.1609248>

2. Krampen, G. (2007). *Kaseler-Konzentrations-Aufgabe für 3- bis 8-Jährige*. Göttingen: Hogrefe.

3. de Nijs, P. F. A., Ferdinand, R. F., de Bruin, E. I., Dekker, M. C. J., van Duijn, C. M., & Verhulst, F. C. (2004). Attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD): Parents' judgment about school, teachers' judgment about home. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 13(5), 315–320. URL: <https://doi.org/10.1007/s00787-004-0405-z>

Кравченко Г. Д., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО САМОРУЙНУВАННЯ

У тезах наведено причини виникнення саморуйнівної поведінки. Розглянуто найпоширеніші погляди на самодеструкцію через призму психопатологічної концепції. Перелічено основні причини, які можуть провокувати виникнення різних аспектів аутоагресії.

Kravchenko H., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONALITY'S TENDENCIES TO SELF-DESTRUCTION

The reasons for self-destructive behavior are given in theses. The most common views on self-destruction are considered through the prism of the psychopathological concept. The main reasons that can provoke the emergence of various aspects of autoaggression are listed.

Людині, як і будь-якій живій істоті, в нормі не властиво направляти агресію на саму себе, оскільки це суперечить її головному завданню – жити. Різні дослідники по-різному розуміють причини виникнення саморуйнівної поведінки. Наприклад, соціологічна школа, очолювана Е. Дюркгеймом, намагається звести причини самодеструкції, зокрема самогубств, до соціально-побутових умов. Інша школа – антропологічна – вважає причиною самодеструкції різні аномалії в будові і розвитку організму. Представники цієї школи пояснювали самодеструкції характерними змінами черепа самогубців (наприклад, передчасним заростанням черепних кісток, вдавнення і нерівностями черепа, утворенням опуклостей на його підставі і ін.), тобто

змiнами, якi, провокують механiчнi дiї на мозок, тим самим впливають i на правильнiсть перебигу психiчної життя даної особи [3].

Також в минулому широко був поширений погляд, нiби всяка самодеструкцiя вiдбувається в станi психiчної ненормальностi. Думки, що саморуйнування є результатом психiчного захворювання, тривалий час дотримувалися прихильники психопатологiчної концепцiї, яка однозначно розглядала саморуйнування як вираження i результат психiчного захворювання. Психiатрична концепцiя суїцидальної поведiнки значно вплинула на гуманiзацiю суспiльної думки щодо самогубцiв i осiб, якi вчинили суїцидальнi спроби, так як в бiльшостi Європейських країн самогубство трактувалося як протиправне дiяння аж до кiнця минулого столiття, а самогубцi часто прирiвнювалися до кримiнальних злочинцiв, проти яких передбачалися юридичнi санкцiї. Сучасна клiнiчна концепцiя суїцидальної поведiнки розглядає психiчну патологiю i її вплив в генезi суїцидальної поведiнки суперечливо. За допомогою статистичних методiв було встановлено, що тiльки двадцять 5-30% самогубцiв страждали яким-небудь психiчним захворюванням [2].

Сьогодні дослідники розглядають саморуйнівну поведінку як багатофакторне явище, в генезі якого відіграють роль клiнiчнi, соцiально-психологiчнi та iндивiдуально-особистiснi фактори, а сам суїцид – явище неоднорiдне: в одних випадках – це обдуманi, запланованi дiї, в iнших – iмпульсивнi [1].

У психологiчнiй теорiї «аутоагресивного патерну особистостi» А. О. Реан саморуйнування характеризує складним поведiнковим комплексом. У структурi аутоагресивного патерну особистостi дослідник видiляє 4 субблока: 1) характерологiчний субблок – iнтроверсiя, педантичнiсть, демонстративнiсть, депресивнiсть, невротичность, якi складають риси i особливостi характеру, позитивно корелюють з рiвнем аутоагресiї; 2) само-оцiнюючий субблок – зв'язок аутоагресiї i самооцiнки: чим вище аутоагресiя особистостi, тим нижче самооцiнка власних когнiтивних здiбностей, нижче самооцiнка тiла, нижче самооцiнка власної здатностi до самостiйностi, автономностi поведiнки i дiяльностi; 3) iнтерактивний субблок – зв'язок здатностi i нездатностi успiшної соцiальної адаптацiї, успiшностi i неуспiшностi мiжособистiсної взаємодiї зi зв'язком аутоагресiї особистостi; 4) рiвень аутоагресiї особистостi позитивно корелює з сором'язливiстю i негативно – з товариськiстю [2].

Як вiдзначає О. Мусаелян, високий рiвень схильностi до аутоагресивної поведiнки характеризується наявнiстю високого рiвня трьох i бiльше окремих показникiв аутоагресiї. Дослідник видiлив таки чинники аутоагресивної поведiнки: 1) iндивiдуально-психологiчнi: вiдсутнiсть життєвих цiлей, незадоволення самореалiзацiєю; занижена самооцiнка, емоцiйна нестабiльнiсть, рiгiдность; 2) соцiально-психологiчнi: незадовiльнi стосунки з сiм'єю; незадовiльнi стосунки з однолiтками [1].

До основних причин, якi можуть провокувати виникнення рiзних аспектiв аутоагресiї у структурi особистостi можна вiднести: 1) пiдвищене

навантаження; 2) вихід за межі комфортної або припустимої для даної людини ступеня інтенсивності взаємодії з найближчим соціальним оточенням; 3) підвищені вимоги щодо результатів професійної діяльності; 4) усвідомлення особистістю високої відповідальності за якість виконання обов'язків у роботі; 5) фізичні та психічні травми, посттравматичні розлади; 6) втрата близьких людей; 7) відсутність необхідних умов для нормальної життєдіяльності.

Також зауважимо, що готовність до виконання суїцидального наміру виростає за умови збігу у часі трьох основних факторів: 1) заміна адекватних поведінкових реакцій аутоагресією; 2) зниження рівня соціалізації; 3) наявність суїцидального конфлікту [1].

Тенденції до саморуйнівної поведінки не можна пояснити якоюсь однією особливістю суспільства або психічним розвитком індивіда. Такі фактори, як соціальна ізоляція, нездатність засвоїти соціальні норми або досягти особистих цілей, збиткове почуття власної гідності, без сумніву, мають важливе значення, але взяті окремо або навіть в комплексі, вони не можуть дати уявлення про картину в цілому.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Мусаелян О. М. Смишлужиттєві орієнтації та особливості їх впливу на схильність до аутоагресивної поведінки студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Т. 2. Вип. 3. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 68-75.

2. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности. *Методологические и теоретические проблемы агрессивности. Психологический журнал*. 2004. Т. 17. № 5. С. 3-18.

3. Санникова О. П., Молодовська Ю. С. Схильність до саморуйнування: ознаки та прояви. *Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми сучасної психології особистості»*. Одеса: ВМВ, 2019. С. 3-9.

Лисенко О. М., Мотрюк Н. Л. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У тезах розкрито правовий статус внутрішньо переміщених осіб, а також висвітлено особливості проблемного поля цієї категорії клієнтів соціальних служб.

Lysenko O., Motryuk N. (Odesa, Ukraine)

SOCIAL STATUS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The article is reveal the legal status of internally displaced persons, and also reflect the peculiarities of the problem field of this category of clients of social services.

У 2014 році через воєнні дії Україна вперше зіткнулася з масовою появою нової соціальної категорії людей – внутрішньо переміщених осіб. Тому виникла потреба у розробці законодавства у сфері прав ВПО. Зокрема,

20 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято основний нормативно-правовий акт, який гарантує забезпечення прав, свобод вимушених переселенців – Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Саме цим документом визначено поняття «внутрішньо переміщеної особи».

«Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1. Ст. 1, п. 1].

Конфлікт на сході України, за даними деяких досліджень, призвели до переміщення понад мільйона людей по всій країні, зокрема жінок, дітей, людей похилого віку та людей з інвалідністю. Як наслідок, люди втратили житло, роботу, засоби до існування, доступ до ресурсів, документів, а також були розлучені з сім'ями [2].

Факт внутрішнього переміщення має підтверджуватися довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 визначають механізм оформлення довідки ВПО.

Найгостріше питання, яке хвилює багатьох переселенців – житло. Часто у переміщених осіб виникає складність з його пошуком, невідповідність умов житла та ціни на нього. Особливо тяжко доводиться сім'ям з дітьми, які потребують вільного простору. Через те, що батьки відразу не можуть працевлаштуватися, не мають постійного доходу вони не можуть забезпечити дитині належні житлові умови. Тому значна кількість ВПО разом з дітьми живе у тимчасово пристосованих місцях: школах, церквах тощо. А ті переселенці, які мають змогу орендувати житло інколи стикаються з випадками відмов через упереджене ставлення до них.

Конфлікт на сході України та криза COVID-19 у сумі виробили безпрецедентний вплив на економіку, соціальну систему та всі аспекти життя людей, їхню мобільність та соціальні зв'язки, трансформуючи способи соціальної взаємодії. Це створює бар'єри у доступі до ресурсів, впливає на психоемоційний стан людей, посилює соціальну нерівність та ризики соціального виключення.

Потенційними джерелами стресу ВПО можуть бути: втрата житла, майна та стабільності; брак харчів, води тощо; розлука з членами родини; безробіття, неповна зайнятість; труднощі з доступом до освітніх установ, закладів охорони здоров'я тощо; ненадійне житло; втрата соціального статусу; нове та незнайоме оточення; брак довіри; страх повторення ситуації; негативне ставлення та дискримінація з боку членів громади тощо [3].

Результати регулярного опитування Міжнародної організацією з міграції (МОМ) показують, що в контексті зтяжненого переміщення, питання, пов'язані з відсутністю житла, зайнятістю та доходами, залишаються нагальними для ВПО протягом понад семи років. Економічний шок зробив ВПО ще більш вразливими, змусивши їх застосовувати різні стратегії адаптації [2]. ВПО застосовують різні стратегії адаптації. Дані свідчать про незначний перехід жінок працездатного віку з економічно неактивної групи до економічно активної групи в умовах економічного шоку. Одні з них самостійно звертаються в державні та/чи громадські організації за допомогою. Інші намагаються вирішити свої проблеми самостійно, за підтримки родичів чи друзів або взагалі не звертаються за допомогою через непоінформованість або невпевненість у тому, що їхні проблеми можна вирішити. Це свідчить про гостру потребу домогосподарств ВПО мати додаткові джерела доходу для покриття таких витрат, як орендна плата за житло, в умовах поступового зростання цін на оренду. Харчування та житло (комунальні послуги та оренда житла) – основні щомісячні пріоритетні витрати домогосподарств ВПО. Залишається великою частка ВПО, які значною мірою продовжують потребувати державної підтримки.

Системна трансформація та економічні потрясіння вимагають посиленого соціально-економічного втручання Уряду України та інших зацікавлених сторін для задоволення постійних потреб ВПО та забезпечення їхньої адаптації в умовах кризи для розширення можливостей працевлаштування, захисту трудових прав, забезпечення доступності житла, зміцнення психічного здоров'я та забезпечення психосоціальної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 1. Ст. 1.
2. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, Вересень 2020 / Березень 2021. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/nms_round_18_19_ukr.pdf
3. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації / Автор-упорядник: Гусак Н.Є. Київ, 2015. 62 с.

Харитинський А. А. (Київ, Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

У тезах подано авторську модель суб'єктивного благополуччя особистості, розроблену на основі теоретико-методологічного аналізу сучасних українських та зарубіжних досліджень.

Kharytynskyi A. (Kyiv, Ukraine)

MODELING OF SUBJECTIVE PERSONAL WELL-BEING

The article presents the author's model of the subjective personal well-being, developed on the basis of a theoretical and methodological analysis of modern Ukrainian and foreign research.

У роботах зарубіжних вчених благополуччя ототожнювалось з емоційним станом щастя та задоволення особистості (М. Аргайл і М. Мартін, Н. Бредбурн, Е. Дінер, Д. Канеман і А. Дейтон, С. Любомирські та Г. Леппер, М. Селігман, М. Фордіс й ін.), в подальшому концептуальні знання про це явище розширили когнітивною, мотиваційно-ціннісною та поведінковою складовими (Р. Райан і Е. Дісі, К. Ріфф, С. Кейес, А. Уотерман, М. Уайт і П. Долан, М. Хайд зі співавт. й ін.), без яких неможливе розуміння повноцінного функціонування психіки людини, як цілісного феномену.

Ґрунтовні дослідження структури благополуччя особистості, параметрів, критеріїв та показників, рівнів їх прояву з урахуванням різноманітних підходів проведені українськими дослідниками, які прагнули операціоналізувати їх у авторських типологічних і комбінованих моделях з метою подальшого дослідження емпіричних показників. Серед них слід відмітити дослідження Н. В. Волинець, І. С. Горбаль, О. В. Гуляєвої, Т. В. Данильченко, А. В. Курової, О. А. Лукасевич, Б. Е. Пахоля, Л. З. Сердюк, Т. М. Титаренко й ін.

Спираючись на проведеній аналіз існуючих моделей благополуччя особистості українських та зарубіжних вчених, які включають різноманітні компоненти та змістові характеристики, нами розроблено авторську модель суб'єктивного благополуччя особистості (рис. 1).

Компонентна структура суб'єктивного благополуччя особистості, на нашу думку, включає в себе: емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти, що в сукупності формують і відображають особливості суб'єктивного задоволення якістю власного життя.

Емоційний (афективний) компонент через позитивні та негативні переживання-відчуття формує індивідуальний баланс емоційного забарвлення сприйняття різноманітних аспектів буття в кожен момент часу, когнітивний компонент при цьому через переживання-оцінювання забезпечує їх оцінку, яка відображається більш тривалий період в часі. У поєднанні взаємовпливів емоційного та когнітивного компонентів в певний рівень сформованості суб'єктивного задоволення якістю життя одночасно відбувається його коригування через поведінковий компонент суб'єктивного благополуччя шляхом окремих дій, вчинків чи цілеспрямованих стратегій поведінки на основі емоційно-оціночної інтерпретації.

Позитивні та негативні суб'єктивні переживання-відчуття й переживання-оцінювання подій та явищ, їх різноманітних аспектів постійно відбуваються на якісних рівнях цілісної системи сфер життя особистості, формуючи у такий спосіб суб'єктивне задоволення якістю життя. Їх

індивідний контекст включає питання здоров'я, відпочинку, хобі у вільний час тощо, а соціальний контекст існування й функціонування особистості включає спілкування зі знайомими, друзями, близькими, в сімейному колі, взаємодію у професійному середовищі, у які включена особистість, тобто пов'язаних з виконанням певних соціальних ролей.

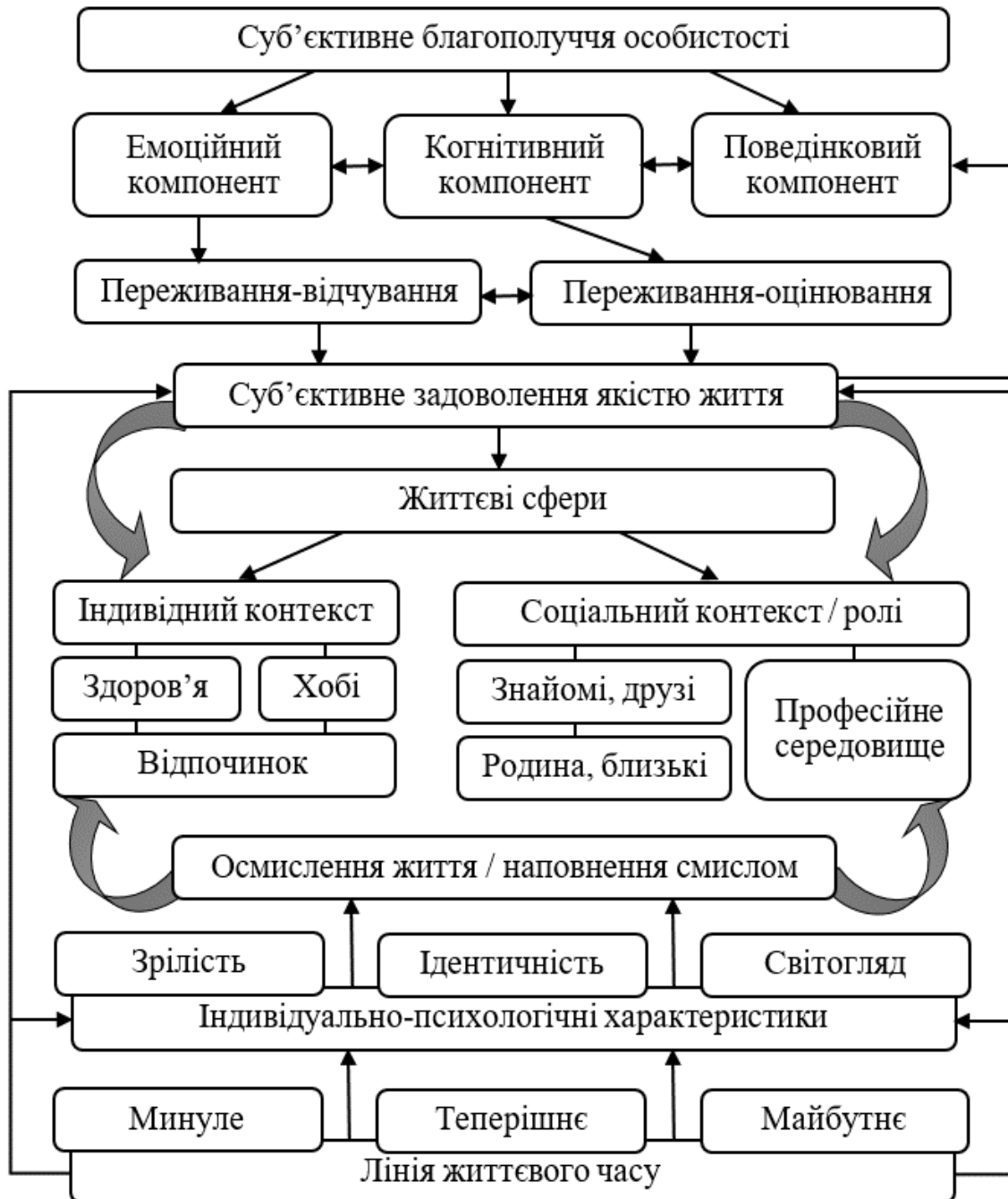

Рис. 1. Модель суб'єктивного благополуччя особистості

Саме у цих сферах життєдіяльності особистості і відбувається осмислення свого буття, формуються життєві смисли, як орієнтири, що виступають в певній мірі й регулятивним компонентом через механізми рефлексії, усвідомлення і переживання сенсу окремих аспектів життєдіяльності та власного життя в цілому. Ці процеси відбуваються у взаємозв'язку та під впливом індивідуально-психологічних характеристик

самого суб'єкта, які визначають рівень його особистісно-професійної зрілості, особливостей ідентичності, світогляду, життєвих настанов тощо. Разом з цим, описані компоненти та їх параметри функціонують системно, інтегровано між собою та відображені у минулому, теперішньому та майбутньому часі протягом усієї лінії життя особистості.

Лазарева А. О., Мамай Є. П. (Одеса, Україна)

**ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА
ПОСЛУГА СПРИЯННЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЛІТНЬОГО
ВІКУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

В публікації розглядається актуальність впровадження української мови як важливого ресурсу для соціальної адаптації та поліпшення соціальної інтеграції людей похилого віку – переселенців з інших громад. Впровадження української мови на рівні надання соціальних послуг сприяло б адаптації літніх людей до нового середовища громад на території України. На думку авторів, доцільно таку послугу надавати в рамках діяльності університетів третього покоління та застосовувати інноваційні методи навчання спрямовані на комунікацію та соціальну взаємодію літніх людей.

Lazareva A., Mamay E. (Odesa, Ukraine)

**LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A SOCIAL AND
PEDAGOGICAL SERVICE FOR SUPPORTING THE ADAPTATION OF
ELDERLY IMMIGRANTS IN MODERN SOCIETY**

The publication considers the relevance of the introduction of the Ukrainian language as an important resource for social adaptation and improvement of the social integration of the elderly – immigrants from other communities. The introduction of the Ukrainian language at the level of the provision of social services would contribute to the adaptation of the elderly to the new environment of communities on the territory of Ukraine. According to the authors, it is expedient to provide such a service within the framework of the activities of third-generation universities and to apply innovative teaching methods aimed at communication and social interaction of the elderly.

Міграційні процеси в останній період набули більш інтенсивного характеру. Причинами інтенсивності міграційних процесів є:

– соціально-політичні причини: політичні кризи, революційні рухи, обмеження прав і свобод, активні військові дії, які призводять до посилення страху та стресу населення;

– соціально-економічні: безробіття, інфляція, зниження рівня життя, зубожіння населення;

– соціально-психологічні: підвищення рівня небезпеки, поширення зон соціальних ризиків, невпевненість у майбутньому, відсутність перспектив та альтернатив в поліпшенні життя та обмеженість вибору;

– соціо-культурні – зміна культурної парадигми виховання та навчання, обмеження можливостей у вивченні української мови на тимчасово окупованих територіях, «забуття» традицій та втрата відчуття національної ідентичності з іншими людьми [1].

Такі причини стали основою для підвищення інтенсивності міграційних процесів українського населення. Звісно в пріоритеті при міграції українських громадян з однієї громади до іншої економічне забезпечення та застосування економічних механізмів соціальної адаптації населення. Об'єктивна реальність свідчить про те, що українцям, що переселилися з тимчасово-окупованих територій потрібно спершу працевлаштуватися, отримати житло, влаштувати дітей до дитячого садка та до школи, отримати реєстрацію та інше. Однак, важливим в соціальній адаптації є також вивчення української мови, особливо для населення, яке переселилося з громад, на території яких мовою спілкування була російська мова. І якщо для дітей вивчення української мови інтегровано в навчальний процес на різних рівнях шкільного навчання, то для дорослих та людей похилого віку – це є важливим ресурсом їх інтеграції до соціального середовища в громаді.

В більшості європейських країн існує практика для мігрантів вивчення державної мови. В Швеції при міграції надходить запрошення для вивчення шведської мови, в Польщі є безкоштовні курси для мігрантів при вивченні польської мови, в Бельгії після оформлення тимчасового захисту особа може звернутися до служби інтеграції, в якій порекомендують безкоштовні курси для вивчення мови, також можливість вивчення мов існує при волонтерських організаціях. Отже, для більшості населення європейських країн важливим у поліпшенні соціальної адаптації є вивчення державної мови та набуття навичок спілкування [6].

Користуючись європейським досвідом впровадження вивчення державної мови значно сприяє соціальній активності населення як людей середнього віку, так і працюючих пенсіонерів. При цьому треба враховувати особливості старіння. Адже, соціально-психологічний стан літньої людини значно впливає на формування соціальної дистанції між особистістю та навколишнім світом. Це може стати причиною депривації літніх людей, соціальної ізоляції, відчуженості, а іноді і агресії. Наявність втрачених навичок володіння, або не володіння українською мовою, або не бажання оточуючих спілкуватися з літньою людиною на іншій мові, чи радикальний підхід агресивної поведінки в процесі спілкування може призвести до погіршення стану ізоляції літньої людини. Тому, впровадження української мови на рівні надання соціальної послуги може сприяти залученню літніх людей до спільної взаємодії та активності.

Однією з концепцій активного залучення літніх людей до соціальної активності є концепція А. Роуз «теорія субкультури» [3]. Відповідно до цієї теорії процес адаптації відбуватиметься інтенсивніше, якщо літні люди будуть залучені до субкультури літніх людей. Літні люди можуть разом

спілкуватися, проводити час, навчатися, проводити вільний час та святкувати.

В територіальних центрах соціального обслуговування населення діє проєкт «Університет третього покоління». В рамках цього проєкту надаються різні соціальні педагогічні послуги [4]. На нашу думку було б доцільно долучити ще соціально-педагогічну послугу впровадження української мови для переселенців літнього віку.

Важливим фактором у організації впровадження української мови є вибір методів навчання, адже шкільна система уроків для людей похилого віку буде важкою і нудною, тому можливо застосувати форму навчання у формі запровадження курсу, який буде спрямований на вдосконалення або формування навичок спілкування українською мовою: «Українська мова – натхнення і можливість». В рамках цього курсу можливо застосувати читання книжок українською, вивчення нових слів, які зустрічаються в тексті, обговорення тексту, розмірковування з приводу сюжету, перегляд художніх фільмів. Визначення тем для обговорення стосовно певних побутових ситуацій можна визначити спільними зусиллями з літніми людьми, які вони б хотіли обговорити чи стикалися з певними труднощами чи агресією. Додатково можна запропонувати скористатися ресурсами Національної платформи з вивчення української мови Міністерства культури та інформаційної політики України.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бортник Н., Жаровська І., Цв'юк М. Спонукальні причини міграції в сучасних умовах. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13311/14.pdf>
2. Данчишин Н. Р. До проблеми вивчення української мови в дорослому російськомовному середовищі під час повномасштабної російсько-української війни. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_1/3.pdf/
3. Кадемія М. М., Кобися А. П., Кобися В. П. Психолого–педагогічні принципи навчання впродовж життя в сучасному суспільстві. URL: <https://Downloads/Admin,+Кадемія.pdf>
4. Лук'янова Л. Освіта як засіб адаптації до третього віку. URL: <https://lib.iitta.gov.ua.pdf>.
5. Національна платформа з вивчення української мови Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: <https://speakukraine.net/>
6. Чаграк Н. І. Проблема освіти людей похилого віку в наукових публікаціях 1970-90 років. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/217450252.pdf>

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Корнешчук В. В., Санаторчук Л. І. (Одеса, Україна)
**ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО
МЕНЕДЖЕРА ЩОДО МОТИВУВАННЯ ПЕРСОНАЛУ
СОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ**

В тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованої підготовки менеджерів соціальної сфери до мотивування персоналу. Представлено аналіз професійного стандарту «Соціальний менеджер» в аспекті реалізації мотиваційної функції управління соціальною службою. Сформульовано професійні компетентності соціального менеджера, що забезпечують ефективність процесу мотивування персоналу соціальної служби.

Korneshchuk V., Sanatorchuk L. (Odesa, Ukraine)
**PROFESSIONAL COMPETENCES OF THE SOCIAL MANAGER
REGARDING STAFF MOTIVATION
OF SOCIAL SERVICE**

The thesis substantiates the need for purposeful training of managers of the social sphere to motivate staff. The analysis of the professional standard «Social manager» in the aspect of implementation of the motivational function of social service management is presented. The professional competencies of the social manager, which ensure the effectiveness of the process of motivating social service personnel, are formulated.

Внаслідок військової агресії з боку Російської Федерації, яка триває вже понад півтора року, постійно та суттєво збільшується кількість українців, які потребують соціальної допомоги. Серед них діти-сироти, учасники бойових дій та їхні сім'ї, внутрішньо-переміщені особи, а також українці, які перебувають на окупованих територіях. Багаторазове збільшення кількості осіб, які потребують негайної соціальної допомоги з боку держави, призводить до значущого збільшення фізичного та морального навантаження на працівників соціальних організацій і служб, які цю допомогу здійснюють. Якісне надання соціальних послуг одночасно великій кількості клієнтів соціальної роботи, яка постійно зростає, потребує, у свою чергу, ефективного управління системою соціальної роботи в Україні. Водночас маємо констатувати, що менеджмент вітчизняної соціальної роботи потерпає від нестачі кваліфікованих управлінців, які мають професійну освіту та підготовлені то менеджменту в соціальній сфері. Таке протиріччя зумовлює актуальність проблеми підготовки кваліфікованих соціальних менеджерів, здатних до грамотної реалізації кадрової політики держави, до управління

персоналом соціальних служб, особливо в умовах військових дій на території України, а також у повоєнний період.

Невід'ємною складовою управління персоналом є його мотивування, що особливо важливо, коли соціальна робота відбувається в умовах постійної небезпеки як вдень, так і вночі; подекуди триває цілодобово; проводиться не тільки у спеціально обладнаних для цього приміщеннях, але й в бомбосховищах або навіть на вулицях.

В професійному стандарті «Соціальний менеджер» (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в Україні «Про затвердження професійного стандарту «Соціальний менеджер»» від 10.02.2021 р. за № 261.) трудові функції соціального менеджера співвіднесені із загальними або професійними компетентностями (за трудовою дією, або групою трудових дій, що її зумовлюють).

Аналізуючи професійні компетентності, що забезпечують здатність соціального менеджера до мотивування персоналу соціальної служби, ми дійшли висновку, що вони базуються на представлених у таблиці знаннях, уміннях та навичках.

Таблиця

Знання, вміння та навички соціального менеджера щодо мотивування персоналу соціальних служб

Знання	Уміння та навички
Методів та процедур проведення соціологічних досліджень у СР	Організувати та проводити соціологічні дослідження для отримання професійної інформації та вивчення суспільної думки
Основ психології	Застосовувати методи міжособистісної професійної комунікації
Нормативно-правових документів, що регламентують діяльність ФСР, соціальних працівників, інших працівників установ, закладів надання соціальних послуг	Аналізувати, розуміти вимоги щодо професійної діяльності ФСР, соціальних працівників, інших працівників установ, закладів надання соціальних послуг
Порядку формування робочих груп, мультидисциплінарної команди	Формувати робочі групи, мультидисциплінарні команди спеціалістів із працівників установ, закладів, організацій, які надають допомогу особам, сім'ям, дітям, молоді, незалежно від профілю цих установ, закладів та організувати їх роботу у ТГ
Методів фасилітації	Запроваджувати та використовувати різні методи мотивації працівників установ, закладів надання соціальних послуг у ТГ
Принципів та методів мотивування та стимулювання праці	Використовувати методи фасилітації (колективного обговорення та вирішення соціальних питань, спірних ситуацій)

Продовження таблиці

Знання	Уміння та навички
Сутності та методів розвитку внутрішнього потенціалу організації: підвищення ефективності праці працівників та створення середовища навчання та підтримки	Готувати рекомендації для місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо удосконалення роботи ФСР, соціальних, інших працівників закладів, установ надання соціальних послуг у ТГ
Порядку та процедури атестації працівників	Запроваджувати різні форми самоорганізації та самоосвіти ФСР, соціальних працівників, інших працівників установ, закладів надання соціальних послуг
Основ самоорганізації та самоосвіти працівників установ, закладів надання соціальних послуг	Вирішувати конфлікти, спірні питання, які виникають в процесі взаємодії працівників установ, закладів надання соціальних послуг, інших сторін у ТГ та попереджувати їх виникнення
Основ конфліктології	Застосовувати різні методи міжособистісної професійної комунікації
Сутності, мети, видів супервізії, етапів її проведення	Проводити супервізію працівників установ, закладів надання соціальних послуг у ТГ
Методів аналізу індивідуальних та професійних якостей працівників, результатів їх роботи, рівня професійного вигорання	Аналізувати індивідуальні та професійні якості працівників надавачів соціальних послуг Методи та результати їх роботи, рівень професійного вигорання
Методик проведення супервізії	Використовувати різні методи проведення супервізії
Методів психологічної підтримки працівників, їх мотивації та наснаження у СР	Надавати психологічну підтримку персоналу установ, закладів надання соціальних послуг щодо усунення кризових станів, створювати атмосферу довіри та наснаження у СР
Форм документів, звіту щодо проведеної супервізії	Аналізувати та документувати результати проведення супервізії, готувати пропозиції керівництву щодо покращення роботи працівників, попередження їх професійного вигорання

Визначення професійних компетентностей соціального менеджера щодо мотивування персоналу дозволяє здійснювати цілеспрямовану підготовку майбутніх соціальних менеджерів до такої діяльності, а також підвищення кваліфікації менеджерів, які працюють в соціальній сфері.

Родрігес Рон А. (*Кіто, Еквадор*)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В
ЗАХІДНИХ КРАЇНАХ**

Адміністративна реформа є складним і багатограним поняттям. Метою адміністративної реформи є покращення роботи державних організацій та тих, хто в них працює. У цій статті ми розглядаємо адміністративну реформу з точки зору різних аспектів і порівнюємо її з реформами в західних країнах.

Rodriguez Ron A. (*Quito, Ecuador*)

**COMPARATIVE ANALYSIS OF ADMINISTRATIVE REFORM IN
WESTERN COUNTRIES**

Administrative reform is a complex and multifaceted issue. The administrative reform aims to improve the performance of public organizations and those who work in it. Moreover, administrative reform in a broad sense is the positioning of the institutionality of the relationship between the role of the State and society for democratic legitimation. The final objective of the administrative reform is to produce an effect on the society. The main objective is largely directed toward the internal part of organizations, such as improving efficiency or fighting against corruption.

According to Aberbach (2003), in the United States, the National Performance Review was the domestic version of the New Public Management movement. The National Performance Review had as the government's slogan "works better and costs less", but later the name was changed to National Partnership for Reinventing Government. The National Performance Review had as goals: cutting back to basics, empowering employees to get results, cutting red tape, and putting customers first. As in other New Public Management-inspired reform movements, the National Performance Review assumed that "government should operate more like the private sector, with fewer regulations, greater attention to customer service (almost a fetish in most NPR documents), flatter organizational structures, and more flexibility for lower-level managers". (Aberbach, 2003, p. 393). In the US, the National Performance Review "has contributed somewhat to cutbacks in the size of the career civil service, especially at the lower levels, and more significantly to greater flexibility in administration and to an emphasis on performance" (Aberbach, 2003, p. 397).

In France, the administrative system has its origins in the Napoleonic model of administration as a result France established a hierarchical and centralized administrative system that intervened in all aspects of the socioeconomic life of the country. The pressure from the effects of Europeanization, decentralization, and the influence of the New Public Management called for an administrative reform in France between 1981 and 1988. Then, between 1989 and 1992 the Public Service Renewal and the 1995-1997 Reform of State administrative reform programs, "both the Public Service Renewal and the Reform of the State programs viewed the

ministerial field services as constituting the main impetus to change” (Cole and Jones, 2005, p. 572)

In Ireland, the administrative system follows the Westminster–Whitehall tradition, and post-1990 administrative reforms follow the general techniques of the New Public Management albeit with limited direct effect (Hardiman and MacCarthaigh, 2017). According to Hardiman and MacCarthaigh (2017), Ireland provides an interesting case study for the implementation of the post–New Public Management reforms. Organizational mergers, outsourcing, co-production, shared services, and other forms of marketization and decentralization were all underway. However, “at the same time, traditional bureaucratic ideas that place government departments and the senior civil service at the center of policy formulation still held center-stage” (Hardiman and MacCarthaigh, 2017, p. 115).

Countries like Greece, Italy, Portugal, and Spain shared the same French Napoleonic state tradition. Since the 1990s, the EU has given major attention to reform of the welfare arrangements in Southern Europe. In Southern countries, three types of reform can be distinguished: rationalization and professionalization, democratization and modernization.

In Germany most of the administrative reform projects have been hatched within the public service itself, sometimes assisted by advice from expert academics.

In Finland, the major public management reforms in the 1990s owed most to the thinking of senior public servants. On the other hand, in the Netherlands, administrative reform emerged from the voices of committees featuring not only civil servants but also academics, auditors, and individuals from the business world.

Although India is not considered a Western country neither culturally nor geographically. India made a big shift in the country’s administrative reform. The Second Administrative Reform Commission sent a report to the Government of India where it argued strongly for the introduction of a Performance Management System for government departments in general, and performance agreements in 2008. The report stated that performant agreements are the most common accountability mechanism in most countries that have reformed their public administration systems. Thus, the Government of India invited the World Bank to head the Cabinet Secretariat called the Performance Management Division (PMD) to implement the report’s recommendation.

In conclusion, administrative reforms in a country have important and direct impacts on the entire political and social system of a nation. The administrative reforms are not only the changes of laws to adapt sectors; in the end, it is a gigantic change in the status quo of the whole country, society, and politics. Therefore, administrative reform must be recognized as a very important aspect of public administration, since, in free nations, administrative reform plays a fundamental role that seeks to reestablish communication and mutual trust between the government and the governed.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Aberbach, Joel et al. (2003). "Bureaucrats in Turbulent Times". *Governance*, 16(3) 325- 458.
 2. Cole, A., & Jones, G. (2005). "Reshaping the state: Administrative reform and new public management in France." *Governance*, 18(4) 567-588.
 3. Hardiman, N., & MacCarthaigh, M. (2017). State retrenchment and administrative reform in Ireland: Probing comparative policy paradigms. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 19(2), 100-118.
-

Анісімов А. Ю., Ремез Н. Д. (Одеса, Україна)

АДМІНІСТРУВАННЯ ОСВІТНІХ ОЦІНЮВАНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах висвітлюються питання особливостей адміністрування освітніх оцінювань, зокрема національного мультипредметного тесту, на регіональному рівні в умовах воєнного стану в Україні.

Anisimov A., Remez N. (Odesa, Ukraine)

ADMINISTRATION OF EDUCATIONAL ASSESSMENTS AT THE REGIONAL LEVEL IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The theses highlight issues of the peculiarities of the administration of educational assessments, in particular the national multi-subject test, at the regional level under the conditions of martial law in Ukraine.

Воєнний стан, як особливий правовий режим, що був введений в результаті збройної агресії росії проти України, вніс свої корективи і в проведення освітніх оцінювань в Україні та на регіональному рівні.

Метою даної доповіді є висвітлення особливостей адміністрування освітніх оцінювань, зокрема національного мультипредметного тесту (НМТ), у регіоні обслуговування Одеського регіонального центру оцінювання якості освіти (ОРЦОЯО) в умовах воєнного стану в Україні.

З метою забезпечення надання освітніх послуг відповідно до визначених освітніх програм і планів, що передбачають проведення освітніх оцінювань, Одеським РЦОЯО у співпраці з державними установами та освітніми організаціями Одеської та Кіровоградської областей на підставі відповідних спільних наказів та інших нормативних документів було розроблено систему організації підготовки та проведення НМТ під час воєнного стану в регіоні обслуговування ОРЦОЯО – Одеській та Кіровоградській областях.

Систему адміністрування освітніх оцінювань, зокрема НМТ, на регіональному рівні можна поділити на декілька етапів:

– інформаційно-роз'яснювальна робота з педагогічною, учнівською, батьківською громадськістю та комунікація із засобами масової інформації щодо особливостей проведення освітніх оцінювань, зокрема НМТ (громадські слухання, вебіари «Година віртуального спілкування з

ОРЦОЯО» тощо), яка, зважаючи на складні умови воєнного стану, в основному відбувалася в режимі онлайн, і стала можливою та ефективною завдяки використанню сучасних засобів спілкування в режимі онлайн, роботі сайтів Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО), Одеського РЦОЯО, місцевих органів управління освітою, закладів освіти;

– формування бази даних учасників НМТ у безпаперовій формі під час реєстрації для участі в НМТ;

– формування мережі тимчасових екзаменаційних центрів (ТЕЦ) спільно з місцевими органами управління освітою та закладами післядипломної педагогічної та вищої освіти відповідно до вимог воєнного часу, де обов'язковою умовою була наявність бомбосховища (цікавим для поширення став досвід проведення НМТ в обладнаних сховищах, у яких не переривалася робота під час повітряних тривог); затвердження мережі ТЕЦ спільними наказами ОРЦОЯО та департаментів освіти і науки Одеської ОДА та Кіровоградської ОВА;

– організація добору, підготовки та реєстрації осіб, залучених до проведення НМТ за пропозиціями місцевих органів управління освітою та закладів вищої освіти; реєстрація педагогічних працівників та інших фахівців, залучених до проведення НМТ, яка відбувалася за допомогою інформаційної системи «КАРПАТИ» (комплекс автоматизованої реєстрації персоналу та адміністрування тестувань), розробленої Одеським РЦОЯО. Для забезпечення якісної підготовки залученого персоналу з урахуванням умов воєнного стану для всіх категорій залучених до роботи в ТЕЦ працівників у 2023 році були проведені інструктивні семінари-наради в режимі онлайн та тренінги з роботи з унікальною системою тестування – програмним засобом УЦОЯО;

– проведення НМТ для вступу на бакалаврські програми на комп'ютерній основі.

Під час проведення НМТ та інших оцінювань у вайбері були створені та працювали групові чати, у яких працівниками ОРЦОЯО надавалася консультативна підтримка відповідальним за ТЕЦ. Процедуру проведення НМТ в ТЕЦ для 23112 зареєстрованих вступників (Одеська область – 16414, Кіровоградська – 6698 осіб) забезпечували 1098 педагогічних працівників закладів освіти Одеської та 467 – Кіровоградської областей, які в надскладних умовах воєнного часу: постійні повітряні тривоги, збої в роботі електрики та інтернету після обстрілів об'єктів енергетичної інфраструктури, на час яких переривалася, а потім продовжувалася робота ТЕЦ, психологічні травми та нервові зриви вступників, стреси і панічні атаки, які траплялися під час повітряних тривог, що ускладнювало роботу ТЕЦ, провели національний мультипредметний тест відповідно до вимог Регламенту та Порядку проведення НМТ.

Отже, незважаючи на надскладні умови адміністрування освітніх оцінювань, зокрема НМТ, в умовах воєнного стану, Одеським регіональними центром оцінювання якості освіти усі тестування були проведені відповідно до вимог Порядку проведення в 2023 році національного мультипредметного

тесту, вступники отримали результати та можливість вступити до омріяних закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.03.2023 № 287 «Про затвердження Порядку проведення в 2023 році національного мультипредметного тесту». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE39586?an=1>
2. Український центр оцінювання якості освіти. Офіційний звіт про результати проведення НМТ у 2023 році. URL: https://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2023/08/ZVIT-NMT_2023-Tom_1_.pdf

Семенчук І. Ю. (Рівне, Україна)

АКМЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У тезах обґрунтовано сутність акмеології загальної середньої освіти та пояснено акмеологічні принципи управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти.

Semenshuk I. (Rivne, Ukraine)

ACMEOLOGICAL FUNDAMENTALS OF ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF THE HEAD OF A GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION

The thesis substantiates the essence of acmeology of general secondary education and explains the acmeological principles of the management activity of the head of a general secondary education institution.

Акмеологія – це наука про саморозвиток і самореалізацію особистості, а також про вивчення процесів досягнення особистісної вершини в різних сферах життя, включаючи управлінську діяльність. Акмеологічні основи управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти передбачають розвиток його власних навичок та здібностей, а також забезпечення оптимальних умов для самореалізації педагогічних працівників і навчання учнів.

Важливими аспектами акмеологічних основ управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти є [1, с. 57-58]:

1. Самопізнання та самовдосконалення: керівник повинен постійно працювати над власною професійною та особистісною діяльністю, розвивати свої лідерські якості та вміння.
2. Підтримка розвитку педагогічних працівників: керівник має створювати умови для саморозвитку колективу, надавати можливості колегам для навчання і підвищення кваліфікації.
3. Створення стимулюючого середовища: керівник повинен створювати атмосферу, в якій педагоги й учні можуть досягнути найкращих результатів, заохочувати їхню творчість та ініціативу.

4. Забезпечення якісної освіти: керівник повинен бути активним у вдосконаленні освітнього процесу, впроваджувати нові методики та технології.

5. Ефективна комунікація: комунікація між керівником, педагогами, батьками й учнями відіграє важливу роль у досягненні успіху в управлінні закладом загальної середньої освіти.

Акмеологія загальної середньої освіти – це наука про досягнення найвищого рівня розвитку та успіху в навчанні і вихованні учнів. Вона займається вивченням принципів, методів і засобів управління загальною середньою освітою з метою досягнення максимальних результатів [3].

Одним з основних принципів акмеологічного управління загальною середньою освітою є індивідуалізація навчання. Це означає, що кожен учень повинен мати можливість отримати освіту, яка враховує його індивідуальні потреби, здібності та інтереси. Керівник навчального закладу повинен створювати умови для розвитку кожного учня, використовуючи різноманітні методи та підходи до навчання [2, с. 122-124].

Інший важливий принцип – розгляд освітнього закладу як системи. Керівник повинен розуміти, що освітній заклад складається з багатьох елементів, які взаємодіють між собою. Він повинен забезпечувати гармонійну роботу всіх підрозділів і структур освітнього закладу, а також сприяти встановленню ефективних комунікаційних зв'язків між ними.

Третій принцип – партнерство. Керівник повинен встановлювати партнерські відносини з учнями, вчителями, батьками та іншими зацікавленими сторонами. Це допомагає створити сприятливу атмосферу для навчання і розвитку учнів, а також покращує комунікацію і співпрацю всередині освітнього закладу.

Крім того, акмеологічні принципи управління загальною середньою освітою передбачають постійне підвищення професійної кваліфікації керівника. Він повинен володіти необхідними знаннями і навичками для успішного керування освітнім закладом і досягнення високих результатів.

Таким чином, застосування акмеологічних принципів управління закладом загальної середньої освіти сприяє створенню ефективної системи управління, яка спрямована на досягнення максимального розвитку освітнього закладу і навчання учнів. Вона дозволяє керівнику зосередитися на досягненні найвищих результатів, індивідуалізувати навчання кожного учня, розглядати освітній заклад як систему, сприяти встановленню партнерських відносин і постійно підвищувати власну професійну кваліфікацію. Використання цих принципів допомагає керівнику створити сприятливу атмосферу для навчання і розвитку учнів, забезпечити високу якість освіти і досягнення ефективних результатів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бутан Ю., Ромашок А., Козловська О. Сучасний керівник навчального закладу. Менеджер освіти. Тернопіль: Астон, 2003. 344 с.
2. Григораш В. Управління навчальним закладом / Григораш В., Касьянова О., Мармаза О. Ч. 2. Харків: Основа, 2013. 258 с.

3. Петрухін В. Акмеологія та підвищення якості освіти. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/5405>.

Домашевська К. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах обґрунтовано необхідність психологічної підготовки та професійного вдосконалення як складових для формування психологічної стійкості держслужбовців.

Domashevska K. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF PUBLIC SERVANTS IN CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

The article defines the necessity of psychological training and improvement of professional skills as the formations for psychological resilience of public servants.

Збройна агресія РФ проти України стала справжнім випробуванням державних службовців на міцність. Більшість із них навчилися працювати у надскладних умовах, аби забезпечити на належному рівні роботу органів державного управління.

На сьогоднішній день державна служба не просто повноцінно функціонує, а й кожного дня розвивається. Так, більше ніж 90% усіх послуг наразі не потребують прямого контакту громадян із органами державної влади. Тепер ці процеси відбуваються автоматично. Це стало можливим завдяки діючій реформі держуправління, а також згуртованості і професіоналізму держслужбовців.

Голова НАДС Наталія Алюшкіна в одному з інтерв'ю повідомила проміжні результати опитування, яке цього року ініціювали серед держслужбовців щодо умов роботи під час воєнного стану. Так, за тиждень відгукнулися близько 40 тисяч. Більше 90% із них зазначили, що працюють у штатному режимі на своїх робочих місцях. Минулого року такий показник становив 68%. У 2022 році у дистанційному режимі працювали 32% державних службовців, а цього року – лише 6,3%. Чимало представників органів публічного управління повернулися до України із-за кордону, але більшість із них взагалі нікуди не виїжджали [1].

Разом з тим екстремальні та кризові умови праці, постійний стрес та тривожність, хвилювання за рідних та близьких, а подекуди загроза життю – все це свідчить про важливу роль психосоціальної підтримки представників державної служби як основи формування психологічної стійкості.

Сучасні науковці визначають поняття «психологічна стійкість», як здатність проходити крізь життєві випробування, зберігаючи при цьому психічне здоров'я і особистісну цілісність [2].

Діяльність в умовах воєнного стану вимагає від держслужбовців вміння ефективно комунікувати з громадськістю і часом швидко приймати управлінські рішення, зберігаючи при цьому стабільний психоемоційний стан.

Серед факторів, необхідних для формування психологічної стійкості держслужбовців, вчені зазначають постійне самовдосконалення на професійному та психологічному рівні. Це сприяє особистісному зростанню, накопиченню нового досвіду і компетентностей і, як результат, вибудовуванню внутрішніх опор по відношенню до стресу, тривожності та інших «емоційних гойдалок» [3].

Так, з метою підвищення кваліфікації держслужбовців з питань психологічної підготовки НАДС спільно с міжнародними організаціями запровадило ряд корисних проєктів. Мова йде про онлайн-марафони, курси, тренінги, мета яких формування емоційної та психологічної стійкості органів публічної влади.

Не менш успішними виявилися ініціативи, реалізовані за підтримки Держспецзв'язку, і направлені на підвищення професійних навичок держслужбовців,

Так, у 2022 році було вперше організовано курси з питань кібербезпеки та цифрової грамотності для державного сектору.

Розробники навчальних програм «вбили» одразу двох зайців. З одного боку, забезпечили професійний розвиток держслужбовців, а з іншого – показали, як вдосконалити цифрову та кіберстійкість системи органів публічної влади.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що психологічну стійкість можна тренувати і вдосконалювати. У випадку державних службовців провідну роль відіграє мотивація та готовність працювати над собою, починаючи з опанування основ медіаграмотності, і закінчуючи сучасними психологічними техніками.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Інтерв'ю Голови Національного агентства України з питань державної служби Наталії Алюшиної. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/intervyu-golovi-nacionalnogo-agentstva-ukrayini-z-pitan-derzhavnoyi-sluzhbi-nataliyi-alyushinoyi-agentstvu-interfaks-ukrayina>

2. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. URL: https://i-cbt.org.ua/resilience_ukraine/

3. Шимко О. Формування психологічної стійкості публічних службовців у сфері освіти в умовах воєнного стану: зб. тез щоріч. Міжнар. круглого столу (Київ, 17 червня, 2022 р.) / За заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ: Навч.-наук. ін.-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. С 48-50.

Іжа М. М., Пахомова Т. І. (Одеса, Україна)

КАДРОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЇЇ СТІЙКОСТІ

Розглядаються проблеми формування стійкості в системі публічної служби. Визначається необхідність формування нової кадрової політики в системі публічної служби в контексті формування стійкості цієї системи.

Izha M., Pakhomova T. (Odesa, Ukraine)

PERSONNEL POLICY IN PUBLIC SERVICE SYSTEM AS A TOOL FOR FORMING ITS SUSTAINABILITY

The problems of the formation of sustainability in public service system are considered. The necessity of forming a new personnel policy in public service system in the context of forming the sustainability of this system is determined.

Актуальність розробки цілісної системи стійкості публічної служби в умовах війни та повоєнного відновлення України пов'язана з викликами щодо її функціонування та розвитку в правових умовах воєнного стану. Такі умови вимагають нових підходів до дієздатності публічної служби в контексті концепції адаптивного управління. Це потребує впровадження нової парадигми кадрової політики публічної служби, розвитку інноваційних підходів щодо кадрових процесів, розробки інструментів та механізмів протидії явним та латентним загрозам, формування дієвих вимог до побудови системи стійкості публічної служби.

Адже за статистичними даними Національного агентства з питань державної служби про кількість державних службовців станом на 30.09.2023 року, кількість посад державної служби за штатним розписом становила 206048 осіб (категорії В – 156 361 осіб; Б – 49 408 осіб; А – 279 осіб), а фактична кількість працюючих державних службовців дорівнювала 161575 осіб, причому (категорії В – 119 792 осіб; категорії Б – 41 576 осіб; категорії А – 207 осіб). З усіх працюючих – 10874 мають інвалідність. Кількість вакантних посад державних службовців категорії В – 31 050 осіб; категорії Б – 6 944 осіб; категорії А – 70 осіб [1]. Аналогічні тенденції спостерігаються і в системі місцевого самоврядування. У перспективі такий стан кадрового забезпечення державної служби у правових умовах воєнного стану має тенденцію погіршення.

Отже, умови воєнного стану та післявоєнного відновлення країни вимагають від системи публічної служби швидкої адаптації до змін у зовнішньому середовищі, постійного удосконалення управлінських рішень та послуг, переорієнтації її функціонування на використання нових ресурсів (інформаційних, технологічних, організаційних, людських тощо). Тому актуальності набуває удосконалення підходів до формування нової кадрової політики в публічній службі в контексті розвитку її стійкості [2; 3].

Слід зазначити, що в даний час проблема стійкості системи потребує комплексного та багатоаспектного спектру досліджень в сучасному

науковому дискурсі (економічні, психологічні, соціальні, технічні, екологічні, інтелектуальні, політичні, математичні та інші наукові галузі).

В такому контексті стійкість системи публічної служби можна розглядати як здатність цієї системи функціонувати та розвиватися, незважаючи на негативні зміни її підсистем, компонентів та елементів. Вважаючи, що основними елементами системи публічної служби виступають державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, необхідно запровадити нові підходи щодо кадрової політики в системі публічної служби, акцентуючи увагу на формуванні інноваційної, інституційної, організаційної, кадрової, психологічної, соціальної стійкості цієї системи.

При такому підході необхідно акцентувати увагу на:

– розвиток інноваційного мислення публічних службовців – стійкість в умовах воєнного стану та післявоєнного відродження потребує безперервного впровадження інновацій в систему публічної служби;

– формування моделі адаптивного управління – передбачає розроблення альтернативних цілей і планів розвитку системи публічної служби, періодичне коригування програм і планів залежно від результатів аналізу ризиків і тенденцій розвитку безпекової ситуації, визначення цільових орієнтирів системи публічної служби;

– використання сучасних моделей організації діяльності публічних службовців в контексті забезпечення стійкості системи публічної служби на засадах адаптивного управління;

– створення сучасної моделі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців – оновлення інституційного забезпечення безпеки та стійкості органів публічної влади;

– формування сучасних інструментів забезпечення належного рівня готовності публічних службовців для ефективного реагування на загрози та кризові ситуації широкого спектра в Україні.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Інституційна стійкість публічної служби в умовах війни URL: nads.gov.ua

2. Ковалівська С. В., Барінова Д. С., Нестеренко В. В. Щодо ризиків для належного надання публічних послуг у зв'язку зі змінами адміністративно-територіального устрою України: аналіт. зап. Київ: НІСД, 2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/publicchni-poslugy-1.pdf>

3. Резнікова О. О. Концептуальні підходи до вибору моделі забезпечення національної стійкості. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 1. С. 18-27.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Асєєва Ю. О., Аймедов К. В. (Одеса, Україна)

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У роботі розглянуто актуальність розробки та впровадження державних програм соціальної та психологічної допомоги мирному населенню. Представлено можливі напрямки удосконалення психологічної та соціальної практики й розвитку системи надання цих видів допомоги населенню України під час воєнних дій.

Asieieva Yu., Aymedov C. (Odesa, Ukraine)

STATE PROGRAMS ON SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL WORK DURING MILITARY OPERATIONS IN UKRAINE

The work considers the relevance of the development and implementation of state programs of social and psychological assistance to the civilian population. Possible directions for improvement of psychological and social practice and development of the system of providing these types of assistance to the population of Ukraine during hostilities are presented.

Складна політична ситуація в нашій державі, яка пов'язана із повномасштабним вторгненням, активізувала негачність організації професійної висококваліфікованої соціальної та психологічної допомоги не лише військово службовцям, а і мирному населенню, під особливою увагою держави опинились внутрішньо переміщення особи. Під загрозою негативного впливу знаходиться не лише соціальні умови життєдіяльності, а і фізичне, психічне та психологічне здоров'я всього мирного населення. Тривалість впливу активних бойових дій спричиняє такі розлади, як пролонгований стрес, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), розлади тривожно-депресивного спектру, які проявляються у переживанні фруструючих станів, страхів, фобій, постійним переживанням болючих спогадів та іншими симптомами.

За останніми дослідженнями сучасних науковців, констатується що більше 90 % молодого покоління знаходяться за межами нормального психічного стану, мають підвищений рівень тривожності, з'являються такі страхи що не притаманні для нормального розвитку підлітків, наприклад: страх хвороби близьких людей – 68 %, страх щодо прояву агресивних дій відносно близьких – у 24 %, страх бідності – 37 %, страх смерті – 32 % та страх стати жертвою насильства, злочинних дій – 31 % [1-3].

Сьогодні в Україні вже створено Всеукраїнську програму ментального здоров'я, в рамках якої розпочато роботу таких програм як «Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки»; на базі МОЗ сформовано проєктний офіс, який відповідає за розробку та втілення «Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки»; МОЗ та НСЗУ запровадили пакет «Супровід і лікування дорослих та дітей з психічними розладами на первинному рівні медичної допомоги» у межах «Програми медичних гарантій»; оперативну дорожню карту «Пріоритетні багатосекторні заходи із психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни»; проведено аудит потреб населення у послугах зі сфери психічного здоров'я тощо.

Удосконалення психологічної практики та соціальної допомоги під час воєнних дій є важливим завданням, яке може включати наступні заходи:

- навчання та підготовка психологів, соціальних працівників та фахівців з психічного здоров'я: забезпечення високоякісної освіти та навчання для психологів та соціальних працівників та інших фахівців, що працюють у галузі психічного здоров'я, яке охоплюватиме навчання практичним навичкам: по роботі із посттравматичним стресовим розладом, розкриватиме особливості роботи з ветеранами, дітьми та сім'ями, які потерпіли від воєнного стану;

- забезпечення доступу до психологічної допомоги та соціального супроводу більш доступнішим для населення, що включатиме розширення мережі центрів психологічної та соціальної допомоги, включаючи готовність надавати дистанційну допомогу через інтернет;

- створення та організація груп підтримки для тих, хто пережив втрату, чи переживає фруструючі стани що пов'язані із полоном близьких людей, чи об'явленням їх безвісті зниклими. Такі групи допомоги надають можливість таким людям відчувати підтримку спільноти та отримати додаткову практичну інформацію від тих хто ділиться своїми власним досвідом переживання таких станів;

- активна співпраця з міжнародними організаціями які мають досвід у психологічній підтримці та соціальному супроводі під час військових конфліктів, для обміну найкращими практиками та ресурсами;

- неспинно продовжувати заходи щодо профілактики психологічних проблем у військових та цивільного населення;

- продовжувати проводити дослідження та моніторинг психологічного стану населення під час війни, щоб зрозуміти потреби та ефективність заходів психологічної допомоги та соціального супроводу.

Ці заходи можуть сприяти покращенню психологічної та соціальної допомоги населенню України під час воєнних дій та сприяти збереженню і відновленню психічного здоров'я тих, хто постраждав внаслідок конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Климчук К., Царенко Л. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей: рекомендації для місцевих органів влади. Київ: ВАІТЕ, 2021. 32 с.

2. Миколок С. М. Соціально-психологічна допомога дітям із прийомних сімей в умовах війни. *Габітус*, 2022, Вип.38. С. 152-155.

3. Kozhyna, H.M., Zelenska, K.O., Viun, V.V., Khaustov, M.M., & Asieieva, Yu.O. (2021) Clinical specifics of stress-related disorders in volunteers whose activities are related to Joint Forces Operation. *Amazonia Investiga*, 10(45), 141-147.

Романовська Л. І., Новак М. В. (Хмельницький, Україна)
АУТОТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ
МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ СТРЕСУ

У наведених тезах обґрунтована важливість застосування аутотренінгу як ефективного засобу для запобігання стресовим ситуаціям та підвищення психологічного благополуччя.

Romanovska L., Novak M. (Khmelnyskyi, Ukraine)
SELF-TRAINING AS AN EFFECTIVE PSYCHOLOGICAL METHOD
OF STRESS PREVENTION

The article substantiates the importance of using self-training as an effective tool for preventing stressful situations and increasing psychological well-being.

Аутотренінг, також відомий як автогенний тренінг або автотренування, є ефективним психологічним методом для профілактики стресу та підвищення психологічного благополуччя. Цей метод був розроблений німецьким психотерапевтом Йоганном Шульцем і базується на ідеї самовпливу на фізіологічні та психологічні процеси в організмі. Основна мета аутотренінгу – стимулювання розслаблення і зниження стресу через свідому концентрацію на позитивних фізичних та психологічних відчуттях.

Аутотренінг корисний у тих видах діяльності, які викликають в людини підвищення емоційної напруженості, зокрема у педагогічній роботі, оскільки у спілкуванні педагога з дітьми та з їхніми батьками нерідко виникають ситуації, які називають важкими, і які вимагають емоційно-вольової саморегуляції. Використання прийомів аутотренінгу дозволяє людині цілеспрямовано змінювати настрій та самопочуття, позитивно позначається на його працездатності та стані здоров'я. Ті люди, які систематично займається аутотренінгом, отримують можливість раціонально розподіляти та економно використовувати свої сили у повсякденному житті, а у потрібні моменти гранично їх мобілізувати.

Аутотренінг заснований на свідомому застосуванні людиною різноманітних засобів психологічного впливу на власний організм та нервову систему з метою релаксації або, навпаки, тонізування. Відповідні засоби впливу включають спеціальні вправи, які призначені для зміни тону скелетних м'язів і м'язів внутрішніх органів. Активну роль при цьому відіграють словесне самонавіювання, уявлення та чуттєві образи, що викликаються вольовим шляхом. Всі ці засоби психологічного впливу

людини на власний організм в аутотренінгу використовуються комплексно, у певній послідовності: релаксація, уявлення, самонавіювання. Практичне відпрацювання техніки аутотренінгу проводиться у такій ж послідовності [1].

Аутотренінг включає в себе різноманітні вправи та методи, спрямовані на керування увагою, включаючи можливість:

1. *Концентрації та утримання уваги*: розвивати навички концентрації на конкретному предметі, події або задачі та здатність тривалий час зберігати цю увагу.

2. *Створення чуттєвих образів*: робити уявні образи або відчуття, які допомагають відчувати себе розслабленими та спокійними.

3. *Словесних самоінструкцій*: використовувати власні слова або фрази, щоб самостійно керувати своєю увагою та станом психіки.

4. *Регулювання тону м'язів*: усвідомлено впливати на ступінь напруження м'язів в організмі, сприяючи їх розслабленню.

5. *Управління ритмікою дихання*: змінювати ритм дихання для досягнення спокою та розслаблення або для підвищення енергетики та підсилення концентрації.

Ці вправи та методи є складовими частинами аутотренінгу, які допомагають підвищити самосвідомість та здатність керувати своїм психофізичним станом. Аутотренінг може бути корисним для досягнення релаксації, стресоменеджменту, поліпшення психологічного благополуччя та підвищення продуктивності.

В аутотренінгу індивідуально підбираються вправи та уявні образи, які поступово стають більш складними. Наприклад, людина може спочатку працювати з простими образами, такими як відчуття сили тяжкості або тепла, яке розповсюджується від однієї частини тіла до іншої, а також уявляти природні сцени [2].

За допомогою спеціальних слів і виразів, які вимовляються з різною гучністю, в аутотренінгу розвиваються навички словесного самонавіювання. Важливо використовувати це самонавіювання вміло, оскільки воно може сприяти швидкому досягненню потрібного психологічного або фізіологічного стану.

Словесне самонавіювання в аутотренінгу часто поєднується з певною ритмікою дихання. Ці вправи виконуються в трьох основних положеннях: лежачи, сидячи та стоячи, що дозволяє практикувати самонавіювання в різних фізичних станах.

У вправах, що стосуються довільної регуляції м'язового тону, також важлива послідовність і систематичний підхід. На початку навчання фокусується на навичках розслаблення та напруження м'язів. Зазвичай найпростіше контролювати м'язи рук і ніг, і тому це може бути першим кроком. Поступово особа переходить до більш складних вправ, спрямованих на регуляцію м'язів, які важче піддаються контролю, таких як м'язи шиї, голови, спини та живота [1].

Після цього вводяться спеціальні вправи, які спрямовані на регуляцію тону м'язів внутрішніх органів. Цей етап може вимагати більше часу та практики, оскільки це більш складний вид контролю.

Загалом, вивчення довільної регуляції м'язового тону в аутотренінгу передбачає поетапне розвиток навичок, що дозволяє керувати м'язами в різних частинах тіла, включаючи і ті, які зазвичай менше піддаються контролю.

Особливо важливими та складними частинами аутотренінгу є вправи, спрямовані на регулювання стану кровоносних судин голови та тіла. Ці вправи можуть містити два основних напрямки: розширення судин з метою досягнення стану релаксації та заспокоєння, або звуження судин для підвищення тону та активізації організму.

У цих вправах використовується природне тепло, яке виникає від долонь рук людини, а також уявлення образів тепла чи холоду, які вводяться в реальний стан вольовим шляхом.

Ці вправи мають велике значення, оскільки вони дозволяють особі самостійно впливати на фізіологічні процеси в організмі, що може сприяти досягненню бажаного психофізіологічного стану, будь то релаксація та заспокоєння або підвищення енергетики та активності [3].

Система аутогенного тренування є корисною для соціальних працівників, які стикаються з великим навантаженням та особистими психофізіологічними проблемами. Практикуючи аутогенне тренування, соціальні працівники можуть покращити свій стан здоров'я, підвищити працездатність і, отже, бути більш ефективними у своїй роботі з різними категоріями клієнтів.

Володіння методами аутогенного тренування дозволяє соціальним працівникам самостійно використовувати цей підхід, на відміну від інших психокорекційних методів, які можуть вимагати участі психологів та групової роботи. Таким чином, соціальні працівники можуть самостійно забезпечити покращення свого фізичного та психологічного стану, що вплине на якість їхньої професійної діяльності та відносин з отримувачами соціальних послуг.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Степура Є.В. Медитація та її вплив на особистість. Габітус. 2021. Випуск 32. С.120-124.
2. Courtney Lee, Cindy Crawford, Anita Hickey. Mind–Body Therapies for the Self-Management of Chronic Pain Symptoms. *Pain Medicine*. 2014. Volume 15, Issue S1. pp. S21-S39.
3. Van Houdenhove B, Egle UT. Fibromyalgia: a stress disorder? Piecing the biopsychosocial puzzle together. *Psychotherapy and psychosomatics*. 2004. №73. pp. 267-275.

Пашинська А. М. (Одеса, Україна)

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

У тезах розглянуто проблему транспарентності системи соціальної допомоги, як гарантування її ефективності і забезпечення довіри громадян до держави під час військових дій в Україні. Наголошено на необхідності адаптації соціальної допомоги до змінних умов та потреб постраждалих громадян, щоб надавати їм належну підтримку в процесі відновлення та реінтеграції.

Pashinska A. (Odesa, Ukraine)

TRANSPARENCY OF THE SYSTEM OF SOCIAL ASSISTANCE FOR VICTIMS OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE

In theses the problem of transparency of the system of social help as guaranteeing of her efficiency and providing of trust of citizens is considered to the state during military operations in Ukraine. The necessity of adaptation of social help is marked to the variable terms and necessities of the injured citizens, to render to them the proper support in the process of renewal and reintegration.

Україна, подолавши складні випробування війни та внутрішньої кризи, нарешті почала своє відновлення у всіх галузях включаючи соціальну сферу. Збройний конфлікт на сході країни триває протягом кількох років, призводячи до незрівнянної гуманітарної кризи. В цих умовах система соціальної допомоги для постраждалих від збройного конфлікту грає важливу роль у забезпеченні життєвих потреб громадян та підтримці їхнього добробуту. Проте, ключовою умовою ефективної допомоги є її транспарентність.

Ефективність соціальної допомоги визначається швидкістю та легкістю доступу до ресурсів для тих, хто їх потребує. Одним із способів покращення є впровадження інформаційних систем, які дозволять швидко і точно ідентифікувати та реєструвати потребуючих. Застосування сучасних технологій, таких як штучний інтелект та аналітичних даних, може допомогти автоматизувати процеси та розподіл соціальних послуг.

Крім того, важливо забезпечити професійну підготовку працівників соціальних служб та забезпечити їх підтримкою для більш ефективної роботи з постраждалими. Це може включати в себе навчання навичкам спілкування, психологічні консультації та тренінги з роботи з травмованими особами.

Транспарентність в системі соціальної допомоги означає чесність, відкритість та доступність інформації для громадян. Це може бути забезпечено публікацією інформації про доступні соціальні послуги, умови отримання допомоги та процедури подання заяв.

Одним із способів забезпечення транспарентності є розробка веб-платформ, де можна знайти докладну інформацію про всі види соціальних послуг, а також інструкції щодо їх отримання. Крім того, важливо надавати консультаційну підтримку через телефонні гарячі лінії та онлайн-чати для відповіді на запитання та надання порад.

Транспарентність системи соціальної допомоги має важливе значення для гарантування її ефективності і забезпечення довіри громадян до держави. Під час дослідження даної тематики, слід виокремити наступні ключові моменти, задля характеристики стану транспарентної системи, яка виокремлюється наступними чинниками:

Публічність і доступність інформації: інформування населення регіону про перелік соціальних послуг, їх зміст і порядок надання у формі, доступній для сприйняття особами з будь-яким видом порушення здоров'я [1].

Прозорість у витратах: державні витрати на соціальну допомогу повинні бути чітко обліковані та піддаватися аудиту, що дозволяє виявити можливі корупційні практики.

Залучення громадськості: громадські організації та незалежні експерти мають брати участь у моніторингу та оцінці системи соціальної допомоги [2].

Адміністративна прозорість: процеси видачі допомоги та прийняття рішень повинні бути чітко визначені і дотримуватися відповідних процедур [3].

Система соціальної допомоги для постраждалих від збройного конфлікту в Україні є критично важливою для забезпечення гідності та добробуту громадян, які постраждали під час збройного конфлікту. Її ефективність і транспарентність грають ключову роль у цьому процесі. Держава повинна надавати допомогу відповідно до потреб, забезпечуючи справедливий та доступний механізм отримання допомоги. Транспарентність системи допомагає зберігати довіру громадян і забезпечувати ефективне використання ресурсів.

Однак, важливо пам'ятати, що система соціальної допомоги є динамічною і повинна адаптуватися до змінних умов та потреб постраждалих громадян, щоб надавати їм належну підтримку в процесі відновлення та реінтеграції.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 21.10.2023).
2. Foundation SaveUA. URL: <http://surl.li/lsbzz> (date of access: 02.10.2023).
3. Реформа державного управління. URL: <https://par.in.ua/en/information/publications/194> (дата звернення: 02.10.2023).

Кулешова О. В., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)

**СИМВОЛДРАМА В НАДАННІ
ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'Ї**

В тезах проаналізовано напрямок психотерапії – символдрама (кататимно-імагінативна психотерапія). Розглянуто особливості використання методу символдрами у професійній роботі психолога з сім'ями.

Kuleshova O., Semenкова A. (Odesa, Ukraine)

**SYMBOL DRAMA IN PROVIDING FAMILY PSYCHOTHERAPEUTIC
ASSISTANCE**

The theses analyze the direction of psychotherapy – symboldrama (catatime-imaginative psychotherapy). The peculiarities of using the symboldrama method in the professional work of a psychologist with families are considered.

Символдрама, також відома як кататимно-імагінативна психотерапія – є напрямком психотерапії, що ґрунтується на принципах глибокої психотерапії та використовує особливий метод роботи з уявою (магінацією) для візуалізації несвідомих бажань, конфліктів і механізмів захисту. Цей метод є одним з найглибших та найбільш системно опрацьованих серед усіх відомих напрямків психотерапії, які використовують роботу з уявними образами. Символдрама має міцне теоретичне та експериментальне підґрунтя, яке спирається на класичний психоаналіз та сучасний розвиток в цій області.

Метод символдрами розробив відомий німецький психотерапевт, професор Ханскарл Льорнер. Цей метод виник після тривалої експериментальної роботи, проведеної на базі клініки нервових захворювань Марбурзького університету в 1948-1954 роках. На сьогодні, символдрама поширена в численних європейських країнах та, як психокорекційний метод, офіційно визнаний і включений до систем медичного страхування деяких європейських країн.

Символдрама об'єднує в собі переваги різних психотерапевтичних технік, включаючи класичний і юнгіанський аналіз, поведінкову терапію, гуманістичну психологію, Еріксонівський гіпноз та аудіотренінг. Цей метод також використовує елементи дитячої ігрової психотерапії та гештальт-терапії. Застосовуючи методи, техніки і творчі принципи символдрами, можна працювати з казкою, сновидінням, денними фантазіями особистості; їх можна дуже вдало поєднувати з ігровою терапією, психоаналітичними бесідами, застосовувати в роботі з кататимними предметами, а також комбінувати з іншими психотерапевтичними методами. Важливими аспектами методу символдрами є акцент на актуалізації внутрішніх психологічних ресурсів та творчому підході до розв'язання психологічних труднощів.

Метод символдрами активно використовується в професійній роботі психолога з широким спектром психологічних проблем, включаючи неврози

та невротичні розлади особистості, страхи та фобії, психосоматичні розлади, межові стани. Актуальний цей метод й у вирішенні психологічних проблем сім'ї, зокрема, у психологічній допомозі подружжю, дітям, підліткам враховуючи контекст сімейних відносин.

Сімейна терапія та психологічна допомога в сім'ї за методом символдрами вимагають індивідуального підходу через унікальність кожної сім'ї, її внутрішніх відносин та проблем. Важливо зрозуміти, що не існує універсального рішення в цій сфері, тому психологічний підхід повинен бути адаптованим до конкретних потреб і характеру кожної сім'ї. Спілкування всередині сім'ї відіграє ключову роль у побудові взаєморозуміння та підтримки. Психолог повинен надати допомогу членам сім'ї у вивченні ефективних методів спілкування та виявленні кращих способів виразити свої почуття та потреби. Розвиток навичок слухання, відкритості та співпраці може покращити якість взаємодії всередині сім'ї. Важливо також є психологічна підтримка сімей в складних життєвих ситуаціях, таких як розлучення, втрата близьких, адаптація до змін, які можуть статися в сім'ї. Психолог, використовуючи метод символдрами, може допомогти сім'ї розглядати такі ситуації як можливості для росту та розвитку, а не тільки як виклики.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Шестопад І. А. Символдрама як ефективний метод психокорекційної роботи. *Теорія і практика актуальних наукових досліджень*. Дніпро, 28-29 лютого 2020 р. С. 42-45.
2. Hanscarl Leuner. *Katathym-imaginative Psychotherapie (KiP)*. Hrsg., Fortgeführt von Eberhard Wilke. Georg Thieme Verlag KG, Stuttgart 2005, 6. Auflage. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Katathym_imaginative_Psychotherapie_KiP.html?id=9Rz-9Ig94I0C&redir_esc=y

Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

ЕФЕКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ПРИ НАДАННІ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

В тезах обгрунтовано необхідність надання першої психологічної допомоги людям, які пережили кризові та надзвичайні ситуації.

Azarkina O. (Odesa, Ukraine)

EFFECTIVE INTERACTION IN PROVIDING PSYCHOLOGICAL FIRST AID

The thesis substantiates the need to provide psychological first aid to people who have experienced crisis and emergency situations.

Важливою складовою роботи з дітьми та дорослими, які пережили травматичні події, з внутрішньо переміщеними особами, а також з фахівцями соціальної сфери, які на собі відчули конфлікт та його наслідки, є надання першої психологічної допомоги та формування життєстійкості.

Кризові та надзвичайні ситуації є частиною повсякденного життя в сучасних умовах. Такі події тією чи іншою мірою впливають на кожну людину. Люди відчувають страх або тривогу, можуть впасти в заціпеніння або апатію. Деякі не розуміють, що відбувається, відчувають себе вибитими із колії, враженими, проявляють слабкі реакції. У кожного є свої внутрішні сили і можливості, які допомагають впоратися з життєвими проблемами. Разом з тим актуальним питанням є надання першої психологічної допомоги у надзвичайних та кризових ситуаціях.

Перша психологічна допомога – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчувають страждання і потребу.

Три основні оперативні правила надання першої психологічної допомоги – дивитися, слухати і направляти.

Завдання першої психологічної допомоги: сприяти доступу до соціальної, емоційної, фізичної підтримки; формувати відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми, спокою і надії; зміцнювати віру в можливість допомоги собі та оточуючим.

Перша психологічна допомога призначена для людей, які знаходяться в стані дистресу в результаті щойно пережитої або поточної кризової події. Таку допомогу надають як дітям так і дорослим.

Перша психологічна допомога – це не професійне психологічне консультування, оскільки не передбачає детального обговорення, аналізу чи встановлення хронології та суті подій, які викликали стан дистресу.

Першу психологічну допомогу може надавати не лише професійний психолог, а й інший спеціаліст, людина, яка знайома з правилами надання першої психологічної допомоги і пройшла відповідне навчання.

Щоб ефективно спілкуватись з людьми, яким надається перша психологічна допомога, необхідно слідкувати за словами, мовою тіла: зоровим контактом, жестами, виразом обличчя.

Відповідальне надання допомоги також означає турботу про власне здоров'я і благополуччя. Надаючи допомогу, важливо ставитися із розумінням до різних культурних традицій і вірувань.

Важливо вміти слухати людей, щоб зрозуміти становище, в яке вони потрапили, їхні потреби, щоб допомогти їм заспокоїтися і надати необхідну допомогу. Рекомендуємо, коли розмовляємо з людиною, не примушувати її розповідати про пережите. Вислухати чийсь розповідь – велика підтримка.

Звертаючись до людей, які можливо, потребують підтримки:

- назвіться – скажіть своє ім'я та організацію;
- вислуховуйте людей і спробуйте їх заспокоїти;
- не змушуйте людей розповідати про пережите;
- будьте поруч;
- звертайтеся до людей з повагою і згідно з їхньою культурою;
- підтримуйте зоровий контакт з людиною під час розмови;
- уважно вислухайте, якщо люди все ж побажають поговорити про те, що сталося;

- за можливості, знайдіть безпечне та тихе місце для розмови;
- запитайте, чим їм допомогти, якої допомоги вони потребують;
- створіть елементарні комфортні умови;
- якщо людина пережила сильний стрес спробуйте її заспокоїти і переконайтеся, що вона не буде перебувати на самоті;

Намагайтеся забезпечити безпеку потерпілого; виведіть людину з місця, де їй загрожує безпосередня небезпека, якщо це можна зробити без ризику; постарайтеся захистити людину від зайвої уваги, захищаючи її право на приватне життя і гідність, якщо людина пригнічена постарайтеся не залишати її наодинці.

При наданні першої психологічної допомоги людям в кризових ситуаціях необхідно:

- надати інформацію про можливі стани після травматичної події, контакти фахівців, до яких людина може звернутись в разі потреби;
- бути «Активною силою», яка повертає людину до ситуації «тут і зараз»;
- сфокусувати потерпілого перш за все на фізичних відчуттях;
- використовувати техніку «три так» для встановлення ефективного контакту: поставити послідовно три простих запитання, на які людина з великою ймовірністю відповідатиме «так»;
- використовувати принципи «приєднання і ведення»: якщо людина сидить, фахівець також сідає; якщо потерпілий рухається – активна психомоторна реакція, то фахівець, «приєднуючись», також починає рухатись, поступово сповільнюючи темп;
- використовувати фрази – інтервенції чітко, коротко, впевнено. Нести посил : «Я з вами. Ви не один. Я можу вам допомогти».

Таким чином, взявши на себе функцію допомоги людям, що переживають кризові та надзвичайні ситуації, важливо захищати безпеку і поважати гідність та права людей, яким надається ця допомога.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Богданов С., Залеська О. Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації : методичний посібник для педагогів. Київ: Пульсари. 2018. 76 с.
2. Каплуненко Я. Ю. Перша психологічна допомога: досвід міжнародних організацій. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2020. Т. 3. С. 36-41.
3. Важливі навички в періоді стресу: ілюстроване керівництво. Європейський регіональний офіс Всесвітньої організації охорони здоров'я. 2020. 126 с. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/339150>

Базікало І. В., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В тезах проаналізовано проблеми та виклики, з якими зіткнулися внутрішньо-переміщені особи (ВПО) в умовах війни в Україні та приведені інструменти надання соціально-психологічної допомоги постраждалим.

Bazikalo I., Semenkova A. (Odesa, Ukraine)

A FEATURE OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The theses analyze the problems and challenges faced by internally displaced persons (IDPs) in the war in Ukraine and provide tools for providing social and psychological assistance to the victims.

В Україні протягом останніх років відбулися трагічні події, які призвели до внутрішнього переміщення мільйонів громадян. Згідно даних сайту Міністерства соціальної політики України: «Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в країні досягає 4,9 млн осіб». Багато ВПО втрачають свої домівки і майно через військову агресію на території України та постають перед загрозою стати бездомними й втратити всі свої матеріальні цінності. Переселенцям в умовах війни доводиться зіштовхуватися з зовнішніми викликами і проблемами, які впливають на їх життя та здоров'я. Військовий конфлікт та окупація територій призвели до того, що багато людей були вимушені покинути свої домівки, міста та свій звичний устрій життя. Переїжджаючи до нових безпечних міст, вони стикаються з новим викликом – складністю проходження адаптаційного періоду. У зв'язку з цим, ВПО можуть відчувати тривожність, депресію, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та інші психологічні проблеми. Втрата родини та близьких друзів, розрив у соціальних зв'язках та родинних стосунках може призвести до відчуття відокремленості та самотності. Саме тому, в процесі адаптації ВПО, дуже важливою є соціально-психологічна допомога та підтримка, що обумовлює актуальність даної наукової проблеми.

ВПО може стикатися зі стигматизацією та дискримінацією з боку інших громадян, або державних органів через їхній статус переміщених осіб. Значною проблемою є пошук житла та визначення місця для проживання. ВПО часто мають проблеми з пошуком роботи та матеріальним забезпеченням себе та своєї родини, оскільки вони часто втрачають свої попередні заняття та джерела доходу. Важливо мати доступ до освіти та медичної допомоги, але ВПО можуть стикатися з обмеженими можливостями доступу до цих послуг. Отже, адаптація переміщених осіб значною мірою залежить від готовності приймаючої громади прийняти переміщених осіб як нових членів суспільства, а не просто тимчасових мешканців, з повагою поставитись до їхнього минулого, політичних

переконань, організації побуту, мови спілкування тощо. Через те, що ВПО стикаються з травматичними подіями та стресом через втрату свого родинного середовища та безпеки, вони потребують психологічної та соціальної допомоги.

Фахівцям важливо проводити психологічну діагностику ВПО для виявлення можливих проблем в їх психічному стані. Для подолання складних викликів та травм, що виникають у постраждалих внаслідок внутрішнього переміщення в умовах війни, потрібно впроваджувати інструменти соціально-психологічної адаптації: надання індивідуальних консультацій та групових терапій для допомоги у вирішенні психологічних травм та стресу; створення програм полегшення повернення ВПО до нормального життя, включаючи тренінги та психосоціальні інтервенції; організація допомоги у пошуку житла, працевлаштуванні та інших соціальних потребах ВПО; забезпечення можливостей для навчання та отримання нових професійних навичок; організація спеціалізованих навчальних закладів, які враховують потреби та можливості ВПО, включаючи курси з професійної підготовки та перекваліфікації; впровадження програм підтримки пошуку роботи та розвитку професійних навичок; реалізація програми допомоги ВПО у вивченні нових мов, традицій та культурних особливостей нового місця проживання; підтримка ВПО через спільноти, громадські організації та волонтерські групи; забезпечення доступу до медичної допомоги та фізичної реабілітації для відновлення фізичного та психічного здоров'я; надання інформації щодо доступу до ресурсів та послуг для полегшення адаптації ВПО.

Соціально-психологічна адаптація ВПО в умовах воєнного стану в Україні є складною соціальною та науковою проблемою, яка вимагає уваги фахівців широкого професійного кола, а також ґрунтовних наукових досліджень. Розробка ефективних програм та стратегій соціально-психологічної адаптації є важливою умовою для підвищення якості життя ВПО та полегшення їхньої соціальної інтеграції та ресоціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року». URL: <https://www.ukc.gov.ua/knowledge/yedyna-informatsijna-baza-danyh-pro-vnutrishno-peremishhenyh-osib/>

2. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Корнешчук В. В., Козловська Д. О. (Одеса, Україна)
**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

В тезах проаналізовано потреби неповних сімей, які виникли внаслідок військової агресії РФ. Схарактеризовано наслідки виховання дитини в неповних сім'ях. Зроблено порівняльний аналіз змісту соціальної роботи з неповними сім'ями у мирний та воєнний час.

Korneshchuk V., Kozlovskaya D. (Odesa, Ukraine)
**SOCIAL WORK WITH ONE-ONE FAMILIES IN THE
CONDITIONS OF WAR**

The thesis analyzes the needs of single-parent families that arose as a result of the military aggression of the Russian Federation. The consequences of raising a child in single-parent families are characterized. A comparative analysis of the content of social work with single-parent families in peacetime and wartime was made.

За останнім переписом населення, неповні сім'ї в Україні склали 30% від усієї кількості сімей. Дотепер цей відсоток був порівняно низьким, адже у США 33% таких сімей, Великобританії – 38%, Швеції – 54%, Ісландії – 64% [2]. Проте військова агресія РФ суттєво збільшила цей показник, що робить соціальну роботу з неповними сім'ями особливо актуальною в умовах воєнного стану.

Зауважимо, що поняття «неповні» стосується тих категорій сімей, в яких дитина неповнолітнього віку проживає з одним із батьків, що несе за неї повну відповідальність. Отже, неповна сім'я – це мала група із частковими неповними зв'язками, де немає традиційної системи відносин «мати – батько – дитина». До неповних відносять сім'ї, які утворились після розлучення батьків; внаслідок смерті одного із батьків; подружжя, які юридично перебувають у шлюбі, проте мешкають окремо («громадянський» шлюб). За сучасних умов, коли Україна змушена відстоювати свій суверенітет і чимала кількість українських чоловіків і жінок виборюють право України жити на власній території, розмовляти українською мовою, розвивати українську культуру і сповідувати українські національні цінності, основними причинами утворення неповних сімей є загибель одного з батьків під час військових дій, вимушений від'їзд матерів з дітьми в інші регіони країни або закордон, а також, на жаль, насильницьке роз'єднання сімей російськими окупантами та депортація українських дітей на російську територію.

Відтак, внаслідок зазначених причин чимало український сімей стали неповними і мають різноманітні проблеми матеріального, медичного, педагогічного та психологічного характеру. Зокрема, в неповних сім'ях, де дитиною опікується батько, внаслідок відсутності матері дитина страждає через нестачу ласки. Якщо в неповній сім'ї дитиною опікується мати, то вона має одночасно турбуватись про дитину, готувати їжу, поратись по господарству і забезпечувати стабільний грошовий заробіток. За таких умов на повноцінне виховання дитини в матері не вистачає часу, до догляду за дитиною залучаються родичі або дитина залишається наданою сама собі. Крім того, в неповних сім'ях діти, які не мають прикладу стосунків чоловіка і жінки, не усвідомлюють їх роль в родині, позбавлені можливості ідентифікувати себе зі своїми батьками і в майбутньому дотримуватись певних моральних та ідеологічних принципів відносин батьків і дітей, що може призвести до утруднень у створенні власної сім'ї та подальшому збереженні шлюбу.

За результатами дослідження Мельник Л., Данилюк О., Гевчук Н. [1], дітям підліткового віку, які виховуються у неповних сім'ях, притаманні: підвищений рівень тривожності, занижена самооцінка, дезадаптація, низький рівень емоційного благополуччя у сім'ї.

Водночас за умов військових дій окреслені проблеми майже не усвідомлюються, адже найбільш гостро постають інші, першочергові проблеми, пов'язані з необхідністю турбуватись за безпеку дитини, її психологічний стан, а іноді й про харчування, медичну допомогу, якщо дитина хворіє, кваліфіковану психологічну допомогу тощо.

Відтак, у воєнний період неповні сім'ї потребують особливої уваги з боку держави, суспільства, а також реальної допомоги з боку соціальних організацій. В загальному розумінні, соціальна робота з неповною сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави, суспільства та сім'ї, що передбачає поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, розширення її можливостей у здійсненні прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального і духовного розвитку усіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу. Зміст соціальної роботи з неповними сім'ями полягає у зборі інформації працівниками державних установ про становище неповних сімей, неблагополуччя дітей; участь у спільних пошуках коштів, матеріальних засобів для необхідної їм допомоги, сприяння працевлаштуванню одиноких матерів (батьків); індивідуальній і груповій роботі з батьками і дітьми щодо подолання ними труднощів психолого-педагогічного характеру, виконання взаємних обов'язків виходу з конфліктних станів, кризових ситуацій; впливі на осіб з девіантною поведінкою [1].

Якщо за звичайних умов соціальна робота з неповними сім'ями спрямована на забезпечення соціальної профілактики сімейного неблагополуччя; запобігання аморальній, протиправній поведінці дітей та молоді; надання соціальної допомоги, соціальних послуг та соціальної

реабілітації, а також допомоги у розв'язанні складних питань сімейного виховання, то в умовах військових дій вона набуває іншого сенсу і значущості, переоцінки потреб. Для надання кваліфікованої соціальної допомоги неповним сім'ям в умовах війни фахівці із соціальної роботи мають терміново надавати інформацію, якою повинна володіти сім'я; представляти її інтереси в різних установах; надавати допомогу щодо евакуації, працевлаштування, навчання дітей; відшукувати ресурси для реалізації потреб сім'ї; проводити роботу з профілактики та подолання соціальних, психологічно-педагогічних проблем; забезпечувати дотримання прав та свобод сім'ї; сприяти виходу з конфліктних станів, кризових ситуацій, а також збирати, систематизовувати інформацію про неповні сім'ї та їхні проблеми, викликані воєнним часом.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Мельник Л., Данилюк О., Гевчук Н. (2021). Вивчення впливу неповних сімей на особистість підлітків як об'єкт соціальної роботи. *Social Work and Education*, Vol. 8, No. 2. pp. 215-228.
2. Неповна сім'я. Проблеми неповних сімей. Соціальна робота з неповними сім'ями. URL: <http://poradu.pp.ua/diti/1865-nerovna-smya-problemi-nerovnih-smey-socalna-robota-z-nerovnimi-smyami.html>

Балтян М. В. (Одеса, Україна)

НАПРЯМИ ІА ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВПО

В тезах зосереджено увагу на значущості сучасної соціальної роботи у зв'язку зі суттєвим збільшенням внутрішньо переміщених українців, зумовленим військовою агресією Російської Федерації. Визначено сутність соціальної роботи з ними, її головні напрями та функції. Наголошено на необхідності спеціальної професійної підготовки фахівців із соціальної роботи із зазначеною категорією клієнтів.

Baltayan M. (Odesa, Ukraine)

DIRECTIONS AND FUNCTIONS OF SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The theses focus attention on the importance of modern social work in connection with the significant increase of internally displaced Ukrainians caused by the military aggression of the Russian Federation. The essence of social work with them, its main directions and functions are determined. The need for special professional training of specialists in social work with the specified category of clients is emphasized.

Військова агресія РФ, проведення бойових дій на окупованих територіях України зумовили появу численної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та необхідність прийняття державою програм щодо їх соціальної підтримки та адаптації на територіях розміщення, заходів щодо протидії можливим негативним соціально-економічним наслідкам. Тому соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами стала невід'ємної

складовою професійної соціальної роботи і спрямована на вирішення проблем, які виникають у ВПО у зв'язку зі зміною соціального та культурного середовища, а також труднощами соціального, психологічного, економічного, освітнього характеру, які потребують негайного вирішення.

Соціальна робота має здійснюватись за різними напрямками – відповідно до проблем, які виникають у ВПО внаслідок зміни соціального та культурного середовища життєдіяльності; економічних, матеріальних, соціально-психологічних, освітніх та інших труднощів. Основними напрямками соціальної роботи з ВПО є: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, соціально-економічний, матеріальний, соціально-інформаційний та соціально-трудоий.

Так, *соціальний напрям* передбачає взаємодію з державними та громадськими організаціями з питань допомоги ВПО і включає: проведення соціальних консультацій; заходів щодо соціальної реабілітації в стаціонарних і нестационарних умовах; виявлення осіб, які першочергово потребують соціальної допомоги; соціальна діагностика; допомога ВПО в отриманні пенсій та інших виплат; сприяння в організації груп самопомоги та взаємодопомоги; виявлення та профілактика девіантної поведінки серед ВПО та членів їх сімей; профілактика бездомності (зокрема сприяння в отриманні гуртожитків, тимчасового житла або придбанні власного житла, влаштування в дитячі садки); сприяння поверненню майна або компенсацій.

Соціально-психологічний напрям передбачає взаємодію з органами освіти та охорони здоров'я і включає: психологічне консультування; психологічну корекцію і допомогу в соціальній адаптації; психологічну допомогу в гострих кризових ситуаціях і умовах посттравматичного стресу; психопрофілактику стресу; проведення психологічних тренінгів; навчання аутотренінгу і психологічній саморегуляції; психологічну діагностику і консультування щодо опанування нової спеціальності.

Соціально-педагогічний напрям реалізується спільно з органами освіти, охорони здоров'я та правопорядку і передбачає: проведення консультацій з питань сім'ї та виховання дітей; соціально-педагогічну роботу з дітьми та підлітками; спеціалізовану (корекційну) соціально-педагогічну допомогу дітям і підліткам, які її потребують; соціально-педагогічну допомогу дітям і підліткам, які мають проблеми в навчанні; контроль за отриманням освіти дітьми та підлітками з родин ВПО; професійне консультування та сприяння отриманню професійної освіти.

Соціально-правовий напрям зумовлений необхідністю захисту прав ВПО і реалізується разом із судовими та правоохоронними органами. Він передбачає надання інформації про права та обов'язки визначеної категорії осіб; соціально-правового консультування.

Медико-соціальний напрям реалізується спільно зі службами охорони здоров'я і передбачає: медико-соціальне консультування; надання долікарської допомоги; сприяння у проведенні диспансеризації ВПО; контроль за адекватною санітарно-профілактичною роботою та дотриманням норм соціальної гігієни; виявлення хронічних хворих та непрацездатних і

організацію для них спеціалізованих медико-соціальних консультацій; соціально-психіатричну діагностику і допомогу; сприяння в придбанні ліків та інших медичних засобів; виділення фінансової допомоги на лікування, якщо в цьому є потреба; сприяння у влаштуванні в спеціалізовані медичні установи; контроль за санітарним станом житла ВПО.

Соціально-економічний напрям – це консультування з соціально-економічних питань; надання допомоги щодо набуття економічної самостійності; сприяння в підвищенні доходів ВПО.

Матеріальний напрям реалізується разом із громадськими організаціями та передбачає: надання харчової допомоги; допомоги в отриманні необхідного одягу та речей першої необхідності; іншої натуральної допомоги (ліки, будівельні матеріали та ін.) ВПО.

Соціально-інформаційний напрям реалізується у взаємодії із засобами масової інформації та передбачає: інформування ВПО про діяльність соціальних служб; збір інформації про ВПО і її систематизацію з метою організації оптимальної соціальної роботи з даною категорією осіб; інформування громадськості про проблеми ВПО та членів їх сімей з метою встановлення стійких соціальних зв'язків; сприяння адекватному висвітленню в засобах масової інформації проблем ВПО.

Соціально-трудоий напрям передбачає взаємодію із службами зайнятості щодо сприяння в отриманні основної та додаткової роботи, відкриття власної справи, допомоги в професійній підготовці та перепідготовці.

Схарактеризовані напрями практичної соціальної роботи з ВПО дозволяють виокремити функції, що їх виконує ФСР в процесі такої роботи, а саме:

– *діагностична* – вивчення особливостей групи людей (або окремих індивідів), а саме ВПО, ступеню впливу на них (або на нього) мікросередовища і постановка «соціального діагнозу»;

– *прогностична* – програмування та прогнозування впливу на об'єкти соціальної роботи, в даному випадку ВПО, всіх соціальних інститутів суспільства, вироблення окремої моделі соціальної поведінки цих об'єктів;

– *попереджувально-профілактична* (або соціально-терапевтична функція) – приведення в дію соціально-правових, юридичних, психологічних, соціально-медичних, педагогічних та інших механізмів попередження та подолання негативних явищ, організація соціотерапевтичної, соціально-побутової, психолого-педагогічної, медичної, юридичної та іншої допомоги нужденним, забезпечення захисту прав сім'ї, жінок, підлітків, дітей, молоді;

– *правозахисна* – використання всього комплексу законів і правових норм, спрямованих на надання допомоги і підтримки, захист осіб, які проживають як усередині країни, так і тих, які з різних причин опинилися за її межами;

– *соціально-педагогічна* – виявлення інтересів і потреб ВПО у різних видах діяльності та залучення до роботи з ними різних установ, організацій, громадських, творчих та інших спілок, фахівців, тренерів, організаторів

культурно-дозвільної діяльності та ін.;

– *психологічна* (або соціально-психологічна функція) передбачає різні види консультивання та корекції міжособистісних відносин, допомогу в соціальній адаптації та соціальної реабілітації ВПО та членам їх сімей;

– *соціально-медична* – організація роботи з профілактики захворювань серед ВПО, допомога в оволодінні основами першої медичної допомоги, культури харчування, санітарно-гігієнічними нормами; організація роботи з планування сім'ї, розвиток трудотерапії, сприяння формуванню здорового способу життя;

– *соціально-побутова* – сприяння в наданні необхідної допомоги ВПО у поліпшенні їх житлових умов, організації нормального побуту;

– *комунікативна* – встановлення контактів, організація обміну інформацією, сприяння включенню різних інститутів суспільства в діяльність соціальних служб стосовно проблем та потреб ВПО;

– *організаційна* – сприяння організації соціальних служб на підприємствах і в установах, а також за місцем проживання, залучення до їх роботи суспільства, спрямування діяльності соціальних служб на надання різних видів допомоги і соціальних послуг ВПО та членам їх сімей.

Необхідність проведення невідкладної соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, а також специфічність функцій, що їх виконують ФСР в процесі такої роботи, ставлять додаткові вимоги до професійної підготовки сучасних соціальних працівників у ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Лях В. Екстренна соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам у воєнний час / В. Лях // Ввічливість. Humanitas. – 2023. – № 1. – С. 59-63.

2. Мосаєв Ю. В., Мищенко І. Ю. Особливості функціонування хабів з надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах російської військової агресії на території України: матеріали Дев'ятнадцятої міжнародної наук.-практ. конф. [«Актуальні дослідження в соціальній сфері»], (Одеса, 17 травня 2022 р.). – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2022. – С. 112-114.

3. Нікон Н. О., Шулешко О. В. Структура та особливості соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб: матеріали Двадцять першої міжнародної наук.-практ. конф. [«Актуальні дослідження в соціальній сфері»], (Одеса, 17 травня 2023 р.). – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2023. – С. 9-22.

Кособуцька А. С. (Рівне, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЖІНКАМ – ЖЕРТВАМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

У тезах проаналізовано роль соціально-психологічної роботи з жінками-жертвами домашнього насильства. Розглянуто особливості соціально-психологічної реабілітації жінок, які постраждали від насильства в сім'ї.

Kosobutska A. (Rivne, Ukraine)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO WOMEN VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

The thesis analyzes the role of socio-psychological work with women victims of domestic violence. Peculiarities of social and psychological rehabilitation of women affected by violence in the family are considered.

Особливо гостро нині постає питання пошуку оптимальних способів соціально-психологічного відновлення та реабілітації жінок, постраждалих від насильства. Соціальна робота є одним із дієвих інструментів з розв'язку актуальних проблем українського жіноцтва, який включає в себе діагностику, профілактику, консультативну діяльність, соціально-психологічну підтримку, а також реабілітацію.

Найбільш перспективним і реалістичним напрямом соціальної допомоги є, в першу чергу, психологічна та соціальна підтримка жертв насильства та їх реабілітація. Соціально-психологічна робота з жертвами насильства вкрай важлива, оскільки своєчасно надана соціально-психологічна допомога може не тільки покращити психологічний стан жінки, але навіть запобігти скоєнню повторного насилля над нею. Одним з основних принципів діяльності, спрямованої на запобігання та протидію насильства щодо жінок, є визнання суспільної небезпеки насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів насильства над жінкою [3, с. 31].

Соціально-психологічна підтримка виявляється в соціально-психологічному направленні, організації рефлексії, осмисленні, активізації та спрямуванні активності людини в потрібне русло. Соціальна реабілітація жінок-жертв насильства – це вид роботи, спрямований на відновлення їх морального, психічного та фізичного стану, їх соціальних функцій.

Відповідно до стану жертви насильства, якій надається допомога, можна виділити такі види допомоги: екстрена (невідкладна) допомога у випадках «гострої травми насильства» та посттравматичного стресу; короткотермінові втручання; тривалий психологічний супровід.

Застосування методів психологічного забезпечення у роботі з жінками-жертвами насильства відбувається у формі індивідуальної чи групової роботи. Індивідуальна робота з жінками, які пережили насильство, може здійснюватися спеціалістами психологічних служб у вигляді консультативної, діагностичної, реабілітаційної та корекційної роботи. Особливості індивідуальної роботи з жінками-жертвами насильства, насамперед, виявляються у консультуванні (кризовому, інформаційному, індивідуально-підтримуючому та мотиваційному), що спрямоване на гармонізацію особистості. Саме індивідуальна консультація є базовою формою роботи з дівчатами і жінками, які пережили насильство, та передбачає встановлення партнерських відносин, виявлення насильницької

ситуації над жінкою та обов'язкове врахування психоемоційного стану клієнтки [1, с. 4].

Групова робота є однією із форм, що використовується у роботі з жінками, які пережили насильство. Означена форма допомагає клієнткам усвідомити ситуацію насильства через приклади інших жінок, а також створює підтримуюче захисне середовище, де дівчина або жінка починає відчувати себе безпечніше; вона розуміє, що не одна пережила насильства і що це не соромно. Найпоширенішою та найдієвішою формою організації групового терапевтичного процесу щодо подолання наслідків насильства є використання тренінгових програм, основне завдання яких полягає у проведенні взаємного дослідження та отриманні знань про власну особистість.

Особливе значення у реабілітації жінок-жертв домашнього насильства належить «групам взаємодопомоги». Робота в них дає можливість кожній жінці через співпереживання і взаємну підтримку позбутися відчуття ізоляції, самотності і нерозуміння оточуючих, а також дозволяє отримати інформацію про способи подолання їх проблеми, сприяє усвідомленню необхідності захисту своїх прав та інтересів і дає можливість об'єктивно оцінити власну ситуацію.

Важливе значення у наданні допомоги жертвам насильства в сім'ї належить моделі роботи із співзалежними жінками. Найбільшого поширення у світовій практиці набули такі форми роботи із залежністю та співзалежністю: індивідуальна і групова психотерапія; сімейна психотерапія; подружня психотерапія, а також підкріплення у вигляді відвідування груп самопомоги; читання спеціальної літератури, що стосується цієї проблеми. Можливою формою допомоги співзалежним є просвітництво як стартова позиція для ідентифікації проблеми співзалежності; психологічна підтримка і самопомога [3, с. 20].

Отже, з метою подолання жінками життєвих труднощів, що виникли після насильницьких дій, фахівцями соціальних служб застосовується комплекс форм, засобів методів, використання яких спирається на соціальні стандарти надання соціально-психологічної допомоги. Грамотна допомога фахівця допоможе конструктивно пережити те, що сталося, і перетворитися з «жертви насильства» в «людину, що пережила насильство».

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кальницька К. О. Особливості соціально-психологічної роботи з жінками, жертвами насильства в сім'ї. Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: тези доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 3-4 грудня 2010 року). Чернігів, ЧДІЕУ, 2011. С. 114-120.
2. Путівник координатора заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: практ. посіб. / за заг. ред. А. Б. Блага. К.: ФОП Клименко, 2020. 156 с.

3. Савчук О. М. Соціально-психологічна корекція стану співзалежних жінок, які зазнали насильства в сім'ї: автореф. дис.канд. психол. наук: спец. 19.00.05 Соціальна психологія; психологія соціальної роботи. К., 2005. 24 с.

Колот С. О., Христич А. Л. (Одеса, Україна – Женева, Швейцарія)

**ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
ДІТЕЙ –ВНУТРІШНІХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ**

У тезах розглянуто чинники, що впливають на адаптацію дітей – внутрішніх переселенців.

Kolot S., Khristich A. (Odesa, Ukraine – Geneva, Switzerland)

**PROBLEMS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF
CHILDREN OF INTERNAL DISPLACEMENTS**

The thesis discusses the factors influencing the adaptation of internally displaced children.

За даними Міжнародної організації з міграції, кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн. Евакуація різко змінила звичний спосіб життя населення окремих територій, джерела доходів, способи спілкування та дозвілля. В екстремальних умовах воєнних дій адаптація виступила основною проблемою, де особистість, яка опинилася в небезпечній або надзвичайній ситуації, відчуває стресові стани: тривогу, страх, пригніченість і занепокоєння. Особливо стресовою і травматичною війна стала для дітей, які змушені були змінити місце проживання. Травмуючі обставини позбавили дітей стабільного, безпечного та підтримуючого оточення, яке є необхідним для розвитку без відхилень. Суттєво ускладнилось дотримання прав дітей-переселенців на освіту, відпочинок і дозвілля, гідний рівень життя, соціальне забезпечення. Діти, за словами батьків, живуть у набагато менш комфортних умовах, брак життєвого простору значно погіршив їхнє самопочуття, створив додаткові психологічні ризики виникнення негативного самопочуття. Діти-переселенці підліткового віку часто займають маргінальне становище у новому середовищі із-за суперечливості між нормами землячества і нового середовища і, як наслідок, відчувають відчуження та дезорієнтацію. Батьки на новому місці переживають тяжкий стрес і не можуть приділяти дитині стільки уваги, скільки приділяли раніше. Звичні родинні ролі спрощуються на тлі кризи ідентичності членів сім'ї і втрати суттєвої соціальної підтримки від найближчого оточення. Негативне самопочуття батьків безпосередньо обумовлює негативні стани дітей.

Проблеми адаптації, що пов'язані з переїздом до регіонів з іншими культурними звичаями: незнайомі умови проживання, способи життя і спілкування; нерозуміння місцевими мешканцями особливостей ВПО; хибне відчуття несправедливості та більш привілейованого становища новоприбулих. За результатами дослідження, відношення приймаючих співтовариств до ВПО показали, що переважна більшість опитаних (81%)

згодні з тим, що переселенці повинні повернутися додому при першій нагоді. Головна причина – переселенці створюють додаткове завантаження на систему соціального захисту населення, працевлаштування, учбово-виховні інституції [1]. Неприйняття ВПО постійним населенням, до якого вони потрапили проти своєї волі, провокує фрустрацію базових потреб. Під час опитування вимушених переселенців з території військових дій, вони відзначали відсутність упевненості в майбутньому та перспектив у роботі, поганий нервовий стан, страх за життя. Особливо проблеми адаптації стосуються дітей-внутрішніх переселенців, котрі ще не можуть самостійно організувати власне життя і адаптуватися до нового середовища звичними способами. Для дитини негативний настрій буде посилюватись із-за відсутності звичних умов проживання і проведення досугу, навчання в новій школі, тривожного настрою родини, невідреагованих почуттів, що виникли у кризовій ситуації, в якій опинилась дитина. За результатами досліджень, майже всі діти з числа внутрішньо переміщених осіб мають досвід життєвих потрясінь і потребують допомоги з відновлення психологічного здоров'я [2]. Діти стикаються із проблемою соціальної дезадаптації, дезадаптаційний стан провокує неуспішність, погану поведінку, дитина переходить до категорії важковиховуваних, «групи ризику». Ставлення оточення до дитини погіршується і як наслідок – поведінка важкого учня стає ще менш керованою.

Війна значно ускладнила і навіть унеможливила дотримання найважливіших прав дітей-мігрантів, зазначених у Конвенції ООН про права дитини: право на життя і на гідний рівень життя, право на освіту, право не бути розлученим з батьками, право на захист від психологічного насильства [3]. І хоча програми поселення переселенців в Україні дозволили уникнути випадків бездомності серед біженців, але інтеграція евакуйованих сімей у нове середовище і труднощі адаптації до нових умов проживання потребують часу і зусиль як з боку самої родини, так і громади, яка приймає біженців. Прискорення адаптаційного процесу вимушених переселенців до нових умов і вимог життя припускає взаємне пристосування обох сторін цього процесу. Коли ВПО потрапляють в нове соціальне середовище, у них перебудовуються деякі особові якості, патерни поведінки, установки, погляди і цінності. Приймаюче населення, задовольняючи адаптаційні потреби вимушених переселенців, також повинно підлаштовуватися і коригувати існуючу соціокультурну функціональну систему [1]. Одними з основних показників успішності соціокультурної адаптації ВПО виступають налагодження позитивних зв'язків з новим соціальним середовищем і вирішення щоденних життєвих проблем (школа, сім'я, робота, побут). Пошук адекватних шляхів та способів психологічної допомоги людям, вимушеним в результаті міграції пристосовуватися до життя в новому соціокультурному середовищі, постійно вимагає вивчення психологічного стану внутрішніх переселенців та виявлення основних психологічних факторів, що перешкоджають успішній адаптації. Тому зараз питання сприяння інтеграції ВПО через усунення перешкод в реалізації їх прав, забезпечення повного

доступу до адміністративних, соціальних, культурних і інших послуг, створення умов для розвитку потенціалу і посилення можливостей ВПО в приймаючих громадах є найбільш актуальним.

Це обумовлює необхідність комплексного підходу до надання допомоги ВПО-сім'ям і дітям на державному та адміністративному рівнях, волонтерськими, благодійними та міжнародними організаціями. Дуже важливою стає підготовка приймаючих громад, працівників соціальних служб, освітніх закладів, психологічних служб. Саме тому усі види допомоги спрямовані на вирішення головного завдання соціально-психологічного супроводу дітей-переселенців: забезпечення їхньої успішної адаптації методами профілактики і корекції наслідків стресу, негативних емоційних станів, переживання горя і втрат, а також формування позитивної Я-концепції власної ідентичності [2].

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Вершиніна В. Відносини між переселенцями і місцевими жителями в Україні погіршуються. URL: <https://www.mediaport.ua/otnosheniya-mezhdu-pereselencami-i-mestnymi-zhitelyami-v-ukraine-uhudshayutsya-issledovanie>
2. Ковязіна К. О. Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб. Серія «Соціальна політика. № 28. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ditu-14275.pdf>.
3. Конвенція ООН про права дитини. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Вітковська І. М. (*Харків, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У тезах розглянуто особливості волонтерства в умовах війни. Охарактеризовано переваги залучення волонтерів до надання соціальних послуг державними та комунальними установами.

Vitkovska I. (*Kharkiv, Ukraine*)

FEATURES OF VOLUNTEERING IN SOCIAL WORK

The theses consider the peculiarities of volunteering in the conditions of war. The advantages of involving volunteers in the provision of social services by state and communal institutions are characterized.

Починаючи з 2014 року й до теперішнього часу волонтерська спільнота країни почала активно зростати. За результатами соціологічного опитування «Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як повномасштабна війна вплинула на життя українців» проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA з 13 по 21 грудня 2022 року маємо дані, що близько 61% українців так чи інакше долучалися до волонтерської допомоги Силам оборони України чи своїм співгромадянам. Це допомога в гуманітарних штабах, допомога ВПО, допомога ЗСУ, збір коштів на різні види потреб, психологічна допомога, автоволонтерство тощо [2]. Проте

повномасштабна війна не тільки активізувала людей до волонтерства, вона також створила й нові виклики, проблеми, зокрема для волонтерства в соціальній роботі.

Волонтерство та соціальна робота мають важливий взаємозв'язок, оскільки волонтерство є одним з ефективних інструментів соціальної роботи спрямований на підтримку та допомогу людям, які опинилися у складній життєвій ситуації. Роль волонтерства у соціальній роботі визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», в яких добровільна праця волонтерів визнається як неприбуткова, суспільно корисна діяльність, спрямована на вирішення або пом'якшення соціальної проблеми. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» надавачами соціальних послуг є державні, комунальні, недержавні організації [3]. До надавачів соціальних послуг недержавного сектору відносяться підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи-підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності. Таким чином, соціальні послуги можуть надавати волонтери, волонтерські організації, установи та організації, що залучають до своєї діяльності волонтерів.

На жаль, на початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України ресурсів державних та комунальних установ соціального захисту населення не вистачало для надання соціальних послуг усім потребуючим, адже кількість осіб/сімей, яким необхідна була допомога збільшувалася у геометричній прогресії. За оцінками ЮНІСЕФ масштаби гуманітарної кризи, спричиненої повномасштабним вторгненням РФ були безпрецедентними. Невідкладної гуманітарної допомоги протягом 2022 року потребували 17,7 млн в Україні, зокрема захист був необхідний для 3,4 млн дітей [1]. Реагуючи на виклики війни до соціальної роботи долучилися волонтери як із міжнародних, так і вітчизняних громадських, благодійних організацій. Волонтери надали й продовжують надавати соціальні послуги у сфері захисту прав дітей, охорони здоров'я, харчування, освіти, санітарії та гігієни, гуманітарної допомоги тощо.

На жаль, війна створила екстремальні умови для роботи всіх надавачів соціальних послуг, тому беззаперечною перевагою залучення волонтерів до надання соціальних послуг у Центри соціальних служб, територіальні центри та інші установи ми можемо віднести те, що вони можуть доповнювати надання тих послуг, які вже надаються; можуть долучити додатковий ресурс, як людський, так і матеріальний; можуть взяти на себе частину навантаження соціальних працівників; можуть налагоджувати зв'язки із громадою, в якій надаються соціальні послуги; можуть допомогти із комунікаційним супроводом організації (ведення сайту, соціальних мереж) тощо. Але варто пам'ятати, що задля ефективною співпраці, соціальним працівникам необхідно розробити систему залучення, координації, мотивування та управління волонтерами, що дасть змогу зробити їхню роботу у наданні

соціальних послуг змістовною, корисною, ефективною та тривалою – як для самих волонтерів, так і для організації, що їх залучає.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гуманітарна ситуація. Звіт № 24 від ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/29831/file/Ukraine-Humanitarian-SitRep-December-2022+.pdf> (дата звернення: 05.11.2023).

2. Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як повномасштабна війна вплинула на життя українців : звіт за результатами опитування. URL: <https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturi-yak-povnomasshtabna-viyna-vplinula-na-zhittya-ukraintsiv> (дата звернення: 05.11.2023).

3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Дата оновлення: 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 05.11.2023).

Столярик О. Ю. (*Львів, Україна*)

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ГРОМАДІ: ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД

В тезах висвітлено проблему інтегрованого підходу до процесу соціальної реабілітації дітей з інвалідністю та членів їх сімей в громаді. Представлено зарубіжні підходи до розуміння мультидисциплінарної та сімейно-орієнтованої стратегії реабілітації дітей з інвалідністю у межах громади. Наукова публікація є частиною дослідження в межах проєкту з виконання наукового дослідження і розробки «Дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди» (реєстраційний номер №2022.01/0166), що фінансується Національним фондом досліджень України.

Stoliaryk O. (*Lviv, Ukraine*)

SOCIAL REHABILITATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN THE COMMUNITY: AN INTEGRATED APPROACH

Theses highlight the problem of an integrated approach to the process of social rehabilitation of children with disabilities and their family members in the community. Foreign approaches to understanding the multidisciplinary and family-oriented strategy of rehabilitation of children with disabilities within the community are presented. The scientific publication is part of the research within the scope of the project for the implementation of scientific research and development «Research on the development of social rehabilitation services for children with disabilities and their families at the level of territorial communities in the war and post-war periods» (registration number 2022.01/0166), funded by the National research fund of Ukraine.

Аналіз закордонного наукового дискурсу з проблеми соціальної реабілітації осіб з інвалідністю підкреслює важливість адресності надання послуг, пов'язаних із відновленням фізичного, психологічного, соціального самопочуття клієнта, зокрема впровадження сервісних реабілітаційних установ в громаді, де мешкає той, хто їх потребує. Наявні докази, які свідчать про те, що реабілітація ефективніша, якщо її проводять у власному середовищі пацієнта, однак, поряд з тим, відомо, що реабілітаційні послуги в громаді існують відносно недовго, не є міждисциплінарними та експертними, що ускладнює процес надання комплексної допомоги клієнту [6, Р. 875-881]. Науковці Йохан П. Велема, Бессі Ебенсо, Прісцила Л. Фузікава на основі результатів дослідження соціальної реабілітації дітей з інвалідністю у громадах країн Азії, Африки та США, стверджують, що такі соціально-реабілітаційні послуги та програми були ефективними в тому, що вони підвищили незалежність, мобільність і комунікативні навички дітей з обмеженими можливостями, допомогли батькам справлятися ефективніше з життєвими викликами та посилили процес соціальної інтеграції дітей з інвалідністю у середовище громади [5, Р.65-82].

Ця наукова публікація є частиною дослідження в межах проєкту з виконання наукового дослідження і розробки «Дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди» (реєстраційний номер №2022.01/0166), що фінансується Національним фондом досліджень України.

Реабілітаційні послуги, розроблені у контексті деінституціоналізації для забезпечення догляду та реабілітації в умовах громади для дітей з інвалідністю, вимагають переходу від реабілітаційних підходів, керованих фахівцями, до інформованих практик відновлення, які враховують клієнтську перспективу та життєвий досвід як дитини з інвалідністю, так і членів сім'ї, в якій вона виховується, ґрунтуються на правах і сприяють вибору, зосереджені на сильних сторонах дитини з інвалідністю, зоні розвитку її здібностей та на партнерстві і співпраці з командою фахівців реабілітаційної команди через залучення мереж підтримки, які наявні у громаді [4]. Поряд з тим, дослідники Молалін Б. Адунья, Фатіма Наббу, Сельвія Шехата та Сетаре Гахарі, які вивчали процес соціальної реабілітації дітей з інвалідністю в країнах Африки зазначають, що соціальна політика з підтримки дитячої інвалідності повинна спиратися на підвищення географічної та фізичної доступності постачальників реабілітаційних послуг, регулярно інформувати громаду про наявні послуги та надавати соціальну підтримку сім'ї, де виховується дитина з інвалідністю. Дослідження підкреслює важливість перегляду політики та практики у сфері дитячої інвалідності та охорони здоров'я, а також стійких програм реабілітації [1, Р. 1-11].

Науковці Роберта Л. Вудгейт, Міріам Гонсалес, Ліза Демчук, Ванда М. Сноу, Сара Барріадж і Сьюзан Кірк стверджують, що більшість реабілітаційних послуг в громаді все ще не враховують потреби дитини з інвалідністю, що знижує рівень її соціальної інтеграції, тому їх варто

інтегрувати в заходи та програми, спрямовані на соціальну реабілітацію [7, Р. 2553-2579]. На думку Д. Беста та К Коулмана, соціальна реабілітація – це процес комплексного фізичного, психічного та соціального відновлення її соціальні функції в суспільстві. Тим часом реабілітація дітей з інвалідністю вимагає розуміння базових потреб дитини та членів її сім'ї, які пов'язані з її захворюванням, а також врахування бар'єрів, які виникають внаслідок інвалідності [2, Р. 55-64].

Соціально-реабілітаційні послуги покликані звести до мінімуму вплив інвалідності на життєдіяльність та добробут дитини та її сім'ї, а у випадку якщо це неможливо, навчити дитину та її батьків ефективним копінг-стратегіям, які дозволять долати життєві виклики, пов'язані з інвалідністю, з найменшими наслідками для їхнього благополуччя. Соціальні установи спрямовані на розвиток у дитини чи у членів її сім'ї навичок, які посилять їхню незалежність та автономність від зовнішніх джерел підтримки, сприятимуть максимальному розвитку здібностей, талантів і можливостей дитини з інвалідністю та підвищуватимуть якість життя її сім'ї. Соціальна реабілітація може надаватися шляхом підвищення мотивації батьків та залучення сім'ї до процесу прийняття рішень стосовно добробуту та здоров'я їхньої дитини, навчання та розвиток батьківської самоефективності, коучинг, управління справами, ведення випадку, представництво інтересів чи адвокація, створення програм з формування навичок, що підвищують життєстійкість сім'ї, а також програм соціальної підтримки.

Нада Хаабілах Абзабра пропонує розподілити соціально-реабілітаційні послуги в громаді за їх ціллю [3, Р. 28-51]:

1) *зростання обізнаності сімей щодо можливостей реабілітації*, які наявні в громаді та її зміст (інформування про існуючі послуги та картування громади за надавачами реабілітаційних послуг, інформування, консультування, скерування чи переадресація);

2) *допомога дитині з обмеженими можливостями та членам її сім'ї виконувати різні види діяльності (рутини), пов'язані з повсякденним життям* (догляд вдома, денний догляд, розвиток навичок самообслуговування та гігієни у дитини, допомога у веденні господарства членам сім'ї, закупівля ліків чи продуктів харчування);

3) *допомога у забезпеченні базових потреб* (надання необхідної матеріальної допомоги, забезпечення засобами реабілітації та ліками, спеціальним одягом чи взуттям, за потреби, залучення до заходів медичної та фізичної реабілітації, зокрема медикаментозні втручання, ерготерапія чи лікувальна фізкультура тощо);

4) *допомога у розвитку потенціалу дитини та членів її сім'ї* (розвиток навичок дитини та батьків, що підвищують їхню автономність та знизять потребу соціальної підтримки, підвищення батьківської компетентності, розвиток потенціалу, навчання ефективним стратегіям підвищення якості їхнього життя з врахуванням їх можливостей та інтересів);

5) *наставництво* (як для дитини з інвалідністю, так і для сім'ї);

б) інформаційна підтримка сім'ї (допомога клієнтам в отриманні інформації, ведення випадку сім'ї, консультування із залученням необхідних спеціалістів, посередництво з членами реабілітаційної команди, побудова підтримувальних соціальних мереж у громаді тощо).

Таким чином, можна простежити, що соціально-реабілітаційні послуги в громаді повинні бути адресними, орієнтованими на клієнтську перспективу, а отже враховувати сімейно-центрований підхід у наданні послуг та життєвий досвід сім'ї долавання викликів, пов'язаних з інвалідністю дитини. Соціальна реабілітація повинна бути міждисциплінарною та інтегрованою, орієнтуватися на інформаційну підтримку та зростання обізнаності сімей щодо питань реабілітації дитини з порушеннями розвитку. Послуги, пов'язані із реабілітацією мають враховувати та задовольняти базові потреби дитини та членів її сім'ї, підтримувати їх автономію та незалежність у виконанні щоденних рутин, розвивати потенціал дитини та членів її сім'ї шляхом підвищення батьківської компетентності, навчання ефективним стратегіям підвищення якості їхнього життя та орієнтуватися на створення підтримувального середовища в громаді.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Adugna M. B., Nabbouh F. Shehata S., Ghahari S. Barriers and facilitators to healthcare access for children with disabilities in low and middle income sub-Saharan African countries: a scoping review. *BMC health services research*. 2020. Vol. 20. P. 1-11.
2. Best D., Colman C. Let's celebrate recovery. Inclusive Cities working together to support social cohesion. *Addiction Research & Theory*. 2019. Vol. 27(1). P. 55-64.
3. Ineese-Nash N. Disability as a colonial construct: The missing discourse of culture in conceptualizations of disabled Indigenous children. *Canadian Journal of Disability Studies*. 2020. Vol. 9(3). P. 28-51.
4. Rees E. F., Ennals P., Fossey E. Implementing an action over inertia group program in community residential rehabilitation services: group participant and facilitator perspectives. *Frontiers in Psychiatry*. 2021. Vol. 12. P. 624803.
5. Velema J. P., Ebenso B., Fuzikawa, P. L. Evidence for the effectiveness of rehabilitation-in-the-community programmes. *Leprosy review*. 2008. Vol. 79(1). P. 65-82.
6. Wade D. Community rehabilitation, or rehabilitation in the community?. *Disability and rehabilitation*. 2003. Vol. 25(15). P. 875-881.
7. Woodgate R. L., Gonzalez M., Demczuk L., Snow W. M., Barriage S., Kirk S. How do peers promote social inclusion of children with disabilities? A mixed-methods systematic review. *Disability and rehabilitation*. 2020. Vol. 42(18). P. 2553-2579.

Серга Т. О., Гайдукова А. Г. (Запоріжжя, Україна)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ЩО ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ

Роботу присвячено основним напрямам соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, що позбавлені батьківського піклування, які перебувають в інтернатних закладах. В центрі уваги стоїть проблема забезпечення цих дітей необхідною підтримкою та можливостями належного фізичного та психосоціального розвитку.

Serha T., Haidukova A. (Zaporizhzhia, Ukraine)

MAIN DIRECTIONS OF SOCIAL WORK WITH ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN BOARDING INSTITUTIONS

The work is devoted to the main directions of social work with orphans and children deprived of parental care who are in residential institutions. The focus is on the problem of providing these children with the necessary support and opportunities for proper physical and psychosocial development.

Проблема, розглянута нами в межах цієї роботи – перегляд основних напрямів соціальної роботи з дітьми, які втратили батьківське піклування, забезпечення для них належної підтримки, розвитку і можливості вирости здоровими, щасливими та самостійними громадянами. Дана проблема в Україні досить актуальна, адже щороку кількість сиріт зростає: для прикладу, лише з 2022 року по 2023, число дітей-сиріт збільшилось на 3265 осіб. У зв'язку з цим до інтернатних закладів регулярно потрапляє певний відсоток дітей, позбавлених батьківського піклування, котрі постійно стикаються з рядом складних викликів, пов'язаних із соціальною адаптацією, психологічними труднощами та обмеженими можливостями для розвитку.

Виховання дітей в інтернатних закладах вважається в рази менш ефективним, аніж виховання дітей в сімейних формах влаштування, через що європейські країни відмовились від такого підходу. Однак в нашій країні ця форма виховання все ще є достатньо популярною: в Україні налічується понад 700 інтернатних закладів.

Чому ефективність виховання дітей-сиріт в інтернатних закладах вважається низькою? Справа в тому, що діти не можуть отримати індивідуальної уваги до власної персони, а також не отримують належної уваги до тих чи інших індивідуальних потреб та проблем, що суттєво впливає на їх розумові здібності, розвиток духовних цінностей, а також на моральний стан дітей. Діти-сироти, перебуваючи в закладах для дітей-сиріт і дітей, що залишились без батьківського піклування, часто відчувають відчуженість, стикаються з психологічними та соціальними проблемами, внаслідок чого отримують низьку самооцінку та недосягнення норм розвитку.

Задля того, аби покращити дану форму виховання, виправити її недоліки і мінімізувати негативний вплив на всі аспекти життя дітей-сиріт, котрі перебувають в інтернатних закладах, використовуються різноманітні методи соціальної та соціально-педагогічної роботи з сиротами.

Дітям приділяється увага зі сторони педагогів, соціальних педагогів та інших спеціалістів, наприклад дефектологів, психологів, вихователів, котрі оточують своєю увагою сиріт, надають їм емоційну підтримку. Говорячи про сиріт-підлітків, працівники інтернатних закладів допомагають їм не лише заповнити емоційну пустоту, а й консультують та намагаються вирішувати питання, що пов'язані з перспективами на життя таких індивідів [1].

Проводиться постійна педагогічна робота вихователями закладів для дітей-сиріт і дітей, що залишились без батьківського піклування, чия задача – розвиток когнітивних та соціальних навичок дітей, допомога в здобутті базової освіти. Педагогічна робота повинна проводитись добросовісно, адже це впливає на те, наскільки обізнаними будуть сироти, та які шляхи перед ними зможуть відкритись в подальшому житті за межами інтернатних закладів.

Говорячи про головні напрями соціальної роботи з дітьми-сиротами в інтернатних закладах, не варто забувати ще про один дуже важливий аспект, а саме – про психологічну підтримку. Кожна дитина, позбавлена батьківського піклування, або дитина-сирота, котра перебуває в інтернатному закладі, повинна отримувати психотерапевтичну підтримку та регулярне консультування зі сторони психолога, адже в подібних закладах для дітей-сиріт і дітей, що залишились без батьківського піклування, діти нерідко страждають від психологічних травм чи стресу. Ці травми можуть бути спричинені як минулим життям до інтернатного закладу (переживали побиття, бачили насилля, жили на вулиці та ін.), а також життям в самому закладі (напружена обстановка, булінг з боку старших вихованців закладів для дітей-сиріт і дітей, що залишились без батьківського піклування, інколи погане відношення з боку працівників цих закладів, відсутність нормальної родини як причина для тривоги та депресії тощо) [3, с. 39].

Дуже важливим напрямом соціальної роботи є підготовка вихованців інтернатних закладів до самостійного життя. Діти старшого віку проходять трудову підготовку, де отримують необхідні навички, котрі зможуть забезпечити їм нормальне життя в майбутньому [2, с. 244].

Проводиться соціальна інтеграція дітей, аби вони покидаючи інтернатні заклади, могли відчувати себе менш стресово в великому світі. Діти заохочуються приймати участь в громадському житті, різноманітних спортивних заходах, мистецьких гуртках та інших соціальних активностях. До закладів для дітей-сиріт і дітей, що залишились без батьківського піклування, часто приїжджають волонтери для проведення майстер-класів, також приїжджають представники різних професій, аби провести інтерактив з дітьми, розказати їм детально про свої професії та подарувати незабутні емоції, які через роки зможуть заохотити вихованців інтернатних закладів вступити до коледжів аби здобути цікаві професії.

Фахівці інтернатних закладів повинні проводити постійний моніторинг стану та прогресу дітей, оцінювати їхній розвиток та, в разі негативних результатів, вдосконалювати підходи, приділяти більше уваги навчанню дітей, котрі не проявляють інтересу до навчання, або в яких просто не виходить зрозуміти ті чи інші теми.

Таким чином, соціальна робота з дітьми-сиротами в інтернатних закладах грає критично важливу роль в житті цих дітей, які зіткнулися зі складними життєвими обставинами та стримуються від можливостей, які мають більшість інших дітей. Так як інтернатна форма виховання дітей є менш ефективною, саме використання сучасних підходів та методів соціальної роботи допоможе зробити ефективнішим виховання дітей в інтернатних закладах. Постійна оцінка та коригування методів роботи дозволяють покращувати результати та адаптувати підходи до потреб дітей-сиріт, що постійно змінюються. Соціальна робота в інтернатних закладах має намір створити умови для фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку дітей, а також підготувати їх до успішного виходу в доросле життя та включення в суспільство як рівноправних громадян.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Курінна С., Курінний Я. Особливості роботи соціального педагога в закладах інтернатного типу на шляху їх трансформації. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Розділ. Соціальна педагогіка. 2020. №. 1 (99). С. 293-303.

2. Султанова Н. В. Методологічні аспекти виховного процесу в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 34. С. 240-246.

3. Козубовський Р. В., Шелевер О. В. Психологічна підтримка учнів молодшого шкільного віку в інтернатних закладах. *The scientific heritage*. 2019. № 35. С. 37-40.

Бойко Ю. В., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ДИСТАНТНИХ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У тезах наведено основні засади розуміння соціально-життєвої ситуації дітей мобілізованих військовослужбовців. Наведено поняття «сімейна депривація». Перелічено основні напрямки роботи фахівця із соціальної роботи з дистантною сім'єю.

Boyko Y., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

SOCIAL WORK WITH CHILDREN FROM DISTANT FAMILIES OF MILITARY SERVICEMEN

The theses provide the basic principles of understanding the social and life situation of children of mobilized servicemen. The concept of «family deprivation» is given. The main areas of work of a specialist in social work with distant families are listed.

Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей стає все більш актуальною в умовах війни в Україні. Особливо гостро постає проблема соціальної підтримки не тільки військовослужбовців, а й членів їх сімей. У зв'язку з мобілізацією, все більш явною та поширеною стає поява дистантних сімей, що потребує уваги фахівців та активізації соціально-педагогічної роботи з цієї категорією.

Корекційна робота з дітьми із дистантних сімей потребує підтримки за рахунок того, що стиль сімейної взаємодії, яку сприймає людина протягом дитинства, відіграє значну роль у формуванні сімейних уявлень про власну майбутню сім'ю. В свою чергу, уявлення про сім'ю, установки, очікування справляють великий вплив на взаємовідносини майбутнього подружжя.

Основні засади розуміння соціально-життєвої ситуації дітей мобілізованих військовослужбовців слід розглядати в контексті психолого-педагогічних закономірностей родинної депривації та її впливу на розвиток особистості дитини.

У широкому розумінні депривація – це позбавлення людини чогось вагомого, життєво необхідного для неї, відсутність якого обов'язково призводить до деструкції особистості. За А. Прихожаниним, сімейна депривація – це втрата зв'язку з одним із батьків або недостатність взаємодії з ними, що призводить до відчуття дефіциту емоційного тепла й виявляється насамперед у сенсорно збідненому середовищі [2].

Тривалий час, проблему сімейної депривації пов'язували лише з вихованцями інтернатних закладів. Проте, враховуючи, що велика кількість людей зараз відправились на фронт і були вимушені залишити свої родини, то до числа дистантних сімей і депривантних дітей додалась ще й категорія дітей мобілізованих військовослужбовців.

Просторова відстань між членами родини, характерна для дистантних сімей, розриває внутрішні сімейні зв'язки, викликає емоційне відчуження, стосунки дітей із батьками все більше дистанціюються. Батьки, повертаючись додому на короткий термін, не встигають налагодити стосунки з дітьми, до того ж відбувається нерівномірний у часі виховний вплив, який не враховує вікові зміни у психіці дитини. Як наслідок цього відбувається поступове зменшення потенціалу родинної соціалізації, порушення процесу ідентифікації, нарощується нестача патернів «дорослості». У дітей із сімей мобілізованих військовослужбовців не формується чітке уявлення про сімейні стосунки, важче засвоюються зразки соціальних ролей. Психіка дитини в умовах родинної депривації інфантилізується, що в майбутньому призводить до труднощів у сімейному житті. Депривованій дитині внаслідок цього складно буде виконувати соціальні ролі, вона частіше, ніж однолітки, не зможе виконувати батьківські функції.

Видатні дослідники впливу психічної депривації на дітей, Й. Лангмейер та З. Матейчик висували гіпотезу стосовно передачі негативних характеристик у подружніх стосунках наступному поколінню. На думку таких науковців, як А. Бережної та М. Мушкевич, виховання дитини у дистантній родині, несе вірогідність викривлень у її сімейних уявленнях, а

отже існує залежність між стабільним шлюбом та вихованням успішного майбутнього сім'янина [1].

Враховуючи особливості розвитку дітей з дистантних сімей та проблеми, що можуть виникнути в наслідок деприваційної ситуації в родині, варто розвивати соціально-педагогічний напрямок роботи з даною категорією сімей, з метою усунення наслідків як для дітей з таких сімей, так і для суспільства в цілому.

Особливості соціально-педагогічної роботи з дистантними сім'ями полягають в операціоналізації процесу надання послуг і соціально-педагогічної допомоги, створенні алгоритму взаємодії фахівця із соціальної роботи з клієнтом.

Важливий аспект соціально-педагогічної роботи з дистантними сім'ями полягає у певній програмі дій фахівця із соціальної роботи або соціального педагога, його співробітництві з даною сім'єю з метою досягнення оптимального результату.

До основних напрямків роботи фахівця із соціальної роботи з дистантною сім'єю відносять: виявлення дистантних сімей, які потребують особливої уваги з будь-яких причин, організація диференційованої та індивідуальної інформаційної, юридичної, посередницької допомоги та підтримки сім'ям, активізація та корекція сімейного виховання, пропаганда психолого-педагогічних знань, узагальнення та розповсюдження досвіду сімейного виховання.

Враховуючи значущість сім'ї та сімейного виховання, фахівець із соціальної роботи розглядає її як важливу складову соціального становлення дитини. Тому фахівець із соціальної роботи повинен бути підготовлений до різних видів роботи з дистантною сім'єю, а саме: сімейної діагностики, сімейного консультування, психолого-педагогічної освіти батьків, корекції батьківсько-дитячих відносин та формування правильних установок на подружнє життя у дітей.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гошовський Я. О. Ресоціалізація депривованої особистості: монографія. Дрогобич: Коло, 2015. 480 с.
2. Дмитрюк Н. С. Ефект батьківської депривації як негативний чинник психічного розвитку дітей раннього віку. *Збірник наукових праць РДГУ*. Рівне: РДГУ, 2016. С. 63-67.

Балухтіна О. М., Танкушина Л. В. (Запоріжжя, Україна)
ВПРОВАДЖЕННЯ ПЛОТНОГО ПРОЄКТУ «ПОМІЧНИК
ВЕТЕРАНА» В УКРАЇНІ

У тезах представлена модель нового проєкту «Помічник ветерана», визначені плани та шляхи впровадження. Актуалізовано важливість проєкту та можливі ризики під час реалізації в сучасних українських реаліях.

Balukhtina O., Tankushyna L. (Zaporizhzhia, Ukraine)

IMPLEMENTATION OF THE «VETERAN'S ASSISTANT» PILOT PROJECT IN UKRAINE

The article present information on the «Veteran's Assistant» project, its purpose, implementation plans and ways. The importance of the project and possible risks during implementation in modern Ukrainian realities have been updated.

На державному рівні, спираючись на вже існуючий у країні попит та відомий закордонний досвід (Великої Британії, США й Хорватії, де свою ефективність довела практика роботи спеціальних менторів, які допомагають організувати ветеранам гідне життя) з'явилася потреба у започаткуванні й розбудові фактично нового сервісу (професії) з потужним соціальним функціоналом. Тому, у складі об'єднаних територіальних громад за ініціативи Міністерства у справах ветеранів та за підтримки Міністерства оборони України запроваджується інститут помічника ветерана, як складової системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Проект стартував 01.07.2023 р. відповідно до постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана у системі переходу від військової служби до цивільного життя» у Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській і Миколаївській областях [1]. Мета нової програми (проекту) уряду – шанобливе ставлення до ветеранів, які мають отримувати необхідну підтримку для успішного та повноцінного життя після служби.

З ветеранами працюватимуть наставники і координатори – це помічники ветеранів у громадах, робота яких організовуватиметься за принципом «рівний – рівному». Їхнім завданням буде, в першу чергу, індивідуальний професійний супровід у межах системи переходу від військової служби до цивільного життя Захисників та Захисниць. Основні напрямки роботи – консультування, організаційна робота, представлення інтересів, навчання, працевлаштування тощо. Згідно принципам роботи програми об'єктом професійної опіки фахівця стануть також члени сімей ветеранів, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України [1].

Станом на 04.10.2023 р. понад 450 кандидатів подали заявки, а у Вінницькій і Миколаївській областях перша хвиля вже завершила навчання та очікує на працевлаштування. Фахове навчання відбувається у Центрах ветеранського розвитку, які створено на базі місцевих провідних ЗВО. Крім того, 10.10.23 р. Уряд ухвалив розширення реалізації програми, до нинішніх областей офіційно долучаються ще шість регіонів: Закарпатська, Київська, Сумська, Полтавська, Харківська та місто Київ. Після завершення «пілоту» проєкт розширять по всій Україні, а до кінця 2024 р. планується підготувати 15 тис. помічників ветерана.

Передбачено три рівні фінансування програми: джерелом стануть державний та місцевий бюджети і партнери з розвитку. Помічникам виплачуватиметься зарплата, яка наразі буде в середньому 16 тис. грн [1]. На наш погляд, це невеликі кошти, враховуючи обсяг роботи для виконання.

Аналізуючи різноманітні інтерв'ю у пресі, ми визначили, що у середовищі ветеранів війни схвально зустріли ідею запровадження інновації. Всі розуміють важливість нової системи підтримки ветеранів, адже ситуація в країні показує, що це питання є і буде актуальним довгий час. Позиція багатьох ветеранів наступна: «Це має бути, як у США, більш профільний, мультиспеціалізований центр: комунікації з клініками, реабілітаційними центрами, психологічною адаптацією, владою і міністерством ветеранів» [2]. Отже, є сподівання на те, що ці установи справді стануть місцем допомоги, опори і підтримки. Значний плюс також в тому, що завдяки появі нових робочих місць велика кількість людей зможуть працевлаштуватись і, в першу чергу, самі ветерани.

Однак, на наш погляд, необхідно вказати на ризики або можливі проблеми в майбутньому в ході реалізації вказаного «проєкту», а саме:

1. Навантаження на одного працюючого. Заплановано, що один помічник ветерана зможе надавати професійну підтримку не більше, ніж 100 клієнтам, а максимальна кількість працівників в одному сервісному офісі – 20 помічників. Завелике навантаження та невеликий розмір заробітної плати.

2. Складнощі з впровадженням організації робочих місць (особливо де проводились бойові дії та на деокупованих територіях).

3. Стабільність фінансування. Без достатнього фінансування проєкт може зіткнутися з труднощами в наданні послуг ветеранам.

4. Ефективність навчання помічників, яке ми зможемо побачити тільки під час подальшої роботи фахівців.

Загалом, проєкт не тільки має потенціал позитивно вплинути на життя і підтримку ветеранів в Україні, а також це можливість підвищити обізнаність населення нашої держави щодо проблем, з якими стикаються ветерани у своєму повсякденному житті – психологічні та фізичні травми, зловживання психоактивними речовинами, складнощі з отриманням пільг тощо. Часто, підтримки сім'ї недостатньо, і тому, завдяки співпраці з експертами та централізації пункту допомоги, створиться сприятлива та ефективна система підтримки даної категорії осіб.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Помічник Ветерана. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний сайт. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu>.

2. Терещук Г. Адаптація ветеранів: й досі нерозуміння суспільства, проблеми сімейні та зі здоров'ям – воїн, який втратив ноги. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vijna-veterany-poranennja-dopomoha /32516931.html>

Котломанітова Г. О. (Полтава, Україна)

**ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ**

Автор порушує проблему соціальної підтримки дітей з інвалідністю в умовах сільської місцевості. Означає програму соціально-педагогічної реабілітації таких осіб, доцільної в роботі мультидисциплінарної команди фахівців.

Kotlomanitova H. (Poltava, Ukraine)

**TO THE PROBLEM OF SOCIO-PEDAGOGICAL
REHABILITATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL
NEEDS IN A PROVINCIAL COMMUNITY**

The author raises the issue of social support for children with disabilities in countryside. The program of socio-pedagogical rehabilitation of such persons, appropriate in the work of a multidisciplinary team of specialists, is defined.

Соціокультурна трансформація сучасного українського суспільства тісно пов'язана з розширенням сфери соціальної політики, одним із пріоритетів якої є забезпечення як повноцінного функціонування соціуму, так і самореалізації кожної окремої людини. Водночас в Україні наявна проблема невідповідності прав та можливостей окремих членів та груп суспільства. Серед уразливих груп – особи з інвалідністю, діти з особливими освітніми потребами. Останні неспроможні до повноцінної життєдіяльності внаслідок втрати частини соціально важливих функцій. Наприклад, часто вони не можуть адаптуватися до суспільних змін, інтегруватися у соціум, зайняти бажану економічну чи соціальну позицію тощо.

Інвалідність призводить до обмеження життєдіяльності людини, її соціальної дезадаптації, обмеження здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю за своєю поведінкою, спілкування, майбутньої трудової діяльності внаслідок відхилень у фізичному та психічному розвитку. Попри особливості психофізичного розвитку діти, які приналежні до різних нозологій, мають загальні характеристики в аспекті соціалізованості. Здебільшого такі діти не можуть мати активний спосіб життя, позбавлені довільної й широкої соціальної комунікації. Виникає ситуація неузгодженості між необхідністю здійснення нормальної життєдіяльності дитини та неможливістю її повноцінної реалізації. Соціальна депривація поглиблюється за умови тривалого перебування дитини в спеціальних стаціонарах, санаторіях, де обмежений соціальний досвід й спілкування відбувається між такими ж дітьми. Наслідком такого спілкування є затримка розвитку соціальних та комунікативних навичок, формуються недостатньо адекватне уявлення про навколишній світ. Вбачаємо причинами цього низький рівень інтегрованості в дитячий соціум, неможливість перебувати в інклюзивному, зокрема освітньому, середовищі.

Визнаємо: система навчання таких дітей в Україні поки що не досконала. У зв'язку з цим треба вирішувати комплекс соціальних та психолого-, медико-педагогічних проблем із соціальною орієнтації таких дітей. Здебільшого соціально-корекційну роботу виконують самі батьки, проте багато з них не володіють спеціальними знаннями з дефектології та соціальної реабілітації. Однією з важливих соціально-педагогічних проблем у цьому руслі є розвиток та удосконалення системи освіти. Існуюча в Україні система спеціальної освіти на сучасному етапі не повною мірою забезпечує рівність прав на освіту тих осіб, можливості яких одержати її обмежені їхніми особливостями, станом здоров'я або конкретними соціальними умовами, не завжди відповідає їхнім запитам, особистим і суспільним інтересам. Соціальні проблеми іншого порядку пов'язані з регіональними умовами, з наявністю чи відсутністю спецшкол, спеціальних реабілітаційних центрів, спеціалістів-дефектологів на місцях мешкання сімей, де є дитина з особливими освітніми потребами, зокрема в сільській місцевості. Вирішенням зазначеної проблеми вбачаємо в утвердженні інклюзивної освіти, причому в кожному населеному пункті, в кожному закладі дошкільної і середньої освіти. Водночас держава повинна не тільки надати дитині, яка має особливі освітні потреби, певні пільги та привілеї, вона повинна піти назустріч її соціальним потребам і створити систему соціальних служб, що дозволяють б згладжувати обмеження, які заважають процесам її соціалізації та індивідуального розвитку [3, с. 29]. В умовах сільської громади місцеві органи влади мають зреалізовувати державну соціальну політику стосовно дітей з інвалідністю, створюючи безбар'єрне інклюзивне середовище та ініціюючи комплексну діяльність фахівців.

Для того, щоб інтеграційний процес був максимально ефективним, необхідна злагоджена взаємодія мультидисциплінарної команди, яка включає в себе: спеціального педагога, реабілітолога, соціального педагога, практичного психолога, адміністрації закладу та батьків. В умовах інклюзивної освіти важливим членом команди має бути асистент вчителя або асистент учня з особливими освітніми потребами.

Розглядаємо соціально-педагогічну реабілітацію дітей з особливими освітніми потребами – як комплексну, багаторівневу і динамічну систему заходів, спрямованих на відновлення, розвиток та утвердження соціального статусу особистості, її соціально-психологічних функцій, якостей, властивостей; захист психічного здоров'я та соціального благополуччя; соціальне залучення до повноцінної життєдіяльності та дієздатності, включення в соціальні відносини на основі усунення обмежень життєдіяльності та створення доступного середовища [2, с. 18]. Програма соціально-педагогічної реабілітації – це чіткий план, схема спільних дій фахівців, педагогів і батьків, що сприяють розвитку здібностей дитини, її оздоровлення, соціальної адаптації, соціальної інтеграції. Кожен період програми має мету, зміст, технології і засоби, оскільки належить працювати відразу в декількох напрямках, підключаючи до процесу реабілітації різних фахівців.

Надважливою стратегією формування готовності дітей з інвалідністю до активного і продуктивного функціонування в інклюзивному освітньому просторі є тьюторство – піклування наставника (тьютора) про індивідуальне формування особистості дитини з особливими освітніми потребами [1, с. 5].

Установлено, що дітям вдається досягти набагато кращих результатів, коли в реабілітаційному процесі батьки і фахівці стають партнерами і разом вирішують поставлені завдання. Тож програма реабілітації має передбачити заходи щодо інших членів сім'ї: придбання батьками спеціальних знань, психологічна підтримка сім'ї, допомога сім'ї в організації відпочинку, відновлення сил тощо.

Загалом, питання соціальної підтримки дітей з особливими освітніми потребами завжди було актуальним й лишається таким і понині. Серед широкого спектру цієї підтримки (соціальні послуги, соціальне забезпечення, інклюзивне навчання та ін.) найбільш ефективним шляхом вирішення проблем інвалідності виступає соціально-педагогічна реабілітація. Не підлягає сумніву її висока економічна й соціальна ефективність, адже спрямована вона на повернення повноцінної людини у сім'ю і соціум. Діти з особливими освітніми потребами, які проживають у сільській місцевості, не повинні бути позбавлені можливості інтегруватися в суспільство. Відтак, кожна територіальна громада має не декларативно, а дієво сприяти налагодженню програми соціально-педагогічних реабілітаційних послуг для вказаної категорії молодих громадян.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Боднарук І. Зарубіжний і вітчизняний досвід підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2013, № 29. С. 29-33.
2. Гевко І. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах: збірник Комунального вищого навчального закладу Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради*, 2008, № 37. С. 236-240.
3. Горемікіна Ю. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. *Demography and Social Economy*, 2016, № 3 (28). С. 122-132.

Лисенко О. М., Станкова О. В. (Одеса, Україна)
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ
РОБОТІ З СІМ'ЄЮ

У тезах обґрунтовано необхідність використання технологій суміжних наук та галузей практичної соціальної діяльності щодо вирішення проблем сім'ї.

Lysenko O., Stankova O. (*Odesa, Ukraine*)

INTERDISCIPLINARY TECHNOLOGIES IN SOCIAL WORK WITH FAMILIES

The thesis substantiates the necessity of using technologies of related sciences and branches of practical social activity in solving family problems.

Складна структура соціальної дійсності зумовлює полікаузальність соціальних проблем сучасного суспільства, так і сім'ї, яка є невід'ємною його частиною. Це, у свою чергу, визначає множинність соціальних технологій та методик, які покликані вирішувати ці проблеми.

Соціальна політика держави зумовлює реалізацію об'єктивних можливостей економічного, політичного та духовного потенціалу суспільства. Технологізація соціальної роботи зумовлена такими чинниками як: комплексність проблем соціальної роботи, складність об'єктів та суб'єктів соціальних перетворень, необхідність при обмеженому обсязі соціальних ресурсів одержати максимально значущий та ефективний результат. Потрібно також враховувати міждисциплінарний характер соціальної роботи.

Інструментом здійснення соціальної політики є професійна соціальна робота. Змістом соціальної роботи з сім'єю можна вважати надання допомоги у тому випадку, коли сім'я потрапила у складну життєву ситуацію. Це реалізується за допомогою визначення її проблем, а також інформаційної, консультативної діяльності; прямої натуральної, фінансової, соціально-побутової допомоги; педагогічної та психологічної підтримки, що стимулює власні сили, орієнтує на активну участь у вирішенні власних проблемних ситуацій.

При роботі щодо вирішення сучасних проблем сім'ї використовуються технології суміжних наук та галузей практичної соціальної діяльності: психологічні, медичні, соціально-правові технології; технології здійснення зв'язків із громадськістю. А також використовуються специфічні технології, що належать власне до соціальної роботи: соціальна діагностика, адаптація та реабілітація, догляд та соціальний супровід, ведення випадку, та ін.

Як зазначає Т. Семигіна «розвиток теорій і моделей соціальної роботи зумовлений як досягненнями споріднених наук – психології, соціології тощо, так і набуттям соціальною роботою власних емпіричних даних із практики, відпрацювання власних методик роботи, поширенням філософії постмодернізму... Кожна з цих теоретичних концепцій привносила в практику соціальної роботи нові методи, технології, засоби впливу» [2, с. 156].

У соціальній роботі з сім'єю практично немає ізольованих технологій. Будь-яка дія, яка спрямована на отримання бажаного результату, може здійснюватися лише за наявності узгодженого комплексу технологій. В цьому випадку технологізація соціальної роботи дозволяє раціонально розділити всі види робіт на окремі відносно однакові процедури та операції, дії та результати яких поєднані та синхронізовані. Оцінювання потреб сім'ї

здійснюється шляхом застосування комплексу методів збирання інформації, її узагальнення, систематизації, аналізу та моніторингу. Початкове оцінювання проблемного поля у соціальній роботі стосується таких аспектів: природа соціально-психологічних проблем, стресові фактори; обсяг можливостей клієнта та інших значущих йому людей (сім'я, близькі, друзі) – позитиви, навички, обмеження; ресурси, необхідні та наявні; мотивація клієнта до роботи.

У практиці соціальної роботи виокремлюють три моделі ведення випадку: мультидисциплінарну, трансдисциплінарну, міждисциплінарну (міжпрофесійну) [1]. Кожна з цих моделей може бути використана при роботі з сім'єю. У багатьох організаціях, таких як територіальні центри, інтернати, лікарні, денні центри, служби резидентного догляду, оцінку проблем клієнта та надання послуг здійснюють члени багатопрофільної команди. Мультидисциплінарна модель передбачає ведення випадку командою різних спеціалістів із різних галузей знань, які працюють за окремими планами роботи та завданнями, але узгодженим на спільних зустрічах і засіданнях пакетом послуг. Роль менеджера ведення випадку в роботі членів такої команди здійснює соціальний працівник. Мультидисциплінарний підхід при наданні послуг сім'ї має переваги, оскільки є комплексним: кожен фахівець знає досконально свою справу та всі разом вони забезпечують всебічну допомогу. Трансдисциплінарна модель передбачає прямий зв'язок із клієнтом лише одного з членів команди спеціалістів, який виконує місію посередника між сім'єю, як груповим клієнтом та іншими спеціалістами. Міждисциплінарна модель передбачає інтеграцію зусиль усіх фахівців у створенні скоординованих послуг, єдиний план втручання, дотримання всіх етапів ведення випадку та їх послідовності. Як партнери можуть брати участь у зустрічах міждисциплінарної команди і члени сім'ї. Менеджер випадку забезпечує не лише координацію роботи команди, а й представництво інтересів сім'ї перед командою, захист прав.

Мультидисциплінарна модель та міждисциплінарна модель передбачають застосування міждисциплінарних технологій в соціальній роботі з сім'єю. Теоретичною базою є психологічно орієнтовані теорії; соціологічно орієнтовані теорії; комплексні (біопсихосоціальні) теорії.

Використання міждисциплінарних технологій дозволяє враховувати психологічні й соціальні чинники виникнення в клієнтів складних життєвих проблем, вони ґрунтуються на теоретичних надбаннях і техніках з різних сфер людських знань і діяльності – педагогіки, соціальної психіатрії, психології, соціології тощо. Це забезпечує ефективне вирішення комплексу проблем сім'ї як клієнта соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Алексеенко Т. Ф. Технології реалізації стратегії гейткіпінгу в соціально-педагогічній підтримці дитини і сім'ї. *Рідна школа*. 2016. № 11-12. С. 25-30.
2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Кравченко О. О. (Умань, Україна)
**ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Висвітлено нормативні та змістові засади створення і функціонування інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти в Україні.

Kravchenko O. (Uman, Ukraine)
**INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT INSTITUTION OF
HIGHER EDUCATION**

The regulatory and substantive principles of the creation and functioning of an inclusive educational environment of a higher education institution in Ukraine are highlighted.

У 2023 р. оприлюднена візія майбутнього освіти і науки України. І серед перспектив розвитку окреслені завдання для педагогічної спільноти, дорослих і дітей. Що стосується останніх, то візійна місія є такою: «Свобода вибору, широкі можливості для самореалізації, безпека, сучасний простір для навчання і розвитку, висока якість освіти і безбар'єрність». Серед пріоритетів: для здобувачів освіти збудувати екосистему поваги, розвитку, інклюзивності і безбар'єрності, у якій враховані потреби, інтереси й таланти кожної людини. Серед принципів визначено «безбар'єрна та інклюзивна освіта: незалежно від соціального статусу, етнічного походження, віку, особливих освітніх потреб, стану здоров'я чи статті, кожна людина має право на якісну освіту».

Щодо стратегічних цілей, то за кожним рівнем вищої освіти питання інклюзії і безбар'єрності є обов'язковими. Звернемо увагу на рівень вищої освіти. Перша стратегічна ціль «Заклади вищої освіти є середовищами, які забезпечують максимальні можливості для навчання та академічної кар'єри» містить такі операційні цілі: 1.1. Модернізована інфраструктура та освітній простір ЗВО забезпечують рівний доступ до освіти, у тому числі для незахищених груп населення та осіб з особливими освітніми потребами; 1.4. Модернізована інфраструктура та освітній простір ЗВО забезпечують повну інклюзію для незахищених груп населення та людей з інвалідністю; 3.2. Учасники освітнього процесу проявляють нетерпимість до корупції, дискримінації за різними ознаками та академічної недоброчесності.

Інклюзивність та безбар'єрність вищої освіти передбачена Законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, Порядком організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти (2019), Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні, Планом заходів на

2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року тощо.

Поряд із наявним нормативним підґрунтям організації інклюзивної вищої освіти перед менеджментом ЗВО, науково-педагогічними працівниками, здобувачами окреслюються завдання організаційно-змістових засад реалізації освітнього процесу для усіх учасників освітнього процесу, в тому числі людей з інвалідністю: забезпечення доступності навчальних приміщень; формування інклюзивного освітнього середовища із доступністю навчального контенту для різних нозологій здобувачів; врахування особливих освітніх потреб у міжособистісній комунікації на рівні «менеджмент-викладач», «менеджмент-студент», «викладач-студент», «студент-студент» тощо; налагодження міжсекторальної співпраці на рівні громади із залученням громадських організацій людей з інвалідністю; проведення наукових досліджень за цією тематикою; розроблення дієвих технологій соціальної інклюзії задля повноцінної участі у суспільному житті людей з інвалідністю; вивчення можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії із подальшим працевлаштуванням після завершення навчання в ЗВО.

З огляду на такі завдання інклюзивне освітнє середовище закладу вищої освіти має формуватися за участі усіх учасників освітнього процесу: менеджменту ЗВО, науково-педагогічних працівників, допоміжного персоналу, здобувачів вищої освіти, батьків та усіх зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Інклюзивне суспільство в Україні : довідник практичних рекомендацій / ЄС «Прямуємо разом», Міжнар. фонд «Відродження», Центр реадптації та реаблітації «ЯРМІЗ». Київ: ЯРМІЗ, 2022. Кн. 1. 60 с.
2. Інклюзивне суспільство в Україні: довідник практичних рекомендацій / ЄС «Прямуємо разом», Міжнар. фонд «Відродження», Центр реадптації та реаблітації «ЯРМІЗ». Київ : ЯРМІЗ, 2022. Кн. 2. 66 с.
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. пос. Харків : Ранок, 2019. 304 с.

Ситник О. І., Сільвестрова О. Ю. (Луцьк, Україна)

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

У тезах обґрунтовано значення соціальної політики як інструменту забезпечення соціальної справедливості. Проаналізовано умови реалізації принципу соціальної справедливості в сучасній соціальній політиці.

Sytnyk O., Silvestrova O. (Lutsk, Ukraine)

SOCIAL POLICY AS AN INSTRUMENT OF SOCIAL JUSTICE

The importance of social policy as an instrument of social justice is substantiated in the thesis. The conditions for implementing the principle of social justice in modern social policy are analysed.

Україна декларується як соціальна держава, а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються як найвища соціальна цінність. Увага до людини, її прав і свобод та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Враховуючи, що людина є основою державної політики, це не може не відбитися на формуванні сучасної моделі соціальної політики. Сьогодні ми спостерігаємо загострення проблем соціального спрямування, серед яких: війна та воєнний стан у державі, істотний розрив між рівнем доходів багатих і бідних верств населення, невідповідність оплати праці її реальній продуктивності, криза солідарної системи пенсійного забезпечення, проблеми трудової міграції тощо. Соціальні питання в пріоритеті передвиборчих програмах політичних партій і лідерів держави. Глобалізаційні зрушення і питання внутрішньої політики держави зумовлюють необхідність і доцільність розробки нової моделі соціальної політики, яка б адекватно реагувала б на виклики сьогодення. Інструментом адаптації та реалізації даної моделі є принцип соціальної справедливості. Соціальна політика є важливим інструментом у забезпеченні соціальної справедливості в суспільстві. Вона визначає способи, заходи та програми, спрямовані на покращання життя громадян, зменшення соціальних нерівностей та забезпечення всім можливістю належної участі у житті суспільства. Важливою метою соціальної політики є створення сприятливих умов для кожної людини, незалежно від її соціального статусу, релігії, раси чи національності, щоб вона могла розвивати свій потенціал та жити гідно. Однією з основних цілей соціальної політики є досягнення соціальної справедливості, що означає рівні можливості та розподіл соціальних благ у суспільстві. Соціальна справедливість – це одна з ключових ідей та цінностей, яка лежить в основі будь-якого суспільства.

Вона визначає те, наскільки справедливим та рівним є розподіл ресурсів, можливостей і благ у суспільстві. Це означає, що кожна людина має однакове право на доступ до основних потреб, таких як освіта, охорона здоров'я, житло, робота і справедлива оплата за працю. Спільна ідея соціальної справедливості полягає в тому, що нерівності між людьми повинні бути зменшені, і суспільство повинно дбати про тих, хто знаходиться в найбільш вразливому становищі. Соціальна справедливість також включає в себе поняття справедливості в розподілі прав і обов'язків. Всі громадяни повинні мати однакове право на участь у прийнятті рішень, які впливають на суспільство, і однаковий обов'язок дотримуватися законів і правил. Отже, справедливість передбачає, що всі мають однаковий доступ до основних послуг і можливостей, і що ніхто не повинен бути позбавлений цього доступу через дискримінацію чи обмеження.

Зазначимо, що «реалізація принципу соціальної справедливості залежить від багатьох умов, а саме: ступеня відповідності політики інтересам більшості населення; впливу реформ на рівень його добробуту, соціальну захищеність і соціальну безпеку; законності та справедливості інституціональних структур та нового законодавства, у т. ч. й в соціальній сфері; справедливості нових принципів розподілу, соціальних гарантій,

принципів організації заходів по соціальному захисту населення від негативних наслідків ринку тощо» [1, с. 59–67].

Обґрунтована соціальна політика як інструмент соціальної справедливості дає можливість:

1. Забезпечення доступу до основних потреб. Соціальна політика включає в себе заходи, спрямовані на гарантування всім громадянам доступу до основних потреб, таких як житло, освіта, охорона здоров'я і соціальне забезпечення

2. Рівні можливості. Соціальна політика спрямована на створення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального походження, етнічної приналежності, статті тощо.

3. Подолання бідності. Одна з основних цілей соціальної політики є боротьба з бідністю та виключеністю. Це досягається через різноманітні програми соціальної підтримки.

4. Забезпечення прав людини. Соціальна політика гарантує захист прав людини та гідності кожного громадянина.

5. Участь громадян. Соціальна політика сприяє активній участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя. Це може включати в себе консультації з громадськістю, створення механізмів звітності перед суспільством і забезпечення громадянських прав та свобод.

6. Соціальна допомога і підтримка. Соціальна політика також включає в себе різноманітні програми соціальної допомоги для найбільш уразливих категорій населення. Це може бути фінансова допомога, житло, безкоштовна їжа для незабезпечених сімей тощо.

Отже, соціальна політика, спрямована на досягнення соціальної справедливості, є важливим інструментом у побудові справедливого та гармонійного суспільства. Шлях до соціальної справедливості полягає в розробці та реалізації ефективних програм, спрямованих на зменшення відмінностей у життєвому рівні різних груп населення та забезпечення рівних можливостей для всіх. У свою чергу, соціальна справедливість – це важливий ідеал, який повинен бути в основі кожного соціального устрою.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Топішко Н.П. Соціальна політика і проблеми забезпечення соціальної справедливості в сучасному суспільстві. *Економічний вісник*. 2015. № 2. С.59-67.

Ткаченко А. О. (Одеса, Україна)
ЩОДО ПРОБЛЕМ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ІНКЛЮЗИВНИХ ПОСЛУГ

У тезах розглянуто деякі проблеми цифрової трансформації інклюзивних послуг, а також заходи для розв'язання цих проблем.

Tkachenko A. (Odesa, Ukraine)

THE PROBLEMS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF INCLUSIVE SERVICES

The thesis discusses some of the problems of digital transformation of inclusive services, as well as measures to address these problems.

Цифрова трансформація є одним із ключових аспектів розвитку сучасного суспільства. Вона торкається всіх сфер життя, в тому числі і надання інклюзивних послуг.

Інклюзивні послуги – це послуги, які надаються з урахуванням різноманітності потреб і можливостей людей, включаючи тих, хто має обмеження у фізичних, психічних, соціальних чи інших аспектах. Основною метою інклюзивних послуг є створення середовища, де всі люди мають рівні можливості для участі у суспільстві, незалежно від їхніх індивідуальних потреб.

У жовтні 2023 року ухвалена Постанова «Про внесення змін до Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери», яка дозволяє спростити, удосконалити та автоматизувати надання соціальних послуг в Україні [1].

Ця Постанова дозволяє приєднатися до ЄІССС різним держорганам, щоб максимально оперативно надавати соціальну підтримку населенню. До ЄІССС включено низку функціональних підсистем, реєстрів і баз даних. Постанова включає нову підсистему ЄІССС – електронний кейс-менеджмент, або ведення випадку, яка дозволить системно підходити до надання соціальної допомоги та підтримки. Кейс-менеджмент дозволить сфокусуватися на результаті – соціальній підтримці людини, а всі організаційні процеси будуть спрощені й автоматизовані. Завдяки цим змінам вразливі категорії населення отримують значно простіший доступ до соціальних послуг.

Ця Постанова є важливим кроком у цифровізації соціальної сфери в Україні. Вона дозволить зробити соціальні послуги більш доступними, прозорими та ефективними.

Цифрова трансформація інклюзивних послуг має великий ряд переваг: зробити послуги більш доступними та придатними для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення; покращити якість послуг; зменшити витрати для надання послуг.

Існує проблема щодо інформаційної нерівності громадян – тобто не всі громадяни мають доступ до інформаційних мереж, іноді люди похилого віку не вміють користуватися електронними гаджетами. І саме вони не зможуть скористатися, наприклад, електронними послугами [3].

Цифрова трансформація інклюзивних послуг також пов'язана з рядом проблем, до яких належать:

– нерівність доступу до цифрових технологій. Не всі люди мають доступ до комп'ютерів, смартфонів та інших цифрових пристроїв. Це може обмежити їхні можливості отримувати інклюзивні послуги;

– недостатня інклюзивність цифрових технологій. Багато цифрових технологій не є інклюзивними. Вони не враховують потреби людей з інвалідністю або маломобільних груп населення. Це може зробити їх недоступними або складними у використанні для цих людей;

– витрати на цифрову трансформацію. Цифрова трансформація інклюзивних послуг вимагає значного фінансування. Це може бути проблемою для невеликих населених пунктів або громад.

Для вирішення цих проблем необхідно вжити заходів щодо покращення доступу до цифрових технологій – це можна зробити за допомогою державних програм, які надають комп'ютери та смартфони людям з інвалідністю. Збільшити інклюзивні цифрові технології – це можна зробити за допомогою розробки цифрових технологій, які враховують потреби людей з інвалідністю та маломобільних груп населення. Зменшення витрат на цифрову трансформацію – це можна зробити за допомогою залучення коштів міжнародних донорів.

В Україні цифрова трансформація інклюзивних послуг є одним із пріоритетів державної політики. У 2021 році Кабінет Міністрів України схвалив Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Ця стратегія передбачає ряд заходів щодо цифрової трансформації інклюзивних послуг, зокрема:

– доступність для всіх швидкісного Інтернету та засобів доступу до Інтернету;

– доступність усіх громадян до здобуття цифрової освіти;

– доступність усіх громадян до цифрових послуг, а також державних веб-сайтів та додатків [2].

Виконання цих заходів допоможе зробити інклюзивні послуги більш доступними та придатними для всіх людей в Україні.

Ось деякі конкретні приклади цифрових ініціатив, які можуть бути використані для забезпечення доступу до інклюзивних послуг на рівні міста:

– запровадження всіх державних онлайн-ресурсів та онлайн-контенту на відповідність стандартам доступності;

– розроблення спеціальних електронних додатків для забезпечення осіб з інвалідністю з порушеннями зору, слуху, функцій верхніх кінцівок доступом до цифрових послуг;

– створення окремого розділу на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг з переліком послуг для вразливих суспільних груп;

Цифрові технології мають потенціал зробити інклюзивні послуги більш доступними та придатними для всіх людей. Для досягнення цього потенціалу необхідно вжити заходів щодо вирішення проблем, пов'язаних з цифровою трансформацією інклюзивних послуг.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про внесення змін до Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 1130. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2023-%D0%BF#Text>

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів

України від від 14 квітня 2021 р. № 366-р
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80?find=1&text>

3. Савченко О. С. Проблеми запровадження цифровізації у систему публічного управління. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2022. №3. С. 102-108.

Лисенко О. М., Гуменyak В. П. (Одеса, Україна)
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ

У тезах розглянуто правовий супровід, функції та принципи пробації, а також соціальний патронаж як форма допомоги звільненим особам.

Lysenko O., Gumenyak V. (Odesa, Ukraine)
LEGAL SUPPORT OF THE PROBATION SERVICE

The article is based the necessity of purposeful forming of interactive purposefulness as the formation of professional tendency for the future social workers.

Інститут пробації активно використовується у більшості зарубіжних країн. Пробація (від лат. *probatio* – «випробування» або «віддавати під нагляд») – юридичний термін, що використовується у міжнародній практиці для визначення назви та діяльності служби, функція якої полягає в організації роботи з особами, засудженими до покарань без ізоляції їх від суспільства або звільненими з-під ув'язнення. Пробація – «випробування» або «умовне звільнення». У сучасному прочитанні пробація є формою соціально-правового контролю. вона тісно пов'язана з умовним засудженням, умовно-достроковим звільненням від відбування покарання.

Такі служби існують у більшості західноєвропейських країн. в основному це державні служби, діяльність яких спрямована на надання допомоги особам після звільнення з місць позбавлення волі. Це позаполіцейське, позапенітенціарне, а зазвичай громадянське відомство, основними напрямками діяльності якого є розвиток та організація політики кримінальних покарань, що виконуються в суспільстві. Наприклад, в Англії інститут пробації існує протягом багатьох десятиліть. Функція пробації – умовна відстрочка виконання покарання із приміщенням на цей час злочинця під індивідуальний нагляд із забезпеченням над ним керівництва або проведення виправного курсу.

Цей інститут з'явився в Англії 1887 р. у зв'язку з ухваленням Закону «Про випробування вперше засуджених», а також в 1907 р. був прийнятий Закон «Про випробування злочинців». Додатково у 1948 р. та у 1967 р. норми про пробацію було консолідовано у законах про кримінальну юстицію. Таким чином в англійському кримінальному праві позначено ідею депеналізації діянь, які не становлять високої суспільної небезпеки, розширення сфери застосування покарань без позбавлення волі.

В Україні є низка законів, які регламентують діяльність органів пробації. Основним документом, що визначає мету, завдання, підстави, види пробації, правовий статус персоналу органу пробації та суб'єктів пробації, є Закон України «Про пробацію», прийнятий 05 лютого 2015 року та введений у дію 28 серпня 2015 року. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» прийнятий в 2011 р. визначає загальні засади соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, засади участі у соціальній адаптації цих осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, а також фізичних осіб, забезпечує правове регулювання відносин, спрямованих на реалізацію такими особами прав і свобод, передбачених Конституцією та законами України [2].

Основна форма контролю та здійснення нагляду це соціальний патронаж. Згідно закону: «соціальний патронаж» – допомога звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію (ст.1, п.1). У контексті посткримінального контролю «соціальна адаптація» – процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві (ст.1, п.1).

Метою наглядових та соціально-виховних заходів є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. У законі визначено принципи на яких базується здійснення соціального патронажу звільнених осіб: законність; демократизм; рівність громадян; адресність; індивідуальний підхід; доступність та відкритість; добровільність вибору чи відмови від підтримки; гуманність; комплексність; соціальна справедливість; конфіденційність [1]. Стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням, базуються на принципі широкої участі представників громадянського суспільства в процесі виховного впливу на злочинців.

Суб'єктами соціального патронажу є центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, а також фізичні особи, які здійснюють соціальний патронаж. До компетенції зазначених органів належать питання соціального патронажу звільнених, діяльності спеціальних реабілітаційних закладів для тих, хто не має соціально корисних зв'язків на волі, здійснення тимчасового контролю за поведінкою звільнених, профілактики вчинення ними протиправних діянь. З метою соціальної адаптації перед звільненням з установи виконання покарань адміністрацією зазначеної установи вживаються заходи з підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, спільно із суб'єктами соціального патронажу, які надають цим особам

допомогу щодо трудового і побутового влаштування за обраним ними місцем проживання [2, ст. 6].

Суб'єктами соціального патронажу надаються послуги тимчасового притулку, а також соціальні, медичні, юридичні, освітні, реабілітаційні та інші послуги.

Цінність даного випробування, поєднаного з заходами нагляду за засудженими, виявляється у тому, що щодо винних у злочинах невеликої та середньої тяжкості воно гуманніше і доцільніше, ніж покарання у вигляді позбавлення волі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про пробацію»: *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 13, ст.93.

2. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011, № 38, ст. 380.

Тулєва В. В. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРОЦЕДУРА РОЗРОБКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ

У тезах розглянута процедура розробки соціальних програм для захисту громадян України. Описані етапи розроблення програм у рамках соціальної політики.

Tulieva V. (Odesa, Ukraine)

SOCIAL POLITICS AND PROCEDURE OF DEVELOPMENT OF SOCIAL PROGRAMS

The abstracts consider procedure of social program development is for defence of citizens of Ukraine. Stages of program development are described within the framework of social politics.

Успішний розвиток Української держави та суспільства щільно пов'язаний із виваженістю та дієвістю соціальної політики. Як відомо, соціальна політика – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні.

Тому актуальною вважаємо проблему розробки перспективних організаційно-економічних засобів підвищення якості соціальних послуг, нової якості життя громадян, вдосконалення системи соціального захисту населення шляхом створення системи якісних соціальних послуг і наближення їх до європейського рівня [1].

Соціальна політика держави має здійснюватися на основі певного плану дій, що становить послідовність тих чи інших заходів. Отже, повинен

існувати механізм їх реалізації. Таким механізмом може стати державне програмування економічного й соціального розвитку.

Програмування як засіб державного регулювання в капіталістичних країнах набуло значного розвитку у 50-х роках ХХ сторіччя. Необхідність розроблення будь-якої програми обумовлена наявністю певної соціальної проблеми. Первісно проблему формують на основі результатів моніторингових досліджень стану певного об'єкта або визначають як очікуваний результат запровадження певних дій, наприклад, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги. Вибір проблеми, на розв'язання якої буде спрямована майбутня програма, залежить від пріоритетів державної соціальної політики та стратегічних напрямів її реалізації [2].

У цілому процедура розроблення програми складається з кількох основних кроків [3], серед яких: виявлення та формулювання проблеми; визначення головних цілей та пріоритетів програми; вибір інструментів політики (формування альтернатив); перетворення альтернатив у конкретні плани.

Так, перший крок полягає в діагностиці соціальної проблеми, на рішення якої спрямована програма, що розробляється. Цей крок передбачає виявлення основних складових проблеми, їх класифікацію і описання. Отже, розроблення програми починається з поглибленого аналізу ситуації та визначення того, що саме необхідно змінити. Відповідно, виходячи з сутності проблеми, особливостей груп населення, на які передбачається спрямувати програмні заходи, кількості домогосподарств (сімей), що зазнають негативного впливу, – формують інформаційну базу.

Можливим є проведення масштабного дослідження, особливо у разі розробки державної програми, як, втім, можливий і варіант запрошення зовнішнього консультанта для здійснення цієї діагностики, в ролі котрого нерідко в різних консалтингових організаціях працюють соціологи. На другому кроці, цілі, які розробляються, формуються в контексті завдань, що стоять перед організацією або соціальною сферою, регіоном суспільством в цілому.

Наступним кроком розробки програми є пошук альтернатив. Пошук і аналіз альтернатив можна здійснювати експертним шляхом, також для цього доцільно застосовувати математичне моделювання.

Пропозиції щодо можливих альтернатив можуть виходити з самих різних джерел: від фахівців, громадських організацій, засобів масової інформації тощо.

На четвертому кроці формується система заходів, необхідних для досягнення цілей програм, визначається адресність цих заходів (хто і коли має їх виконувати), у разі необхідності будується графік реалізації програми.

Підсумовуючи сказане можна відмітити, що реалізація будь-якої соціальної програми неможлива без ретельної підготовки, яка включає пописані кроки розробки програми. При цьому неможливо сказати, який з кроків є пріоритетним. Вони усі однаково важливі і жодним з них не можна

нехтувати. Від ретельності розробки програми, урахування усіх чинників залежатиме її втілення в життя та ефективність.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ніколаєць К. С. Соціальна політика в Україні: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 296 с.
2. Иляш О. Стратегические ориентиры государственной политики Украины в направлении повышения качества социальных услуг. *Журнал європейської економіки*. Тернопіль, 2012. № 2. С. 227-240.
3. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Олійник К. С. (Хмельницький, Україна)
СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Соціальне виховання є важливою складовою соціальної педагогіки і відіграє вирішальну роль у формуванні та розвитку особистості. Ці тези висвітлюють ключові аспекти соціального виховання і його значення в сучасному суспільстві.

Oliylyk K. (Khmelnitskyi, Ukraine)
SOCIAL EDUCATION AS A COMPONENT OF SOCIAL
PEDAGOGY

Social education is an important component of social pedagogy and plays a decisive role in the formation and development of personality. The article highlights the key aspects of social education and its importance in modern society.

На нинішньому етапі розвитку педагогічної науки увага дослідників прикута до проблем соціалізації, соціального виховання й виховання, до осмислення їхньої ролі і співвідношення у процесі формування особистості. Так, науковиця Л. Штефан розглядає соціальне виховання як «процес сприяння продуктивному особистісному зростанню людини у вирішенні нею життєво важливих завдань взаємодії з оточуючим світом. Соціальне виховання являє собою систему цілеспрямованого впливу суспільства на цінності, відносини та зміст життя окремої людини, соціальних мікрогруп ...» [5, с. 10]. Л. Штефан також вважає, що «соціальне виховання можна розглядати як розділ соціальної педагогіки, як специфічну соціальну діяльність і як функцію інститутів суспільства, що здійснюють зазначену діяльність». До системи сучасних інститутів соціального виховання входять: «інститут сімейного виховання; навчально-виховні заклади; організації, що займаються соціально-культурною діяльністю; організації, що займаються фізкультурою і спортом; організації, що займаються реабілітацією і перевихованням, наданням психолого-педагогічної і медико-соціальної допомоги; громадські організації та об'єднання» [5, с. 11].

Ряд науковців (І. Загвязинський, М. Зайцев, Г. Кудашов, О. Селіванова, Ю. Строков) стверджують, що «соціальне виховання – це складова частина процесу соціалізації, педагогічно регульована і цілеспрямована на формування соціальної зрілості й розвитку особистості шляхом включення її в різні види соціальних відносин у спілкуванні, у навчальній і суспільно корисній діяльності» [4, с. 187].

На думку М. Козубовського, соціальне виховання у широкому соціальному контексті означає вплив суспільства на формування особистості взагалі, і цей процес включає в себе соціалізацію. У вузькому педагогічному розумінні, виховання представляє собою частину процесу соціалізації, яка піддається соціальному контролю [3, с. 69]. М. Козирєв вважає, що соціальне виховання у сучасному розумінні означає створення сприятливих умов і активне спонукання до розвитку особистості та її інтеграції в суспільство за допомогою різних впливів і чинників [2, с. 56].

О. Безпалько акцентує на тому, що «соціальне виховання забезпечується суспільством та державою в організаціях, що спеціально створюються для його здійснення (школа, мережа позашкільних закладів, дитячі та молодіжні організації)...» [1, с. 45]. Ю. Поліщук вважає, що соціальне виховання – це поняття комплексне, інтегративне, що передбачає повноцінне функціонування всього суспільного арсеналу виховних засобів і можливостей з метою морального й соціального формування особистості [4, с. 186].

Під соціальним вихованням в його сучасному трактуванні розуміється створення умов та стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням всіх соціальних впливів. Соціальне виховання створює можливості для оволодіння людиною необхідними з точки зору суспільства соціальними, духовними і емоційними цінностями (знаннями, переконаннями, вміннями, нормами, відносинами, зразками поведінки).

Соціальне виховання є складовою частиною соціальної педагогіки, розглядає майже всі сфери соціального життя та діяльності: сімейне оточення, дитинство, юність, специфіку міського мікрорайону, сільської спільноти, школу, інші навчальні заклади.

Отже, соціальне виховання – це процес формування особистості через вплив соціального середовища. Воно спрямоване на розвиток міжособистісних відносин, навичок спілкування, емоційної інтелігенції та інших аспектів, необхідних для життя в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посібник. К.: Логос, 2003. С. 45-46.
2. Козирєв М. П. Соціальна педагогіка: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020, С. 56-57.
3. Козубовський М. Соціальне виховання проблемних дітей в літніх таборах США. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2023. № 1(52). С. 68-71.
4. Поліщук Ю. Й. Соціальне виховання учнівської молоді як важлива педагогічна проблема. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 2 (39). С. 186-188.
5. Штефан Л. А. Становлення і розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-30-рр ХХ ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Харків: ХДПУ, 2003. С. 10-11.

Божок А. І. (Рівне, Україна)

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ
ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ**

У тезах проаналізовано специфіку Інтернет-мережі як засобу вторинної соціалізації учнівської молоді. Закцентовано увагу на позитивному й негативному аспектах особистісного розвитку за допомогою Інтернет-мережі.

Bozhok A. (Rivne, Ukraine)

**SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH BY MEANS
INTERNET NETWORKS**

The theses analyze the specifics of the Internet as a means of secondary socialization of student youth. Attention is focused on positive and negative aspects of personal development with the help of the Internet.

Інтернет (від англ. Internet) – міжнародна комп'ютерна мережа – всесвітня система сполучених комп'ютерних мереж, яка заснована на комплекті Інтернет-протоколів. Інтернет також називають мережею мереж, тому що він складається з мільйонів локальних і глобальних приватних, публічних, академічних, ділових і урядових мереж, пов'язаних між собою з використанням різноманітних дротових і бездротових технологій.

Пізнавальний компонент діяльності людини у мережі Інтернет дає можливість пошуку та засвоєння підлітками інформації, яка розміщена на вебсайтах, метою чого є розширення, поглиблення, уточнення власного уявлення про світ, реальну та віртуальну дійсність [1].

Соціальні мережі є одним із найсучасніших факторів соціалізації особистості. Люди використовують Інтернет та соціальні мережі по-різному: одні – для пошуку інформації, інші – заради розваги та для потреб у спілкуванні [2]. Соціальні мережі є популярними серед молоді, адже саме вона має найбільшу жагу до знань і пізнання чогось нового. Соціальні мережі, відсувають на другий план класичні інститути соціалізації – родину, школу, друзів – і займають домінуючу роль у процесі соціалізації особистості, здійснюють безпосередній вплив на її ціннісні орієнтації.

Інтернет-технології створюють умови для більш раннього в порівнянні з попереднім поколінням включення підлітка в соціальну діяльність: комп'ютер – сучасне знаряддя праці, сучасне знаряддя виробництва, яким він вже володіє. За допомогою Інтернету він може брати участь в економічній, культурній, політичній, науковій стороні життя суспільства. У комп'ютеризованій діяльності у підлітка формуються властивості людини-діяча, що пов'язано з дуже високим рівнем процесів моделювання, визначення мети, планування і контролю при «перекладі» практичної задачі мовою комп'ютерних технологій.

Соціальні мережі стають потужним агентом вторинної соціалізації людини: соціалізації не тільки в мережевому суспільстві, але й у реальному середовищі, в якому живе людина. Наповнення соціальних мереж – це, певною мірою, індикатор розвитку суспільства.

Дослідники віділяють два аспекти особистісного розвитку за допомогою мережі Інтернет – позитивний та негативний [3]. До позитивних аспектів особистісного розвитку за допомогою Інтернет-спілкування відносять подолання комунікативного дефіциту; розширення кола знайомих. При цьому дружба в соціальних мережах часто досить поверхнева.

Варто підкреслити, що сучасна молодь розглядає Інтернет і соціальні мережі як основне та перевірене джерело інформації. У соціальних мережах користувачі також можуть задовольнити потреби у самовираженні та самореалізації. Таким чином, підлітки використовують соціальні мережі для демонстрації особистої позиції щодо обговорюваних питань, власних досягнень, розробок або творчості. Зворотня сторона спілкування у соціальних мережах – це відхід від справжнього життя, неможливість налагодити контакти з реальними людьми.

Серед негативних аспектів користування соціальними мережами можна назвати такі: залежність від соціальних мереж та Інтернету в цілому; негативний вплив на психофункціональний стан користувачів; незахищеність особистої інформації; відкритий доступ до негативної інформації (он-лайн насилля); фінансові витрати на соціальні мережі [1].

Отже, сьогодні соціальні мережі є не тільки потужним агентом вторинної соціалізації, але й виграють конкуренцію у соціальних інститутів, які реалізують первинну соціалізацію, тому що цьому сприяє динаміка сучасного життя. При цьому слід пам'ятати, що соціальні мережі є одним із вагомих факторів соціалізації, але не єдиним, оскільки постійне перебування в мережі Інтернет негативно позначається на процесі соціалізації через скорочення безпосередніх соціальних взаємодій з оточуючими, зміни у спілкуванні із друзями та рідними, розвиток депресивного стану (шахрайство, кібербулінг тощо), що, у подальшому, призводить до виникнення соціально-психологічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Белінська О. Н. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати. URL: <https://www.google.com/search?q=Белінська+О.+Н.+Сучасні+дослідження>
2. Городецька.О. Вплив соціальних мереж на розвиток та соціалізацію особистості. URL: <https://www.google.com/search>.
3. Гнатюк Р. Соціальні мережі: співвідношення позитиву і негативу? URL: <http://gazeta.dt.ua/family/socialni-merezhispivvidnoshennyapozitivu-i-negativu.html>.

Богданова І. М. (Одеса, Україна)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У тезах обґрунтовано роль соціальних педагогів у збільшення питомої ваги ресурсів і потенціалів учасників освітнього процесу з метою розвитку їх життєстійкості в умовах наявного воєнного конфлікту.

Bohdanova I. (Odesa, Ukraine)

THE ROLE OF SOCIAL EDUCATORS IN THE DEVELOPMENT OF LIFE RESILIENCE OF EDUCATIONAL PROCESS PARTICIPANTS

The thesis substantiates the role of social pedagogues in increasing the specific weight of resources and potentials of participants in the educational process in order to develop their sustainability in the conditions of the existing military conflict.

Ураховуючи сучасний стан громадянського суспільства України, що характеризується нестабільними і стресогенними ситуаціями в умовах війни та докорінними змінами у структурі освітнього процесу на всіх рівнях, виникає потреба перетворити сучасну школу на дружнє середовище, що забезпечуватиме партнерство між учнями, вчителями та їх батьками. Значна роль у цьому відведена соціальним педагогам, покликаним підтримувати психосоціальне благополуччя та довіру між дітьми і дорослими в освітньому процесі. Загалом в процесі підготовки соціального педагога приділяється увага розвитку спеціальних компетентностей, що забезпечують майбутньому фахівцю можливість здійснення успішної професійної діяльності та уміння безперервно вчитися упродовж життя. Виклики сьогодення вимагають від нього також специфічної компетентності щодо здатності розкривати особистісні резерви й приховані внутрішні потенціали всіх учасників освітнього процесу, що забезпечують життєстійкість в умовах нестабільності і загрозах життю.

Відтак, глобальні суспільні зміни відтепер спонукають до оновлення змісту підготовки соціальних педагогів, яка сприяє формуванню умінь створювати умови для психосоціальної підтримки всіх учасників освітнього процесу з метою розвитку життєстійкості.

Численні дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців свідчать про можливість здійснювати психосоціальну підтримку всіх учасників освітнього процесу завдяки розвитку такої риси особистості як «резилієнс», тобто життєстійкості, яка може виступати динамічним процесом, що активізує появу нових сил і ресурсів у мовах виникнення нових негараздів [1, С. 15-16]. Життєстійкість спостерігається у дітей впродовж всього їхнього розвитку і характеризується певною здатністю зберігати емоційну рівновагу, фізичну стабільність, винахідливість та гнучкість мислення в непередбачуваних і загрозливих умовах існування.

Соціальний педагог в загальній системі психосоціальної підтримки учнів в освітньому процесі займає своє специфічне місце, пов'язане з допомогою вчителів у створенні підтримувального безпечного середовища, яке сприяє пошуку, формуванню, посиленню, відновленню в учасників освітнього процесу захисних ресурсів. Допомога вчителів у створенні атмосфери довіри, безпеки, надії на кращий стан передусім характеризується налаштованістю на розуміння один одного всіх учасників в освітньому процесі і прийняття такими, як вони є. Шляхи пошуку ресурсів пролягають

через організаційні заходи, що спрямовані на залучення різних сфер життєдіяльності, а саме: особистісної, соціальної, сфери культури, фізичного буття та духовної. Кожна із сфер не конкурують між собою, а доповнюють, збагачують одна одну та розширюють можливості створення умов для розвитку життєстійкості.

Одним із заходів, запропонованих соціальним педагогом, може бути бесіда, з метою повідомлення всім учасникам освітнього процесу про сприйняття ментального буття, спостерігаючи за яким, людина розкриває резерви особистісного саморозвитку. Ознайомлення з означеною інформацією сприяє розширенню та поглибленню світосприйняття, оскільки, важливого значення в житті кожної сучасної особистості набуває таке мислення, завдяки якому людина бере під контроль усе, що відбувається з нею у життєдіяльності, відслідковує причини і наслідки свого мислення, ставлення до своїх дій і до дій інших, відчуває упевненість чи вагання у прийнятті самостійних рішень тощо. Досвід людства свідчить про наявність семи положень щодо ментального буття [2].

Наприклад, положення про контроль стверджує, що кожна людина потрапляє під контроль своїх або чужих впливів. Проблеми, що виникають у житті кожної особистості, свідчать про брак власного контролю над якимись важливими складниками. Самоконтроль починається з контролю над власними думками.

Положення щодо причини й наслідку свідчить про те, що все відбулося, відбувається з певних причин й має відповідні наслідки. Все, що трапилося з людиною вже – це результат її попередніх думок та дій.

Положення щодо віри вказує на те, що відбуваються ті події, в які людина вірить незаперечно. Найбільші ментальні перешкоди ті, які пов'язані із само обмеженими переконаннями. Оптимістичні переконання сприяють успішному творенню свого майбутнього.

Положення про очікування стверджує, що очікування творять потужний вплив на ситуацію, яку очікують. Є різні джерела очікувань: очікування батьків, які несвідомо програмують наше життя; очікування вчителів, керівників, які впливають на результати освітнього процесу; очікування тих, на кого ми впливаємо (найкраще, що можна зробити для іншої людини, це сказати: «Я вірю в тебе, я знаю, що в тебе все вийде»); нарешті, це очікування від самого себе.

Положення про притягання. Людина, як живий магніт, вона незмінно приваблює в своє життя людей і ситуації, що перебувають у гармонії з її думками й емоціями. В музиці є принцип сукупного резонансу, який пояснює сутність гармонійної вібрації. Якщо чітко знати чого бажаєш, чого прагнеш, то з'являться і помічники, і потрібні обставини.

Положення про відповідність. Воно підсумовує і пояснює інші. Формула закону «Зовнішній світ – віддзеркалення нашого внутрішнього». Більшість людей намагаються покращити або змінити певні сторони свого життя, змусивши змінитися інших. Цим людям не подобається відображення

в дзеркалі їхнього життя, то вони намагаються виполірувати дзеркало, замість того, щоб змінити джерело відображення.

Положення про ментальну еквівалентність. В цьому положенні йдеться про те, що думки матеріалізуються. Думки, – це матеріальні об'єкти, часто повторювальні й заряджені емоціями вони стають реальністю. Спочатку людина володіє думкою, а потім думка володіє людиною. Людина повсякчас діє згідно з тим, про що думає більшість часу. Змінивши спосіб мислення – можна змінити своє життя.

Багато інших заходів, які соціальний педагог може створювати разом із вчителями, будуть спрямовані на запобігання, наприклад: булінгу в освітньому процесі, зловживання учнями психоактивних речовин, проявів делінквентної поведінки тощо. Взаємодіючи із практичним психологом, соціальний педагог має потужний ресурс впливу на психологічне благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах: навч.-метод. посіб. – вид. 2-ге, доп., виправ. / заг. ред. Чернобровкіна В. М., Панок В. Г. – Київ: Ун. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. 282 с.

2. Самоконцепція як провідна стратегія становлення та розвитку особистості майбутніх фахівців соціономічної сфери // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Світоглядні горизонти місії вчителя Нової української школи» / О. А. Галіцян, І. А. Княжева. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2019. С.22-24.

Гасанова Л. І. (Умань, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА В НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування в учнівської молоді м'яких навичок, з метою особистісної адаптації та інтеграції в суспільстві.

Hasanova L. (*Uman, Ukraine*)

INTRODUCTION OF SOCIAL AND EMOTIONAL COMPONENT IN EDUCATIONAL ACTIVITY OF MODERN SCHOOL

In theses the necessity of the purposeful forming is reasonable for student's young people of soft skills, with the aim of personality adaptation and integration in society.

Сучасні зміни соціально-етичної та духовної сфери торкнулися і системи освіти, а саме реформа Нової української школи (НУШ), яка передбачає не лише засвоєння академічних знань учнів, а й спрямування на формування та розвиток емоційних компетенцій учнівської молоді.

Саме у 2016 році, коли зароджувалася реформа НУШ, вперше за всю історію української освіти на рівні законодавчих документів прозвучала ідея фокусу освіти на дитині. Також тоді вперше зробили пропозицію цілісного розвитку дитини й фокус на її благополуччя, що передбачає успішне навчання, формування здорового способу життя, самореалізацію та активні життєву позицію. Враховуючи, що НУШ включає в себе безліч компетентностей варто зазначити, що соціально-емоційний компонент також входить до реформи НУШ [3].

Формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді є новим фокусом роботи сучасної школи, оскільки раніше акцент уваги був лише на здобуті знань та умінь учнів. З метою впровадження в освіту емоційного компоненту в Україні реалізовується пілотна програма, яка включає соціально-емоційне та етичне навчання (СЕЕН) дана програма впроваджується на базі 26 шкіл у рамках загальнонаціонального шкільного експерименту за участі Інституту модернізації змісту освіти, Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук (наказ МОН від 18.11.2019 р. № 1431). Це стало можливим за допомоги громадської організації «EdCamp Ukraine» [3].

Соціально-емоційні навички створюють в учнів фундамент особистісного розвитку, формують позитивне ставлення до себе та світу, спонукають бути активним громадянином своєї країни та відстоювати справедливість і правду. Саме ці навички є метою СЕН, яка в подальшому вплине на розвиток суспільства та світу в цілому.

В основі СЕН лежить фокус навчання на турботі учнів про себе та інших особливо в розрізі ментального, емоційного й соціального здоров'я. СЕН базується на принципах співпереживання до себе та інших, варто зазначити, що співпереживання включає в себе: розуміння емоцій, включення в життя кожного і кожної, допомога тим, хто її потребує, толерантне ставлення та безбар'єрне спілкування. Головною умовою є виховання співпереживання не через примус і авторитет, а через власний приклад та турботу [2, с. 26].

Модель Д. Гоулмена і П. Сенге в книзі «Потрійний фокус»: увага до себе, увага до інших і увага до взаємозалежності та систем дала поштовх для формування моделі соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), яка включає в себе три рівні, а саме особистісний, соціальний та системний. Ці три рівні можуть реалізуватися в трьох вимірах: усвідомлення, співпереживання та залученість. Дана модель дозволяє нам зрозуміти, що СЕЕН передбачає, що учнівство має бути активним у всіх сферах та рівнях суспільного та особистого життя (див. рис.1).

Якщо говорити про ціль СЕЕН то варто зазначити, що вона триєдина та включає у себе усвідомлення проблеми, співпереживання (включення емоцій) та залучення (виконання ефективних та правильних дій). Роль педагога в програмі СЕН часто зводиться до фасилітації (допомога, полегшення, сприяння), а не чіткого інструктажу та вказівок. Завдання педагога навчити учнів самостійно думати, задавати питання та робити висновки. Це єдиний спосіб пройти всі три рівні розуміння [1, с.148].

Рис.1. Рівні та виміри СЕЕН

Отже, можемо відзначити, що формування соціально-емоційних навичок є актуальним та пріоритетним напрямком роботи сучасної школи з учнівською молоддю. Однак специфіка соціально-емоційного навчання та розвитку емоційної сфери серед учнів досліджені ще не на достатньому рівні. Це відкриває нові горизонти для подальшого вивчення зазначеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / Л. Гриневич та ін. Київ: Шкільний світ, 2021. 314 с.
2. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕнавчання / За загальною редакцією О.Елькіна, О.Масалітіної, Я.Фюрста. Харків: Дім реклами, 2019. 60 с.
3. Дослідження соціально-емоційних навичок учнів: відповіді організаторів – Державна служба якості освіти України. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/doslidzhennya-socialno-emosiunikh-nav/> (дата звернення: 27.09.2023).

Бойчук А. І., Столярик О. Ю. (Львів, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В даних тезах висвітлено проблему соціально-психологічної реабілітації тривожності учнів початкової школи в умовах війни. Представлено результати емпіричного дослідження тривожності молодших школярів у період воєнного стану.

Boichuk A., Stoliaryk O. (Lviv, Ukraine)
**SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF
PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ANXIETY IN THE
CONDITIONS OF WAR**

These abstracts of the reports highlight the problem of social and psychological rehabilitation of primary school students' anxiety in the conditions of war. The results of an empirical study of the anxiety of younger schoolchildren during the period of martial law are presented.

Україна знаходиться на складному соціально-політичному етапі свого становлення: в країні триває російсько-українська війна, наявна важка кризова соціальна, політична та економічна ситуація, а життя в країні на даний час характеризується як небезпечне, нестабільне та загрозливе. Однією з вразливих категорій населення є діти, оскільки через відсутність сформованої стресостійкості та досвіду долаття кризи вони є найбільш чутливими до різних екстремальних ситуацій, зокрема, воєнних подій. У значної частки дітей внаслідок актуальної ситуації в країні може спостерігатися тривожність, яка спричиняє порушення сну, розлади уваги, пам'яті, емоційне вигорання та іншу симптоматику.

Тривожність – це стійке особистісне утворення, яке зберігається впродовж тривалого періоду часу і характеризується переживанням індивідом емоційного дискомфорту, передчуттям потенційної небезпеки, навіть у випадку, за якого об'єктивних причин на це немає. Американський дослідник Ч. Спілбергер виділив два види тривожності: *ситуативну*, яка пов'язана з конкретною зовнішньою ситуацією, що викликає стурбованість та *особистісну*, що є стабільною властивістю особистості. Першочергово у індивіда виникає ситуативна тривожність, яка згодом, за умови впливу несприятливих умов, може посилити особистісну.

Наявність тривожності як стійкого утворення є свідченням порушення особистісного розвитку, що перешкоджає нормальному розвитку, діяльності, спілкуванню [1]. Л. Бересфорд зазначає, що відчуття тривоги, страху і пригнічення під час таких невизначених часів, як війна, є невідворотними. Невротична тривога відрізняється від тривоги воєнного часу, тим що її причини стають цілком реальними, але когнітивна діяльність мозкових структур залишається незмінною [2]. Наявність підвищеної тривожності дітей викликає ряд наслідків: порушення стабільності в емоційно – вольовій сфері, апатія, відсутність будь-яких інтересів, погіршення фізичного стану через постійні хвилювання, погіршення комунікації з однолітками та зниження успішності в навчанні, надмірна вразливість, порушення функціональних можливостей психіки, неадекватна самооцінка та інші.

Таким чином, важливою технологією для дітей, які переживають підвищену тривожність внаслідок травматичних подій, є соціально-психологічна реабілітація, що являє собою комплекс соціальних і психологічних заходів, спрямованих на відновлення психічної сфери

особистості, підвищення рівня її соціальної адаптації та соціального статусу, здатності до життєдіяльності в соціальному середовищі, соціально-психологічної стійкості до травматичних ситуацій [3]. Методи соціально-психологічної реабілітації дітей, які емоційно постраждали від воєнних дій можна виокремити наступним чином: діагностика та оцінка потреб дитини, просвітницька та профілактична робота, психолого-педагогічний супровід, корекційно-терапевтична робота. Варто зазначити, що ефективність соціально-психологічної реабілітації тривожності дітей досягається комплексом реабілітаційних заходів.

Для виявлення рівня тривожності молодших школярів у період воєнного стану було здійснено емпіричне дослідження на базі Львівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №43 Львівської міської ради Львівської області. У дослідженні взяли участь 106 учнів молодшої школи, з них 61 дівчина та 45 хлопців, віком 9-10 років, яких було сформовано у дві групи вибірок: контрольна (КГ) та експериментальна (ЕГ). Інструментами дослідження було обрано методи тестування: опитувальник Ч. Спілбергера, спрямований на оцінку рівня особистісної та ситуаційної тривожності та шкалу тривожності А. Бека. Відтак, результати особистісної тривожності серед молодших школярів наступні: високий рівень в групі ЕГ виявлено в 9,43% (5 учнів), в КГ – 16,98% (9 учнів), з помірною тривожністю в ЕГ – 18,87% (10 учнів), в групі КГ – 24,53% (13 учнів), низький рівень в групі ЕГ виявлено в 71,70% (38 учнів), в групі КГ – 58,49% (31 учень).

За шкалою ситуаційної (реактивної) тривожності дещо інші результати: високий рівень тривожності: в групі ЕГ – 20,75% (11 учнів), в КГ – 15,09% (8 учнів); помірний рівень в групі ЕГ – 32,08% (17 учнів), в групі КГ – 35,85% (19 учнів); низький рівень виявлено в групі ЕГ в 47,17% (25 учнів), а в групі КГ – 49,06% (26 учнів). За шкалою тривоги А. Бека виявлено, що нормальний рівень тривожності у групі ЕГ в 32,08% (17 учнів), в КГ – 22,64% (12 учнів), низький в ЕГ у 30,19% (16 учнів), в КГ у 33,96% (18 учнів), середній показник притаманний в групі ЕГ – 22,64% діагностований (12 учнів), в КГ – 26,42% (14 учнів), а високий рівень виявлено в групі ЕГ у 15,09% (8 учнів), а в КГ – 16,98% (9 учнів).

Отримані результати продемонстрували наявність нагальної потреби у відновленні соціально – психологічного здоров'я учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану, що можливе шляхом розробки та апробації комплексної реабілітаційної програми із зниження тривожності учнів в закладі загальної середньої освіти. Експериментальна програма соціально – психологічної реабілітації тривожності учнів молодшого шкільного віку була спрямована на відновлення емоційної безпеки та емоційної стійкості в дітей, подолання підвищеної тривожності, зняття внутрішньої напруги, відновлення впевненості в собі та міжособистісної взаємодії. Використані методи та форми роботи: арт-терапевтичні вправи, релаксаційні техніки, дихальні вправи, ігрові методи, індивідуальні та групові вправи, дискусії, мозкові штурми. В інтервенції взяли участь досліджувані експериментальної вибірки (ЕГ) – 53 учнів, віком 9-10 років. Експериментальна програма була

розрахована на 10 занять, тривалістю 60 хвилин, впродовж 1 місяця (зустрічі з учнями два – три рази на тиждень). Після експерименту відбулось повторне тестування в обох групах вибірок. Порівнюючи результати первинного тестування та повторного (після участі в інтервенції), показники експериментальної вибірки досліджуваних (ЕГ) дещо змінились: високий рівень ситуаційної тривожності серед учнів знизився з 20,75% (11 учнів) до 13,21% (7 учнів), середній рівень зріс з 32,08% (17 учнів) до 37,74% (20 учнів), а низький рівень збільшився з 47,17% (25 учнів) до 49,06% (26 учнів). За шкалою тривоги А. Бека: високий рівень тривоги на первинному замірі було виявлено в 15,09% (8 учнів), після участі в експерименті відсоток знизився до 9,43% (5 учнів), а нормальний рівень тривоги серед досліджуваних після експерименту збільшився з 32,08% (17 учнів) до 37,74% (20 учнів). В свою чергу, середній рівень тривоги зменшився з 22,64% (12 учнів) до 18,87% (10 учнів), а низький рівень тривоги збільшився з 30,19% (16 учнів) до 33,96% (18 учнів). Група досліджуваних КГ не підпадала під дію експериментальних факторів, тому після повторного тестування показники рівня особистісної тривожності не змінились, а в шкалі ситуаційної дещо зросли: високий рівень з 15,09% підвищився до 18,87%; за тестуванням А. Бека високий рівень зріс з 16,98% до 18,87%, а нормальний рівень тривоги знизився з 22,64% до 18,87%.

Таким чином, можна відстежити певні зміни, що відбулися в емоційному стані досліджуваних групи ЕГ після участі в експериментальній програмі соціально – психологічної реабілітації тривожності. Результати повторного тестування вказують на зниження показників підвищеної тривожності серед частки молодших школярів. Відтак, можна зробити висновки, що експериментальна програма вплинула на відновлення емоційної безпеки та емоційної стійкості, знизила підвищений рівень тривожності та внутрішньої напруги. Однак, результати дослідження свідчать про те, що в частки учнів залишається актуальною потреба в подальшій роботі зі зниження тривожності. В зв'язку з тим, що воєнні дії на території України продовжуються, частина учнів, які, ймовірно, гостріше за інших переживають такі події, потребують індивідуальної соціально-психологічної допомоги. Доцільним буде проведення комплексної діагностики стану вразливості учнів та розробка індивідуального корекційного та реабілітаційного плану роботи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гаркуша І., Рябуха Н. Тривожність як індивідуальна властивість особистості. *Modern and global methods of the development of scientific thought: V Міжнар. наук.-практ. конф. (25-28 жовтня 2022 р.)*. Флоренція, Італія: International Science Group, 2022. С. 513-515.
2. Гончаренко Д. Психологічний аналіз тривоги як стану особистості в умовах воєнного часу. *Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXI Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. (Київ, 18-20 травня 2022 р.)*. К.: НАУ, 2022. С. 229-231.

3. Дідик Н. Соціально-психологічна реабілітація як напрям професійної діяльності фахівця соціальної сфери: виклики сьогодення. *Освітня діяльність працівників соціально-психологічної сфери: виклики сьогодення та реалії: Всеукр. наук.-практ. конф. (Кам'янець – Подільський, 26 травня 2022 р.)*. Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022. С. 73-76.

Григоренко Н. Р., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ
ДО БАТЬКІВСТВА

У тезах наведено соціально-психологічні чинники готовності до батьківства. Розкрито як впливають на готовність юнаків до усвідомленого батьківства дитячо-батьківські відносини. Зауважено важливість формування готовності до батьківства дітей, які розвиваються поза сім'єю.

Hryhorenko N., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)
SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF READINESS
FOR PARENTHOOD

In theses, socio-psychological factors of readiness for parenthood are given. It is revealed how child-parent relations influence the readiness of young men for conscious parenthood. The importance of the formation of readiness for parenthood of children who develop outside the family is noted.

Розглядаючи зовнішні чинники готовності до усвідомленого батьківства не можна обійти стороною вплив на юнаків батьківської сім'ї та сімейного виховання. В Україні сімейні відносини піддаються особливій небезпеці. Проблеми частки сучасних українських сімей відомі: погіршення умов життєдіяльності, руйнування моральних цінностей і принципів, ослаблення виховного потенціалу сімей, втрата фундаментальних людських цінностей, низький матеріальний достаток, побутова невлаштованість, безробіття, психологічне і фізичне насильство над дітьми, дисгармонія міжособистісних відносин, відсутність взаємоповаги, алкоголізм, наркоманія [2].

Індивідуалізація і споживча орієнтація, плюралізація життєвих стилів, переоцінка цінностей в українському суспільстві на тлі перманентної соціально-економічної кризи, які зумовили трансформації в шлюбно-сімейній сфері, деструктивно впливають на стан і розвиток інституту сім'ї. У сфері шлюбу спостерігається стійка тенденція до егалітаризації та індивідуалізації шлюбно-сімейних відносин; поширюються раніше не типові для України форми сім'ї; спостерігається високий рівень конфліктності і розлучуваності; зростає кількість неповних (материнських) сімей; поширюється материнство поза шлюбом [3].

З точки зору А. Андрейко, на готовність юнаків до усвідомленого батьківства впливають на дитячо-батьківські відносини, тобто відносини між

їх батьками (емоційно-врівноважені, концентрація уваги та ін.) і батьківські позиції (підпорядкованість, емоційна дистанція, відторгнутість та ін.). Відомо, що в більшості випадків партнер обирає собі супутника життя з подібним дитинством або з однаковим набором сімейних проблем [1]. Причому не останню роль відіграє той факт, якою, за порядком народжуваності, дитиною є партнер у прабатьківській родині, чи придбала вона досвід спілкування з протилежною статтю (братом або сестрою).

Цю ж думку підтверджує теорія Е. Берна про передачу «батьківського сценарію». Найпростіше і прямолінійне втілення сценарію життя – батьківського сценарію, це повторення лінії життя батьків, причому дівчата повторюють долю матері, а хлопчики – батька, або інших значущих дорослих, якщо сім'я була неповною або батьки були присутні в житті дитини епізодично. Тому, з точки зору Е. Берна, якщо батьки не ефективно виконували свої функції, то й їх діти не будуть готові до усвідомленого батьківства. Дуже важливо, щоб юнак чи дівчина до 18 років (період коли за Е. Берном закріплюється «батьківський сценарій») змогли переосмислити «батьківський сценарій» і усвідомлено обрати власну лінію поведінки як у майбутньому трудовому, так і сімейному житті [1].

Психолого-педагогічна некомпетентність батьків негативно впливає як на повноцінний розвиток особистості дитини, так і на стабільність сім'ї [2].

Також важливе формування готовності до батьківства дітей, які розвиваються поза сім'єю. У таких дітей, як правило, порушена трансформація об'єктивного в суб'єктивне, пізнаване емоційно не переживається дитиною, а суспільно-значуще не перетворюється в особистісно-значуще. У підсумку це веде до нерозвиненого або упередженого ставлення до світу, до себе, до відсутності прихильностей, дефіциту любові і ласки, зниженої ініціативності в різних видах діяльності тощо [3].

Розуміння між батьками, підтримка, самореалізація, баланс сімейного та особистого, змістовне дозвілля, спільна участь у вихованні дітей, рівний розподіл домашньої роботи, як компоненти ідеї гендерної рівності, створюють сімейне середовище, сприятливе для розвитку дитини, дотримання її прав, формування гармонійної особистості. Захисними факторами, що підтримують майбутніх батьків, є сімейна єдність, соціальна підтримка, релігійна орієнтація.

Таким чином, на формування усвідомленого батьківства юнаків впливають такі зовнішні фактори, як освітня політика держави у сфері статевого виховання, вплив загальноосвітнього навчального закладу, вплив засобів масової інформації та Інтернет-простору, соціальних мереж, вплив батьківської сім'ї та сімейного виховання.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андрейко А. В. Батьківство як психологічний феномен. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Київ: Міленіум, 2006. Вип. 29. С. 57-63.

2. Боярин Л. В. Соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій юнаків в аспекті проблеми майбутнього батьківства. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. № 2(37). Т. 2. С. 52-58.

3. Камінська О. В. Психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя молоді у шлюбі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. Луганськ: Ноулідж, 2013. № 2 (31). С. 133-140.

Литвиненко О. О. (Суми, Україна)

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ХРОНІЧНИМ СОМАТИЧНИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ

В статті висвітлено результати емпіричного дослідження соціальної взаємодії дітей молодшого шкільного віку з хронічним соматичним захворюванням в колективі учнів. Розкрито рівень соціальної замкнутості, комунікабельності та доброзичливості з погляду самих дітей, їх батьків та педагогів. Зазначено вагомість досвіду у сфері соціальних відносин для дітей із хронічним соматичним захворюванням молодшого шкільного віку на формування особистості, її самооцінки та віри у власні здібності.

Lytvynenko O. (Sumy, Ukraine)

SOCIAL INTERACTION OF EARLY SCHOOL-AGE CHILDREN WITH CHRONIC SOMATIC DISEASE

The article highlights the results of an empirical study of the social interaction of children of primary school age with a chronic somatic disease. The level of social isolation, sociability and friendliness from the point of view of the children themselves, their parents and teachers is revealed. The importance of experience in the field of social relations for children with chronic somatic diseases of primary school age on the formation of personality, self-esteem and belief in one's own abilities is indicated.

Поширеність соматичних захворювань у дітей є зростаючою соціальною проблемою у всьому світі. Враховуючи, що людина є біопсихосоціальною єдністю, а молодший шкільний вік є критичним періодом соціального розвитку людини, видається виправданим і необхідним розгляд особливостей соціальної взаємодії дитини з хронічним соматичним захворюванням у більш ранньому шкільному віці.

Ще в IV ст. до н. е. Арістотель писав: «Людина за своєю природою є соціальною істотою» [1, с. 16]. Підростаюча особистість кожного дня розширює коло свого спілкування: спочатку це члени родини, а далі – знайомі та випадкові люди на вулиці, в магазині тощо. І якщо на етапі від народження до походу в освітньо-виховний заклад коло спілкування знаходиться «під пильним оком» батьків, то далі, з початком відвідування

школи, молода особа опиняється «сам на сам» з таким стрімким збільшенням знайомих.

Магдалена Чуб у своїй роботі «Соціальний та емоційний розвиток у перші шість років життя. Перспектива особи, сім'ї та суспільства» зазначає вагомість впливу соціуму в ранньому віці. Авторка підмічає, що соціально-емоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку є своєрідним «фундаментом для формування ресурсів, які дозволяють здійснювати саморегуляцію (в пізнавальній, емоційній і мотиваційній сферах), а також задовольнити потреби і бажання у суспільстві» [2, с. 26].

Аби максимально об'єктивно оцінити ситуацію соціальної взаємодії дітей молодшого шкільного віку з соматичним захворюванням та виявити можливі труднощі, проведено анкетування 36 учнів молодших класів, їх батьків та педагогів. Респонденти відповідали на запитання за такими шкалами: соціальна замкнутість, комунікабельність, дружелюбність. Ці шкали разом із запитаннями, що використовуються в анкетах, є модифікацією «Опитувальник поведінки дитини в дитячому садку та школі» [3].

Найбільш суворо «Соціальну замкнутість» досліджуваної групи дітей з хронічними соматичними захворюваннями оцінили педагоги – серед усіх їхніх виборів аж 30% були позитивними, що є показником високого ступеня соціальної замкнутості дітей. З іншого боку – серед вибору батьків лише 13% позитивних виборів, з яких лише 2% однозначно відповідають «Так». Ще рідше діти обирали позитивні відповіді – всього 9% відповідей «Так» і «Більше так». Тут можна спостерігати дуже велику різницю між частотою вказівки позитивних відповідей вчителями, дітьми та їхніми батьками. Напрошується висновок, що педагоги більш критичні до своїх учнів, а батьки та діти, відповідаючи на твердження цієї шкали, видавали бажане за дійсне, спотворюючи таким чином реальну картину.

Серед усіх відповідей, наданих опитаними дітьми у твердженнях шкали «Комунікабельність», 74% є позитивними. Подібного результату досягли і батьки – 72%, а у відповідях викладачів – 60%. Вчителі частіше за інших респондентів робили негативний вибір – 34% їхніх відповідей становлять твердження «Більше ні», що за шкалою ближче до низького ступеня комунікабельності опитаних дітей. Найчастіше відповідь «Так» обирали діти – 48% усіх відповідей, що дозволило б зробити висновок про те, що вони, з їх точки зору, досягають високого ступеня комунікабельності. Проте, слід зазначити, що жодна інша група респондентів не вказувала відповідь «Ні» так часто, як самі діти. Перебування в протилежній крайності – є показником низького ступеня комунікабельності. Різноманітність відповідей, що виникла серед опитаних дітей, дозволяє зробити висновок, що серед них можуть бути люди з дисгармонійністю в плані комунікабельності. Можливо, це залежить від індивідуальних особливостей чи тенденція, яка характерна для певного відсотка дітей із хронічними соматичними захворюваннями. Це явище потребує глибшого вивчення, а виявлений у цьому дослідженні зв'язок має спонукати до дій у цьому відношенні.

Серед усіх дитячих відповідей за останньою шкалою «Доброзичливість» – 96 % позитивні, що є показником високого ступеня комунікабельності. Варто зазначити, що батьки жодного разу не використали твердження «Ні» щодо доброти своїх дітей. Тому ступінь доброзичливості опитаних дітей з хронічними соматичними захворюваннями молодшого шкільного віку також оцінюється їх батьками як дуже висока. Серед усіх груп респондентів найрізноманітніші відповіді дали вчителі. Відсоток їхніх позитивних виборів є найнижчим серед усіх груп – загалом 81% позитивних виборів (43% «Так» і 38 «Більше так»). Серед опитаних груп вчителі також зробили найбільше варіантів «Більше ні» (17%) та «Ні» (2%). Тим не менш, 81% позитивних виборів дозволяють припустити, що, з точки зору педагогів, ступінь доброзичливості досліджуваної групи дітей з хронічними соматичними захворюваннями також є високим. Усі негативні варіанти – особливо відповіді «Ні» за цією шкалою потребують аналізу окремих випадків, у яких ці варіанти були зроблені.

Слід визнати, що соціальна взаємодія обстежених дітей молодшого шкільного віку з хронічними соматичними розладами є добра, але не позбавленим потенційної дисгармонії. Зокрема, відповіді опитаних педагогів свідчать про те, що опитані діти мають труднощі у соціальній взаємодії. Це дослідження показало, що вибірка хоча й невелика за кількістю, але не позбавлена відповідей, які можуть свідчити про наявність дисгармонії в соціальній взаємодії обстежених дітей з хронічними соматичними захворюваннями.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Aronson E. Człowiek istota społeczna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2009. С. 16.
2. Chub M. Rozwój społeczno-emocjonalny w pierwszych sześciu latach życia. Perspektywa jednostki, rodziny i społeczeństwa. Warszawa, 2015. С. 26.
3. Schaefer E., Aronson M. Kwestionariusz zachowania się dziecka w przedszkolu i w szkole. Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań, 2022.

Катеринич А. А. (Київ, Україна)

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У тезах висвітлено деякі з підходів до визначення соціальної інтегрованості молоді з інвалідністю, запропоновано критерії для визначення рівня їх соціальної інтерації. Окреслено влучність запропонованих критеріїв та їх використання в соціальній роботі.

Katerynych A. (Kiyv, Ukraine)

DEFINDING CRITERIA OF SOCIAL INTEGRATION LEVEL OF YOUNG PEOPLE WITH DISABILITIES

This abstract highlights some approaches that can be used to define a social integration of young people with disabilities and criteria are suggested for estimation of their social integration level. The correctness of suggested criteria is outlined as well as their application in social work.

Процес соціальної інтеграції відіграє важливу роль у становленні молодого людини з інвалідністю. Одним із показників та важливих чинників соціальної інтеграції молодих людей є їх активність, а шляхи залучення до соціокультурного життя можуть бути різноманітними. Молоді люди з інвалідністю в ході свого становлення досить часто зустрічаються з труднощами в процесі соціальної інтеграції.

В ході соціального становлення молодих людей, влучно використовувати різноманітні методики, та техніки, які будуть відповідати рівню та стану їх інтегрованості до соціуму. Зважаючи на це, важливо акцентувати увагу та вивчати механізми соціальної інтеграції та включення до соціокультурних процесів як діяльність направлену на реалізацію спільної мети: підвищення соціальної інтегрованості молодих осіб, зокрема молоді з інвалідністю.

Звичайно, для реалізації поставлених цілей та окреслення рівня ефективності використання обраних технік для соціальної інтеграції молодих осіб з інвалідністю, необхідно виокремити критерії визначення рівня соціальної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень та наукових публікацій дозволив нам розглянути дане питання більш широко. Так, науковиця І. В. Шапошникова зазначає, що основними критеріями соціально-інтегрованості є «міра включеності людини до громадських структур і міра внутрішньої самоідентифікації з ними шляхом інтеріоризації цінностей і норм цієї структури» [2, с. 210].

У загальному вигляді, на нашу думку, дуже змістовно окреслила критерії соціальної інтегрованості молоді з інвалідністю, сучасна науковиця Мартинюк Т. А. В своїх роботах вона виокремила такі пункти: характер самоставлення та самосприйняття молодого людини з інвалідністю; ціннісні орієнтації та вмотивованість до змін молодого людини з інвалідністю; ефективність мережі соціальної підтримки молодого людини з інвалідністю; суб'єктність молодого людини з інвалідністю; прояв молодими людьми з інвалідністю соціальної активності в анімаційній діяльності [1, с. 81].

Також, окреслені критерії соціальної інтеграції висвітлили в своїх роботах О. П. Глоба та М. О. Мірошніченко, але їх погляди обертаються навколо рівня самооцінки молодих людей з інвалідністю що, на нашу думку не дозволяє повноцінно оцінити процес соціальної інтеграції молодих осіб з інвалідністю.

Беручи за основу вищезгадані твердження та здійснивши аналіз наукових робіт, на нашу думку влучними можуть виступати такі критерії соціальної інтегрованості молодих осіб з інвалідністю:

– емоційно-мотиваційний критерій – розкриває особистісні якості та звертає увагу на здатність до бажання самореалізації, прагнення до визнання, наявність самоконтролю та його міру.

– операційний критерій – окреслює поведінкові можливості. Сюди буде влучно віднести готовність до роботи, адаптацію до нових умов, рівень готовності до відповідальності.

– комунікативний критерій – охоплює комунікативні навички особистості, такі як: контактність, здатність до взаємодії з іншими, вміння самопрезентації.

– особистісний критерій – характеризує наявність певних рис характеру, а саме: самостійності, впевненості, рішучості (активності) та відповідальності.

Важливо зазначити, що дані критерії зможуть найбільш широко розкрити особистісний потенціал та рівень інтегрованості до соціуму молодій людини з інвалідністю. Акцентуація уваги на особистісних та вольових якостях людини, на нашу думку, якнайширше допоможе визначити найбільш влучні методи та шляхи поліпшення ситуації, адже рівень соціальної інтегрованості індивіда залежить не лише від зовнішніх факторів, а й від індивідуальних особливостей людини.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Мартинюк Т. А. Основні підходи до визначення критеріїв соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2020. № 22. С. 77-82.

2. Шапошникова І. В. Проблеми соціальної інтеграції сучасної студентської молоді. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 56. С. 209-218.

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

Кравчина Т. В. (Хмельницький, Україна)
**ПЕДАГОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ: ОСНОВНІ
ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕТАПИ**

У тезах розглядаються основні особливості педагогічної рефлексії, а також її етапи. Зокрема, виокремлюються важливі аспекти, такі як самокритика, систематичність, засоби рефлексії, співпраця з колегами, професійний розвиток та зворотний зв'язок від учнів.

Kravchyna T. (Khmelnysky, Ukraine)
**PEDAGOGICAL REFLECTION: MAIN
FEATURES AND STAGES**

The article considers the main features of pedagogical reflection, as well as its stages. In particular, important aspects such as self-criticism, systematicity, means of reflection, cooperation with colleagues, professional development and feedback from students are highlighted.

Педагогічна рефлексія – це процес аналізу та осмислення власної педагогічної діяльності з метою вдосконалення її результатів і підвищення якості навчання та виховання. Цей термін походить від латинського слова «reflectere», що означає «відбивати» або «відображати». У педагогіці рефлексія означає «відображення» на своїй діяльності, її аналіз та самокритичну оцінку з метою вдосконалення [2].

Педагогічна рефлексія є важливою частиною професійної діяльності вчителя і сприяє його особистісному та професійному зростанню. Умови формування педагогічної рефлексії можуть включати наступні аспекти.

1. Досвід роботи: досвід є ключовою складовою для формування педагогічної рефлексії. Вчитель має мати можливість працювати з різними групами учнів, зустрічати різні виклики та ситуації, щоб здобувати практичний досвід, на якому базуватиметься його рефлексія.

2. Відкритість до самокритики: важливо, щоб вчитель був відкритим до аналізу своєї роботи та готовим розглядати свої успіхи та невдачі. Самокритика допомагає виявити моменти для поліпшення.

3. Систематичність: педагогічна рефлексія повинна бути систематичною діяльністю, а не випадковою. Вчителю варто приділяти час для регулярного аналізу своєї роботи.

4. Засоби рефлексії: вчителю потрібні засоби, які допоможуть йому аналізувати свою діяльність. Це можуть бути журнали, блокноти, відеозаписи уроків, анкети для учнів, різні методи аналізу.

5. Співпраця та обмін досвідом: можливість спілкування з колегами, обговорення уроків, аналіз найкращих практик сприяють формуванню педагогічної рефлексії. Групова рефлексія може бути особливо корисною.

6. Професійний розвиток: постійне навчання та підвищення кваліфікації допомагають вчителю оновлювати свої знання та підходи до навчання. Це також сприяє педагогічній рефлексії.

7. Зворотний зв'язок від учнів: важливо враховувати думки і відгуки учнів стосовно уроків та методів викладання. Це дозволяє вчителю коригувати свою роботу на основі потреб своїх учнів [1].

Формування педагогічної рефлексії – це постійний процес, який вимагає самодисципліни та бажання розвиватися як професіоналу.

Педагогічна рефлексія є важливою складовою професійного розвитку вчителів, оскільки вона дозволяє покращувати якість навчального процесу, а також розвивати вчителів як фахівців. Рефлексія допомагає вчителям бути більш відкритими до нових ідей та методів, а також виробляти кращі педагогічні практики для досягнення найкращих результатів у навчанні та вихованні учнів. Процес педагогічної рефлексії може бути поділений на кілька етапів:

1. Збір інформації: педагог збирає дані та інформацію, які допоможуть оцінити результати своєї роботи. Це може включати аналіз успішності учнів, спостереження за їхньою поведінкою та реакцією на навчальний процес, а також отримання від них зворотного зв'язку.

2. Аналіз інформації: педагог аналізує зібрані дані і визначає, які аспекти роботи працюють добре, а які потребують удосконалення. Важливо ретельно розглянути всі аспекти навчання і виховання, від планування уроків до взаємодії з учнями та батьками.

3. Визначення мети: на основі аналізу педагог встановлює конкретні цілі та завдання для покращення своєї роботи. Ці цілі можуть стосуватися як особистого професійного розвитку, так і підвищення якості навчання та виховання учнів.

4. Розробка дійового плану: педагог розробляє план дій, який включає конкретні кроки та стратегії для досягнення встановлених цілей. Важливо, щоб цей план був реалістичним і реалізованим.

5. Впровадження та оцінка: педагог впроваджує заплановані зміни у своїй роботі та стежить за їхніми результатами. Це може вимагати спроб і корекцій на шляху до досягнення поставлених цілей [3].

Педагогічна рефлексія – це постійний процес, який допомагає вчителю розвиватися як фахівцю і підтримувати високий стандарт навчання та виховання. Вона сприяє пошуку нових ідей та методів, а також реагуванню на зміни в освітньому середовищі та потреби учнів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Жирун О.А. Рефлексія як дефініція професійного становлення особистості. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2012. № 1. С. 98-101.

2. Мирошник О. Педагогічна рефлексія як чинник вияву творчого потенціалу особистості вчителя. Естетика і етика педагогічної дії. *Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 2. С. 47-57.

3. Нікула Н. Розвиток та формування особистості в освітньому процесі. *Проблеми освіти*. 2023. Випуск 1(98). С. 314-329.

Бутилiна О. В., Євдокимова I. А. (Харків, Україна)

**ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ
З ВІЙСЬКОВИМИ ТА ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ
ВНАСЛІДОК ВІЙНИ**

У тезах розглянуто актуальне питання підготовки та перепідготовки фахівців із соціальної роботи до взаємодії і надання допомоги військовим та особам, які постраждали внаслідок війни. Акцент зроблено на менеджменті організацій, який має забезпечити навчання персоналу з огляду на зміну умов праці та потреб і проблем клієнтів. Зроблено висновок про необхідність запровадження комплексної стратегії роботи з персоналом, з урахуванням можливостей і потреб усіх учасників професійної взаємодії: фахівців із соціальної роботи – клієнтів – менеджменту організації – стейкхолдерів.

Butylina O., Yevdokymova I. (Kharkiv, Ukraine)

**TRAINING OF SOCIAL WORKERS TO WORK WITH MILITARY
PERSONNEL AND PERSONS AFFECTED BY THE WAR**

The theses consider the topical issue of training and retraining of social work specialists to interact and provide assistance to military personnel and persons affected by the war. Emphasis is placed on the management of organizations, which should ensure training of personnel in view of changing working conditions and the needs and problems of customers. A conclusion was made about the need to implement a comprehensive strategy for working with personnel, taking into account the capabilities and needs of all participants in professional interaction: social work specialists – clients – management of the organization – stakeholders.

У ряді наших попередніх публікацій ми вже аналізували проблеми, з якими довелось зіткнутись працівникам і менеджерам соціальних служб у перші місяці війни та з часом. Ми досліджували стратегії роботи організацій, які формувались, та питання зміни вимог до керівника і його ролі в умовах невизначеності й небезпеки. Час минає, війна триває, на жаль, і ми вже починаємо відчувати її наслідки. Збільшується кількість військових-ветеранів, що отримали поранення і потребують медичної і реабілітаційної допомоги, ВПО, які втратили дім і засоби для виживання, сімей, що залишились без годувальників, мешканців населених пунктів, які пережили окупацію тощо. Всіх їх об'єднує не тільки гостра потреба у матеріальній, медичній та психологічній допомозі, але й усебічній соціальній підтримці, яку повинні забезпечувати саме фахівці із соціальної роботи.

Чи готові соціальні працівники надавати кваліфіковані послуги на новому рівні? Чи достатньо у них знань і навичок? Чи здатні вони чітко ідентифікувати проблеми клієнтів, інтенсивно допомагати і при цьому залишатись чуйними та емпатійними? Ці питання безпосередньо стосуються підготовки фахівців до взаємодії із клієнтами, які мають якісно інші потреби і проблеми. Гостро постає потреба у вмінні діагностувати стан клієнта, актуалізуються менеджерська та адвокатська ролі фахівця, визначною стає профілактична та консультативна робота, соціальний працівник повинен сприяти адаптації та надихати клієнта, активуючи його внутрішній потенціал. У той же час, кожен фахівець – це представник своєї організації, який презентує її, забезпечує якість роботи, залучається до співпраці зі стейкхолдерами.

Сучасна ситуація в країні формує ускладнені умови та висуває нові вимоги до соціальних працівників. Це обґрунтовує необхідність запровадження і реалізації різних програм, спрямованих на формування у фахівців затребуваних навичок і знань. Така робота має бути організована у трьох основних напрямках.

По-перше, через перегляд освітніх програм у закладах освіти різних рівнів з метою включення нових курсів, які формують відповідні компетентності майбутніх фахівців. Зокрема, ми погоджуємось із пропозицією Гузенко В.А., яка зазначає, що сьогодні вкрай «необхідне вивчення майбутніми ФСР таких тем, як: психоорганічні розлади, афективні розлади, розлади адаптації, невротичні та психопатичні розлади. Ці теми охоплюють низку психічних та психологічних проблем, які спричинені військовими діями» [1, с. 161]. Також, вважаємо доречним вивчення курсу «Соціальний захист і соціальна робота з постраждалими внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», який, зокрема, викладається студентам спеціальності «Соціальна робота» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

По-друге, системна програма навчання працівників соціальних служб та інших організацій, що працюють із відповідними групами клієнтів, яка передбачає майстер-класи та тренінги від різних фахівців (психологи, медичні працівники, правознавці тощо), організація спільних заходів із освітянами для обміну досвідом та уточнення взаємних потреб, інтенсифікація співпраці з НДО та волонтерськими структурами.

По-третє, програми і тренінги спрямовані на збереження ментального здоров'я фахівців, підвищення рівня стресостійкості та формування навичок самоменеджменту, профілактика емоційного вигорання й професійних деформацій.

Таким чином, визначені напрями мають скласти основу комплексної програми роботи з персоналом, з урахуванням можливостей і потреб усіх учасників професійної взаємодії: фахівців із соціальної роботи – клієнтів – менеджменту організації – стейкхолдерів. Провідна роль у реалізації такої програми належить керівникові та менеджерам різних рівнів, які мають

здійснювати постійний моніторинг та оцінку стану і потреб працівників організації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гузенко В. А. Підготовка фахівців до соціальної роботи у сфері психічного здоров'я: виклики війни та післявоєнного стану. *Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали двадцятої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 17 листопада 2022 р.) / гол. ред. В. В. Корнещук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2022. С. 159-161.

Корх М. В. (Одеса, Україна)

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ КУРСАНТІВ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «НАРИСНА ГЕОМЕТРІЯ ТА ІНЖЕНЕРНА ГРАФІКА»

У тезах розглядаються інтерактивні форми та методи підвищення пізнавальної та творчої активності курсантів в процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Обґрунтовано необхідність їх впровадження в освітній процес.

Korh M. (Odesa, Ukraine)

INTERACTIVE FORMS AND METHODS FOR ENHANCING COGNITIVE AND CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN THE STUDY OF THE DISCIPLINE «DRAFT GEOMETRY AND ENGINEERING GRAPHICS»

The article considers interactive forms and methods for enhancing the cognitive and creative activity of cadets in the process of preparing specialists in higher education institutions. The necessity of implementing these methods in the educational process is substantiated.

Однією з найважливіших умов успішного освоєння, швидкого впровадження та раціонального використання сучасної техніки є вміння фахівців виконувати та читати креслення, ескізи, схеми та іншу технічну документацію. Дисципліна «Нарисна геометрія та інженерна графіка» у системі технічної освіти входить до ряду базових загальноосвітніх дисциплін.

Традиційні цілі дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка» – розвиток здібностей до аналізу та синтезу просторових форм та відносин на основі їх графічних відображень, набуття знань та умінь з оформлення та читання креслень та схем, залишаються актуальними й сьогодні.

У зв'язку з новими завданнями вищої школи в сучасних умовах виникла потреба перегляду самого змісту графічної освіти курсантів, ініціювання нових підходів та форм навчання. Оскільки графічна мова загальноновизнана міжнародною мовою спілкування, вивчення дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка» є необхідним. Це вимагає розглядати графічну освіту як важливу складову змісту загальної освіти.

Сьогодні все більш затребуваними стають компетентні фахівці, здатні швидко адаптуватись у нових динамічних соціально-економічних умовах. Роботодавці все частіше зацікавлені не так у кваліфікації співробітників, як у їх компетентності, здатності працювати в групі, ініціативності, вмінні успішно справлятися з різними життєвими та професійними ситуаціями.

Удосконалення методики навчання інженерної графіці пов'язане з відбором найбільш ефективних методів та прийомів навчання, пошуком нових засобів, що сприяють розвитку творчого мислення курсантів, формуванню та розвитку у них графічної культури.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації освітнього процесу, суть якої полягає у спільній діяльності курсантів над освоєнням навчального матеріалу, в обміні знаннями, ідеями, способами діяльності. Інтерактивна діяльність на заняттях передбачає організацію та розвиток діалогового спілкування, що веде до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного вирішення спільних завдань. Інтерактивне навчання стимулює розвиток та вміння творчої діяльності, яке є важливою умовою та результатом комплексного підходу у графічному навчанні та вихованні курсантів [1].

Знання лише своєї дисципліни не дає можливості успішного творчого навчання. Кожен викладач, у якому вищому навчальному закладі він не працював, добре знає, що від створення активності в навчанні багато в чому залежить успіх лекції, практичні заняття, будь-якого виховного заходу. Завдяки застосуванню практичних знань з інших галузей науки їх навички конкретизуються, стають більш життєвими. Графічна діяльність збагачує життєвий досвід курсантів, дає їм конкретний матеріал, який надалі використовується у професійній діяльності для формування наукових понять та узагальнень, розкриття наукових закономірностей. Через графічну діяльність реалізуються одночасно такі пізнавальні процеси, як відчуття, сприйняття, уявлення, мислення, завдяки чому у курсантів створюється спільність багатьох психічних функцій. Маючи як об'єкт вивчення прямокутне проектування, аксонометричні проєкції – дисципліна «Нарисна геометрія та інженерна графіка» використовує елементи знань з інших дисциплін для розуміння та демонстрації власних положень, теорій тощо.

Елементи змісту інших дисциплін, що характеризують будь-яку дійсність з інших позицій, можуть стати основою для паралельного розгляду дійсності, створення таких курсів, як «Комп'ютерне моделювання». Комп'ютерні технології навчання покликані забезпечити якісно новий рівень освіти, що передбачає зміну педагогічної системи, створення та застосування нової педагогічної технології навчання, спрямованої головним чином на розвиток пізнавальної активності курсантів, становлення їх як суб'єктів діяльності [2]. Впроваджуючи технічні засоби у процес навчання інженерно-графічним дисциплінам, буде реалізуватись принцип наочності навчання, що забезпечує засвоєння знань курсантами.

У викладанні графічних дисциплін принцип наочності набуває першорядного значення, так як і інженерна графіка та нарисна геометрія,

вивчають форму, розміри та взаємне розташування різних предметів у просторі [3]. Різні форми інтерактивного навчання можуть бути успішно реалізовані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях або у години самостійної роботи. Опанувавши на заняттях з інформатики технологіями спілкування в мережах, курсант може бути включений до навчального процесу, в якому викладач використовує сучасні педагогічні підходи: навчання у співпраці, робота у групах, проектна діяльність тощо. Крім того, для вирішення конкретних завдань, він може використовувати інформаційні ресурси з внутрішнього інформаційного простору (Інтернет). У навчальному процесі курсанти, перестають бути лише об'єктом викладацького впливу – вони є суб'єктом інтерактивної, комунікативної взаємодії з викладачем та колегами, які навчаються. Такі та аналогічні ним взаємозв'язки можна і потрібно реалізовувати. Це дозволить суттєво підвищити рівень розуміння, глибину вивчення змісту навчальних дисциплін: інженерну графіку, інформатику, технічну механіку, математику, а також ряд дисциплін професійного циклу. Виконання креслень, графіків, схем, виконання написів креслярським шрифтом широко використовується на заняттях математики, технічної механіки та ін. При цьому вони сприяють глибшому, наочному вивченню дисципліни, що розглядається.

На сучасному етапі розвитку інформаційної освіти, як нове знання та нова цінність освоюються та вивчаються за допомогою персонального комп'ютера. В основу розроблених програм з інженерної графіки покладено інформаційно-комунікаційні технології, де персональний комп'ютер служить дидактичним засобом інтенсифікації навчального процесу, поглибленням знань, що набувають, розширенням технічного кругозору курсантів.

Підвищення ефективності досягається за рахунок скорочення малопродуктивної праці та автоматизації низки графічних операцій. Актуальність такої програми в тому, що курсанти знатимуть, як у реальних умовах застосувати отримані знання. Досліджуваний матеріал має практичний, творчий, а також дослідницький характер. Вже в перших графічних роботах курсанти виконують завдання з елементами творчості. На етапі вивчення нового матеріалу з інженерної графіки, комп'ютер можна застосовувати у різний спосіб:

- надання нової інформації у вигляді презентацій у MS Power Point;
- за допомогою спеціалізованих програм, використовуючи графічний інтерфейс;
- практичну частину нового матеріалу можна показати за допомогою таких програм як Paint, Adobe Photoshop на конкретних прикладах;
- контроль за засвоєнням нового матеріалу можна здійснити за допомогою організації анімаційних тестів або запропонувати створити свій графічний об'єкт у будь-якій програмі.

Найефективніша організація навчального процесу, передбачає виконання креслень і схем спочатку олівцем, та потім за допомогою «електронного» кульмана. Це дозволяє реалізувати такі пізнавальні процеси, як відчуття, сприйняття, уявлення, аналітичне мислення. Розвиток

просторового мислення має особливе значення, оскільки розвиток мислення, особливо наочно-образного і просторового тісно пов'язані з інтелектом людини. Використання графічних програм розширює можливості формування, поглиблення та розширення теоретичних знань курсантів, робить навчальний процес результативнішим. Програмне забезпечення дозволяє викладачеві повною мірою реалізувати такі загальнодидактичні засади, як свідоме виконання навчальних завдань, наочність, доступність, послідовність, диференціація та індивідуалізація навчального процесу.

Як показують результати підсумкового контролю, застосування інтерактивних форм та методів організації навчально-пізнавальної діяльності курсантів, стимулюють розвиток їхньої творчої активності. В результаті спостерігається усвідомлення курсантами великого значення графічної підготовки у майбутній професійній діяльності та відзначається їх тенденція до самовдосконалення знань та саморозвитку умінь та навичок.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Корх М. В. Реалізація компетентнісного підходу у підготовці морського інженера при вивченні дисципліни «Нарисна геометрія та інженерна графіка» // Матеріали двадцять першої міжнародної науково – практичної конференції «Актуальні дослідження в соціальній сфері». Одеса: ОНПУ. 17.05.2023. – С. 151-154.

2. Корх М.В. Формування професійних компетентностей майбутніх фахівців морського профілю засобами сучасних цифрових технологій / М. В. Корх // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон, 2022. Вип. 51. – С. 137-145.

3. Ковальов С. М., Михайленко В. Є., Ванін В. В. Інженерна графіка: підручник / За ред. В.Є. Михайленка. – К.: Каравела, 4-те вид., 2018. – 272 с.

Бабій М. Ф. (*Луцьк, Україна*)

ДОЦІЛЬНІСТЬ КОНТЕКСТНО-МОДУЛЬНОГО ПІДХОДУ У ДУАЛЬНІЙ ОСВІТІ

У тезах наведені аргументи доцільності використання контекстно-модульного навчання майбутніх фахівців з психології у системі дуальної освіти. Розкритий алгоритм формування професійних знань та навичок.

Babiy M. (*Lutsk, Ukraine*)

EXPEDIENCY OF CONTEXTUAL AND MODULAR APPROACH IN DUAL EDUCATION

The thesis presents the arguments for the expediency of using contextual and modular training of future psychology specialists in the system of dual education. The algorithm for the formation of professional knowledge and skills is revealed.

Реальне сьогодення вимагає змін у професійній підготовці майбутніх спеціалістів. Ми постійно спостерігаємо мінливість у пріоритетах певних спеціальностей. На цьому тлі, професія психолога не втрачає своєї

актуальності, мало того, військові дії на території України підвищили попит на таких фахівців на ринку праці.

Пандемія, а згодом й війна на території нашої держави запустила механізми трансформації традиційних підходів фахової підготовки. З метою не втратити майбутнього абітурієнта, вищі навчальні заклади заздалегідь пропонують зручні для нього форми навчання. Це стосується дистанційного й дуального навчання. Наразі більшість здобувачів намагаються поєднувати навчання та роботу, а такі варіанти отримання професійних знань й навичок є доречними у такому контексті.

Інноваційні запити та підходи також торкнулась й психологічних факультетів. Від концепцій твердого, авторитарного управління, де здобувач або слухач виступає об'єктом навчальних впливів, варто перейти до системи організації, підтримки й стимулювання пізнавальної самодіяльності суб'єкта навчання [1, с. 172].

Під контекстно-модульним навчанням розуміють таку організацію процесу, при якому здобувач та викладач працюють з навчальною інформацією, представленої у виді модулів [3, с. 88]. Воно передбачає велику самостійну роботу слухачів при дозованому засвоєнні навчальної інформації, яка зафіксована в модулях. Зміст кожного формується у відповідності до змісту навчальної програми. Він містить визначену суму професійних знань та вмінь, зокрема, тією частиною, яка необхідна для реалізації суб'єкт-суб'єктних відношень між викладачем та здобувачем у процесі навчання [2, с. 122].

Серед сегментів контекстно-модульного навчання центральне позицію займає: самостійна робота, яка доповнюється консультуванням, роботами в парі, роботами у групі. На практиці це виглядає наступним чином: здобувач працює з модулем самостійно, знаходячи в ньому інформацію, яка його цікавить. У разі браку інформації модуль відсилає здобувача до підручників та інших інформаційних джерел.

Самостійна робота, яка підкріплена консультуванням проводиться на кшталт «Аукціону» за наступною схемою: викладач формує банк проблем, які має навчитись вирішувати майбутній фахівець. Їх може бути стільки, скільки здобувачів, чи навіть більше. Викладач ставить перед ними мету: кожний з них у процесі модульного навчання повинний вирішити одну чи декілька актуальних для них професійних проблем (їхня кількість погоджується). Заздалегідь підготовлений банк проблем виступає в якості «товарів» на аукціоні. Початкова «ціна» кожної проблеми – це ступінь широти й глибини її рішення. Якщо одну й ту ж проблему хочуть «придбати» для рішення декілька здобувачів, її «ціну» піднімають, тобто кожний розширює межі або поглиблює її рішення. Одержує проблему той, хто пропонує найкращі шляхи її рішення. Після такого розподілу проблемних завдань кожний здобувач приступає до індивідуального рішення проблеми за допомогою самостійного вивчення модуля. Викладач виконує консультативну функцію, а наприкінці навчання проводить аналіз запропонованих рішень.

Робота в парі полягає в тому, що парі здобувачів пропонують одну або декілька професійних актуальних проблем, які вони спільно вирішують, вивчаючи модуль. При необхідності пару консультує викладач.

«Робота в групі» має характер групового аналізу і рішення проблем. На відміну від попередньої викладач знайомить з проблемою не двох здобувачів, а мікрогрупу, що складається 5-6 осіб.

За таких умов контекстно-модульне навчання має широкі можливості маневру для організації дуального навчання. Важливою його рисою є гнучкість, тобто викладач на свій розсуд може комплектувати матеріал. Один й той же модуль можна формувати у відповідності до навчальних курсів. Здобувачам надається можливість вільно вибирати порядок засвоєння модулів. Важливою особливістю такого навчання є свобода, надана слухачу для самостійного вивчення матеріалу, що дуже важливо при дуальній формі навчання.

Така організація вимагає прямої відповідальності за результати навчання, тому що слухачу створюються самі сприятливі умови для засвоєння програмного матеріалу. При цьому увага акцентується на діяльності здобувача а не викладача.

Отже, відмінною рисою такого навчання – активна участь здобувачів у навчальному процесі, адже найбільш ефективно матеріал засвоюється саме в діяльності. Відповідно, постійно створюються умови для активної пізнавальної діяльності, замінюючи пасивне читання тексту чи слухання голосу викладача [3]. Акцент робиться на самостійну, індивідуальну роботу здобувача з модулем. Відповідно, викладач затрачає мінімуму зусиль, мало того ефективність контекстно-модульного навчання не залежить від того, яка кількість слухачів буде брати участь на заняттях – двадцять чи двісті.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Желанова В. В. Контекстне навчання майбутнього вчителя початкових класів: теорія та технологія: монографія. Луганськ : Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 505 с.
2. Кучерявий О. Г. Модульно-розвивальне навчання у вищій школі: аспекти проектування. Донецьк: ДонНУ, 2006. 304 с.
3. Юцявичене П. Теория и практика модульного обучения. Каунас, 1989. 271 с.

Аксьонова О. М., Кузіна Ю. В. (Одеса, Україна)

НЕСТАНДАРТНІ ПІДХОДИ ВИКЛАДАННЯ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У тезах обґрунтовано необхідність нестандартних підходів викладання вищої математики у вищих військових навчальних закладах, як еволюція освітнього процесу.

Aksonova O., Kuzina Y. (Odesa, Ukraine)

NON-STANDARD APPROACHES IN MATHEMATICS CLASSES IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article is based the necessity of non-standard approaches in mathematics classes in higher military educational institutions as the evolution of the educational process.

Сучасні нестандартні підходи відрізняються використанням нових методів та форм навчання математики, використанням можливостей ІКТ для підвищення зацікавленості здобувачів, для покращення наочності математичних об'єктів та явищ, для можливості швидкого оцінювання рівня засвоєння навчального матеріалу засобами електронного або комп'ютерного тестування з метою індивідуалізації та диференціації подальшого навчання. Варто зауважити, що нестандартні підходи вимагають від педагога високого рівня володіння комп'ютерними технологіями та потребують більше часу на підготовку до занять. Наведені у статті приклади нестандартних підходів та технологій навчання математики, застосовані в комплексі, надають можливість педагогу конструювати нові, цікаві для здобувачів та ефективні заняття, оперативно оцінювати рівень засвоєння навчального матеріалу; провести диференціацію навчання шляхом організації навчання здобувачів у власному темпі, розвинути інформаційно-комунікативну компетентність, навчити самоорганізації.

В основу побудови змісту та організації процесу навчання математики покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання предмета є сформовані певні компетентності, зокрема математична компетентність (уміння встановлювати відношення між об'єктами довкілля, будувати моделі реальних об'єктів, розв'язувати задачі, усвідомлювати значення математики для життя в суспільстві тощо); основні компетентності в природничих науках і технологіях (виокремлення проблем, що виникають в оточенні та які можливо розв'язати математичними методами, навички побудови і дослідження математичної моделі природних явищ, складання інфографіки людського впливу на довкілля тощо); інформаційно-цифрова компетентність (уміння складати алгоритм розв'язання задачі, діяти за алгоритмом, відшукувати інформацію, перевіряти її достовірність, використовувати ІКТ при розв'язанні задач, створенні графіків та діаграм) [2]. При цьому компетентність охоплює знання, навички, досвід для ефективної діяльності в предметній галузі.

Інноваційний підхід у вивченні математики зазвичай передбачає використання інформаційних технологій під час проведення занять. Педагогу варто пропонувати на занятті використовувати комп'ютер не для того, щоб просто розв'язати задачу, а з метою використання певних програм, наприклад,

скориставшись математичними пакетами, або розв'язати задачу із застосуванням свого досвіду та навичок, наприклад, забезпечити візуалізацію математичних даних певними засобами на вибір здобувача. У такому руслі комп'ютеризація освітнього процесу створює умови для творчого розвитку здобувачів, для пошуку та генерації нових ідей, відходячи від традиційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*, 2019. № 2. С. 44-50.

2. Гузик Н. М., Ліщинська Х. І. Роль інтерактивного навчання в процесі підготовки військових фахівців. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 191. С. 62-65.

Афанасієвська І. О. (Херсон, Україна)

ПОНЯТТЯ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У тезах розглядається автономія здобувачів освіти при вивченні професійної іноземної мови як свідоме ставлення до процесу навчання та розуміння англійської як своєї робочої мови.

Afanasiievskia I. (Kherson, Ukraine)

LEARNERS AUTONOMY IN THE PROCESS OF MARITIME ENGLISH LEARNING

The theses consider the autonomy of education seekers in learning a professional foreign language as a conscious attitude to the process of learning and understanding English as their working language.

З переходом до онлайн навчання з початком всесвітньої пандемії і продовженням навчання в цифровому форматі ми спостерігаємо зростання кількості і різноманіттю онлайн інструментів для співпраці. Ці інструменти дали можливість пошукачам освіти продовжувати працювати разом, навіть не маючи фізичного контакту, співпрацюючи як у синхронному, так і в асинхронному середовищі зі своїм викладачем та однолітками.

Автономія студента є важливою особливістю багатьох онлайн-інструментів і потенціальною для розвитку його самостійності. Зокрема, у контексті дистанційного навчання здобувачів освіти заохочують брати на себе відповідальність за власне навчання та планувати свою онлайн-роботу і взаємодію з викладачем [1, с. 814]. Інструменти співпраці мають мотивувати та заохочувати здобувачів освіти працювати самостійно з точки зору їх власного внеску у виконання завдань, а також формувати впевненість у роботі в групі.

Вивчення іноземної мови – це інтерактивний, соціальний процес. Соціальний аспект навчання передбачає здатність і готовність діяти незалежно та у співпраці з іншими як соціально відповідальна особа. Ця віра в цінність взаємозалежного навчання спонукала провідних практиків педагогіки розглядати автономію здобувача освіти як здатність діяти незалежно та у співпраці з іншими, як соціальної та відповідальної особи. Поняття автономного навчання та самостійного навчання іноді взаємопов'язані та відіграють дедалі важливішу роль навчанні іноземній мові [2]. Самостійне вивчення мови характеризується оптимізацією або розширенням вибору здобувача освіти, зосередженням на потребах окремих індивідуумів, а не на інтересах викладача чи закладу. Зрозумілим є те, що здобувачі освіти, які є послідовниками самостійного навчання, можуть розвинути здатність взаємодіяти з навчальним середовищем, яке безпосередньо не підтримується вчителем, і отримувати користь від нього.

Можна виділити три основні педагогічні принципи, які підкреслюють автономію студента у вивченні іноземної мови, а саме:

- залучення здобувачів освіти до спільної відповідальності за навчальний процес);
- рефлексія студента (критично мислити, планувати, контролювати і оцінювати свої результати);
- належне використання професійної мови (використання професію як основний засіб вивчення мови).

Автономна діяльність здобувачів освіти з оволодіння іноземної мови означає розуміння мети своїх комунікативних потреб, чітко сформовані професійно-комунікативні завдання, відповідальність за своє навчання, участь у досягненні встановлених навчальних цілей, ініціативність, а також регулярна самооцінка. Іншими словами, існує консенсус щодо того, що практика самостійності учня потребує проникливості, позитивного ставлення, здатності до рефлексії та готовності бути проактивним у самоуправлінні та взаємодії з іншими. Студент має бути споряджений і наділений повноваженнями використовувати свою автономію, коли це потрібно. Саме на цьому етапі (постійна) роль викладача у розвитку психологічних якостей і практичних здібностей, пов'язаних із автономією здобувача освіти, і в залученні до практики стає вирішальною [3, с. 254]. Згідно з цією моделлю, роль викладача полягає у створенні та підтримці навчального середовища, в якому студенти можуть бути автономними і більш незалежними.

Аналізуючи досвід викладання морської англійської мови і розвиток автономії здобувачів освіти у нашому навчальному закладі можна зазначити наступні використані стратегії, як:

- 1) для самостійного навчання студенти використовують електронні курси і електронні підручники на освітній платформі Moodle. Для кожного курсу викладачами англійської мови розроблені індивідуальні дистанційні курси. Тому студенти мають можливість самостійно опанувати матеріали навчальної програми, виконуючи завдання на лексику, граматику з теми,

оглянути навчальні відео і закріпити отримані навички. Водночас, студентам запропоновані завдання і матеріали необхідні для їх професійної діяльності, тому викладачами були відібрані теми курсу, виділені проблеми для професійного або ситуативного спілкування, лексична і граматична структура відібрана згідно до професійних мовленнєвих тем. Тематика логічно структурована. Зауважимо, що при самостійній підготовці студенти мають можливість скласти глосаріум Glossary до різних мовленнєвих тем Ship's Hull, Machines on Deck, Accommodation Spaces, запропоноване завдання стимулює у студентів самостійний вибір у прийнятті рішень і формує власний стиль навчання;

2) студентам, які вивчають морську англійську мову, часто пропонується виконувати роль дослідників. На кожному курсі здобувачі читають кейс Sea Story та Maritime Accidental Report зв'язаний з їх професійною діяльністю і як дослідники можуть знайти 1) продовження кейсу у інтернеті, 2) запропонувати альтернативний засіб вирішення проблеми, яка розглядається в кейсі, 3) або уявити себе на місці вахтового механіка і запропонувати свій погляд на тему Sea Story та Maritime Accidental Report.

Автономія студента відіграє дуже важливу роль у навчальному процесі, бо маючи мету і усвідомленість він може опанувати свою професію і мовленнєву компетенцію самостійно, маючи подальший безперервний професійний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дегтярьова Ю. В., Тютюнник В. Ю. Використання принципів автономії навчальної діяльності та інтегрованості навчання видів мовленнєвої діяльності в процесі навчання читання у немовному вищому навчальному закладі. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки»*. 2019. Вип. 175. С. 814-818.

2. Norah Almusharraf English as a foreign language learner autonomy in vocabulary development: Variations in student autonomy levels and teacher support. *Journal of Research in Innovative Teaching and Learning*. ISSN: 2397-7604. Article publication date: 25 October 2018. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JRIT-09-2018-0022/full/html> (Last accessed: 30.10.2023)

3. Тимофєєва О. Я. Навчальна автономія у процесі вивчення англійської мови майбутніми фахівцями морської галузі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2019. Вип. 71. С. 250-254.

Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (Покровськ, Україна)

АДАПТАЦІЯ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ВПЛИВ ВІЙНИ НА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У тезах основна увага приділена адаптації студентів до дистанційного навчання в умовах війни, що вимагає перегляду традиційних методів. Військові конфлікти впливають на якість підготовки фахівців, змушуючи освітні заклади шукати альтернативні підходи.

Niementseva N., Niementsev E. (Pokrovsk, Ukraine)

ADAPTATION TO DISTANCE EDUCATION: THE INFLUENCE OF THE WAR ON EDUCATIONAL METHODS AND THE QUALITY OF THE TRAINING OF SPECIALISTS

The theses draw attention to the adaptation to distance learning in the conditions of war, which requires a revision of traditional teaching methods. Military conflicts affect the quality of specialist training, forcing educational institutions to look for alternative approaches.

У сучасному глобалізованому світі освіта стає ключовим фактором розвитку суспільства та індивіда. Проте, останні десятиліття принесли ряд викликів, серед яких: військові конфлікти, економічні кризи, а також глобальні пандемії. Ці виклики породили необхідність шукати альтернативний метод навчання – дистанційне навчання.

Актуальність проблеми дистанційного навчання полягає в тому, що воно дозволяє забезпечити доступ до якісної освіти для тих, хто з різних причин не може відвідувати освітні заклади. З іншого боку, дистанційне навчання відкриває нові можливості для людей з обмеженими фізичними можливостями, а також для тих, хто працює, або шукає гнучкість у своєму «життєвому графіку».

З розвитком технологій у середині ХХ століття почали з'являтися нові форми дистанційного навчання. Телебачення і радіо стали засобами доставки навчального контенту до широкого загалу. У 60-70-х роках багато університетів запустили освітні телепрограми, які допомагали людям отримувати вищу освіту на відстані. Справжній прорив у дистанційній освіті відбувся завдяки широкому розвитку і впровадженню Internet-ресурсів. У 90-х роках ХХ-го ст., з появою перших онлайн-курсів, стало зрозуміло, що мережа може зробити освіту доступною для всіх. З того часу дистанційне навчання постійно розвивається, використовуючи новітні технології, такі як віртуальна реальність, інтерактивне спілкування та штучний інтелект.

Сьогодні дистанційне навчання – це не просто альтернатива традиційній освіті, а важливий компонент глобальної освітньої системи. В умовах сучасного світу, коли швидкість змін набирає обертів, а доступ до інформації стає ключовим фактором, дистанційне навчання починає відігравати більш важливу роль у формуванні майбутнього освітнього простору.

Під час війни освітній процес зазнає ряд змін: адаптація до нових умов, психологічна підтримка, перегляд освітніх програм, реінтеграція в освітній процес. Звичайно, події, які відбуваються під час війни, мають довготривалі наслідки для освітньої системи. Проте, з правильним підходом та раціональним використанням ресурсів, освітня система може не тільки відновитися після війни, а й мати прогрес, адаптуючись до нових умов та викликів.

Дистанційне навчання вимагає особливого підходу, який відрізняється від традиційного навчання гнучкістю та індивідуалізацією, активним навчанням, зворотнім зв'язком, Саме електронні інформаційні системи дозволяють надавати студентам оперативний зворотний зв'язок щодо їх успішності та додаткової мотивації до навчання. Безумовно, дистанційне навчання стало ключовим засобом підтримки освітнього процесу в умовах війни. Однак, як і будь-яка інноваційна методика, воно має свої переваги та недоліки.

Серед переваг цієї системи можна відзначити:

- гнучкість – дистанційне навчання дозволяє студентам і викладачам працювати з будь-якого місця і в будь-який час,
- доступ до ресурсів – навчальні матеріали, бібліотеки та інші ресурси доступні в режимі он-лайн, дозволяючи продовжувати навчальний процес без переривань,
- безпека – під час війни безпека учнів стає головним пріоритетом і дистанційне навчання знижує цей ризик,

Серед недоліків можна відзначити:

- проблеми технічного характеру – обмеженість доступу до Internet-мережі, відсутність відповідного обладнання,
- соціальна ізоляція – відсутність безпосереднього спілкування може призвести до почуття відчуженості та ізоляції,
- самодисципліна – дистанційне навчання вимагає високого рівня самодисципліни та самостійності від студентів.

Ми розуміємо, що військовий конфлікт призводить до численних викликів для освітньої системи, тому рекомендується впровадження наступних заходів:

- забезпечення широкої технічної підтримки студентів і викладачів;
- соціальна інтеграція – створення «віртуальних» спільнот для студентів, де вони можуть спілкуватися, обговорювати навчальні матеріали та ділитися своїм досвідом;
- психологічна підтримка, шляхом залучення відповідних спеціалістів, надання допомоги по адаптації до нових умов та у боротьбі зі стресовими ситуаціями;
- адаптація навчальних програм до поточних умов з акцентом на набуття практичних навичок;
- спеціальна підготовка викладачів для ефективного ведення занять в умовах дистанційної навчання та набуття навичок роботи з он-лайн платформами.

Таким чином, дистанційне навчання в умовах війни може стати ефективним засобом підтримки та розвитку освітньої системи, дозволить створити необхідні умови для особистісної самореалізації, для формування творчої індивідуальності студентів в процесі професійної соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 05.11.2023).

Нікон Н. О. (*Одеса, Україна*)

АКТУАЛЬНІСТЬ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА» У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах обґрунтовано актуальність вивчення дисципліни «Теорії сучасного суспільства» майбутніми ФСР, визначено важливість її міждисциплінарної спрямованості, що впливає на формування комплексного знання при розумінні сучасних суспільних викликів, соціальних змін та процесів, створює можливість підвищити культурні компетентності, розвинути критичне мислення, впливати на суспільство та розв'язувати соціальні проблеми.

Nikon N. (*Odesa, Ukraine*)

RELEVANCE OF THE DISCIPLINE «THEORY OF MODERN SOCIETY» IN THE TRAINING OF SOCIAL WORK SPECIALISTS

The article is based the relevance of studying the discipline «Theory of Modern Society» by future specialists in social work, defines the importance of its interdisciplinary focus, which affects the formation of complex knowledge in understanding modern social challenges, social changes and processes, creates an opportunity to increase cultural competence, develop critical thinking, influence society and solve social problems.

Соціальні зміни, процеси та явища, що відбуваються в Україні загострюють ті проблеми, які вже склалися та провокують виникнення нових. Однією із небагатьох галузей, завданням якої є вирішення соціальних проблем, надання кваліфікованої допомоги тим, хто опинився у складних життєвих ситуаціях, підтримка добробуту окремих категорій людей, є соціальна робота. Соціальна робота в сучасних реаліях актуалізується, а це означає збільшення попиту на спеціалістів даної галузі, підготовка яких відбувається у ЗВО з присвоєнням певної кваліфікації.

Опанування ФСР (*фахівці із соціальної роботи*) спеціальності передбачає знання та розуміння процесів та явищ, що відбуваються в сучасному суспільстві. Саме тому їм запропоновано курс «*Теорії сучасного суспільства*», який є міждисциплінарним та спрямованим на формування комплексу знань щодо законів та закономірностей функціонування сучасного

суспільства, тенденцій розвитку соціальних процесів та специфіки життєдіяльності особистості у сучасному суспільстві, що дозволить регулювати розвиток суспільства та зробити його більш збалансованим.

Для осягнення й оцінки сучасних змін, необхідно зрозуміти, як влаштоване суспільство, його компоненти, фактори, процеси, соціально-демографічний та соціально-класовий устрій, соціальну стратифікацію, етнічну структуру, напрям розвитку суспільства та проблеми співвідношення значущості особистості та ролі соціальних спільностей у процесі соціальних змін. Глибоке раціоналістичне розуміння життя, адекватне відображення різноманіття механізмів співорганізації людей в соціумі, різноманітність факторів, що беруть участь у соціальних об'єднаннях, взаємодіях індивідів, стає можливим завдяки існуючим загальносоціологічним концепціям та різноманіттю спеціальних соціологічних теорій. Аналізуючи сучасне суспільство, необхідно приділити увагу таким теоріям, як: постмодернізм, інформаційне, постекономічне суспільство, суспільство споживання, ризику тощо. Тільки комплексний підхід дозволить повністю розкрити сутність сучасного суспільства, уникнути спотворень, а також створити найбільш сприятливі умови для життя людей.

Викладання курсу відповідає стандартам освіти та апелює до активної позиції здобувача, що передбачає розвиток творчо-критичного ставлення до соціального знання. Практична користь від подібної подачі матеріалу полягає в орієнтації на комплексне та одночасно вибіркоче використання різних теорій, їх методологічного інструментарію, вчить на цій основі креативному застосуванню отриманих знань у практичній діяльності, прийняттю більш гнучких життєвих, політичних та управлінських рішень. Використання нових освітніх технологій, у тому числі інформаційно-комунікаційних, науково- і навчально-популярних посібників, довідниково-енциклопедичних, комп'ютерних засобів посилює увагу на інтегруванні отриманих знань.

Так, наприклад, розкриваючи теорію *суспільства ризику* здобувачам пропонуються виявити ті вразливості, які спричиняють виникнення ризиків, вразливості, пов'язані із ризикогенною діяльністю людей, проблеми соціальної безпеки, яка включає в себе комунікаційну, кібербезпеку, психологічну, культурну, міграційну, екологічну, економічну, політичну, державну, сімейну, освітню тощо, соціальні групи ризику; визначити заходи безпеки та виробити необхідні механізми та технології, що адаптують людину до життя в умовах невизначеності, до дій у ситуаціях ризику. Подальша робота здобувачів полягає у складанні SWOT-аналізу, присвяченого використанню методологічних засад теорії в подальшій практиці ФСР. Метою даного завдання є аналіз ризиків, (не)безпек різних сторін життя, аналіз адаптаційної поведінки населення до умов ризику, оцінка латентного протікання ризиків, а також визначення шляхів підвищення ефективності надання соціальних послуг.

В результаті опанування дисципліни «Теорії сучасного суспільства» здобувачі вчать не тільки аналізувати потреби та проблеми сучасного суспільства та окремої особистості у ньому, а й інтегрувати теоретичні

знання та практичний досвід, ідентифікувати, формулювати й розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях.

Сучасні теорії суспільства допоможуть з'ясувати тенденції розвитку на майбутнє, виробити науково обґрунтований прогноз на найближчі роки і перспективу, визначити, яким чином українське суспільство долучається до процесів формування світової спільноти, встановити, як воно зреагує на нові виклики. Зазначимо, що мінливість суспільства, динамічність процесів та соціальні зміни потребують швидкого реагування та адаптації методів та технології, що використовують в своїй роботі ФСР.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Черниш Н. Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2009. 468 с.

Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. (Київ, Україна)

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТА ПРОФІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

У тезах обґрунтовано актуальність міждисциплінарного підходу з метою інтегрованого розгляду та розуміння ідей, об'єктів, соціальних явищ і процесів, формування на цьому підґрунті міждисциплінарного мислення управлінців.

Cherusheva G., Parkhomenko V. (Kyiv, Ukraine)

INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS BETWEEN SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES AND SPECIALIZED DISCIPLINES: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

The thesis substantiates the relevance of the interdisciplinary approach for the integrated consideration and understanding of ideas, objects, social phenomena and processes, and the formation of interdisciplinary thinking of managers on this basis.

Теоретичний аналіз літературних джерел та практичного досвіду закладів вищої освіти дозволяє зробити висновки, що однією із загальних тенденцій у професійній підготовці майбутніх менеджерів та фахівців у сфері публічного управління є застосування міждисциплінарного підходу, що забезпечує всебічний розгляд проблем за умов міжпредметних зв'язків.

Міждисциплінарний контекст навчального процесу у вищій школі – це новий формат проблемного висвітлення лекційного матеріалу, усвідомлення того, що для повного розуміння означеної теми необхідні знання суміжних дисциплін.

Міждисциплінарність – це запозичення на рівні міжпредметних зв'язків між взаємопов'язаними науками, звернення до їх теоретичних моделей, категорій, понять. Науковці стверджують, що «міждисциплінарність» у

самому широкому її розумінні – це стратегічне завдання системи професійної освіти, спрямоване на інтеграцію методів, прийомів різних навчальних дисциплін при обговоренні певної теорії, ідеї, проблеми, теми тощо.

Водночас «Міждисциплінарність» – це використання інструментарію з інших наук (дисциплін), їх методів для досягнення оптимальних результатів дослідження. Сьогодні важко уявити, дослідження соціології, психології, педагогіки та інших соціально-гуманітарних наук без методологічного інструментарію математики, статистики, економіки.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблеми інтеграції знань на міжнауковому рівні та проблеми формування професійних компетентностей на основі міждисциплінарного підходу знаходяться в центрі уваги вітчизняних вчених, зокрема В. Кременя, О. Локшиної, В. Лугового, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої, та ін. Міждисциплінарність розглядається як ефективний засіб встановлення та узгодження взаємопов'язаних фактів чи явищ різних дисциплін. Аналізуючи зарубіжний досвід у вищій школі, С. Заскалета і О. Щербакова розкривають принципи міжпредметних зав'язків в системі вищої освіти. Автори стверджують, що міждисциплінарний аналіз (*inter-disciplinary analysis*) сприяє розгляду проблеми з різних точок зору, що веде до систематизації зусиль щодо інтеграції альтернативних поглядів у єдине або цілісне поле аналізу [1]. Тобто, розуміння навчального матеріалу ґрунтується на ілюстрації міжпредметної інформації для обґрунтування та підтвердження проблемних ситуацій, теорій, законів тощо.

Міждисциплінарний підхід можливий за умов глибокого занурення викладачами у програмний матеріал у цілому та виокремлені проблеми, теми суміжних дисциплін, що сприятиме комплексному застосуванню знань, виділенню спільних й відмінних ознак певних фактів, понять, явищ та генеруванню й розвитку системних моделей. Інтеграція на рівні моделювання, проектування міждисциплінарних об'єктів дозволяє визначити нові підходи при аналізі тих чи інших явищ і процесів, тим самим збагатити систему наукового знання.

Використання міждисциплінарного підходу в системі освіти впливає на розвиток аналітичного та абстрактного мислення. Міждисциплінарне мислення сприяє систематизації та узагальненню знань, більш глибокому осмисленню студентами проблеми при її обговоренні на основі міжпредметних зав'язків, з використанням розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, конкретизація, абстрагування, аналогія) і, в цілому, формуванню наукового світогляду майбутніх управлінців.

При цьому об'єднання дисциплін на методологічному та інструментальному рівнях жодним чином не порушує їхню унікальність, а скоріше збагачує процес сприйняття теоретичних положень та опанування методами розв'язання завдань.

Міжнародне бюро освіти ЮНЕСКО (*UNESCO International Bureau of Education IBE*) визначає «міждисциплінарний підхід – як підхід до інтеграції навчальної програми, який генерує розуміння тем та ідей, що перетинаються

між дисциплінами, а також зв'язків між різними дисциплінами, їх відношення до реального світу» [2, с. 32].

У Національній академії статистики, обліку та аудиту накопичений досвід проведення міждисциплінарних занять (зокрема семінарів) в системі підготовки керівних кадрів першого бакалаврського рівня в рамках освітніх програм 281 «Публічне управління та адміністрування» та 073 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності». Міждисциплінарний підхід використовується при вивченні дисциплін: «Вступ до фаху» та «Психологія і педагогіка»; «Психологія та педагогіка» та «Мікроекономіки»; «Соціологія» та «Статистика»; «Групова динаміка та комунікації» та «Психологія та педагогіка», «Управління персоналом» та «Соціологія» та інші.

Впровадження міждисциплінарного підходу в систему професійної підготовки сприяє формуванню у майбутніх фахівців системного аналітичного та критичного мислення, вмінь і навичок ефективного планування, прогнозування, вирішення практичних завдань в нестандартних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Заскалета С., Щербакова О. (2020). Застосування принципів міжпредметних зв'язків у вищій школі: зарубіжний досвід, OD, Вип. 2 (29), С. 121-131.

2. Amadio M., Creame K., Geisseler H. (2021.) Glossary of Curriculum Terminology. 1993–2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000223059>

Хозраткулова І. А. (Одеса, Україна)

WELL-BEING В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У тезах розглянуто проблему Well-being (велбінгу) в умовах дистанційної освіти студентів під час війни. Наголошено на важливості збереження психічного здоров'я молоді. Зазначено ефективні Well-being техніки для збереження соціального і психологічного благополуччя студентства, які можна використовувати під час занять.

Khozratkulova I. (Odesa, Ukraine)

WELL-BEING IN THE ORGANIZATION OF STUDENT EDUCATION DURING THE WAR

The thesis examines the problem of well-being in the conditions of distance education of students during the war. The importance of preserving the mental health of young people is emphasized. Effective Well-being techniques for preserving the social and psychological well-being of students, which can be used during classes, are specified.

Процес навчання в період війни є складним, але значущим для забезпечення майбутнього України. Характеризуючи емоційний стан

більшості населення країни, можна визначити його як хронічно стресовий. Останні два роки «життя у війні» вплинули на всі сфери буття майже кожної людини, особливо цей період найскладніших випробувань уразив ціннісно-мотиваційну сферу, і в цьому аспекті студентство не є винятком. Війна може мати серйозний вплив на благополуччя студентів. Для молодої людини дистрес має шкідливий вплив на психологічну стійкість, сприяючи розвитку тривожності та психосоматичних розладів. Науковці вже другий рік поспіль продовжують досліджувати психологічні особливості адаптації молоді до навчання в умовах війни. У молодих людей, які навчаються в цей складний період, спостерігаються ознаки життєвої кризи, що впливає на когнітивну, емоційно-вольову та поведінкову сферу. Проблема ускладнюється специфікою дистанційного навчання, коли онлайн комунікація зі здобувачами освіти не дає якісної емоційної підтримки.

Дослідниця Г. Шевчук у статті «Українська освіта в умовах викликів воєнного часу», вивчаючи стан освітньої інфраструктури, надає статистичний аналіз щодо особливостей навчання на різних щаблях освіти. Виявлені тенденції означають зниження академічної успішності, що можна пояснити втратою мотивації до навчання.

Згідно з дослідженням українських учених, дистанційна освіта може призвести до збільшення ризику розвитку тривожності та інших психологічних проблем [1; 2]. Також дослідження, пов'язані з дистанційною освітою, зазначають недостатню мотивацію, втому, стрес та соціальну ізоляцію.

У науковій літературі термін «Well-being» визначається як «багатогранна конструкція, яку найкраще можна описати як стан фізичного, психічного та соціального здоров'я» (Diener et al., 2017). Саме у виші студент може розвивати здібності, планувати майбутнє, рефлексувати, бути соціально та фізично активним, – зазначені фактори суб'єктивного відчуття благополуччя збіжні для більшості опитуваної студентської молоді.

Актуальним завданням для викладацького складу вишів виступає проблема оцінювання стійкості та інтенсивності навчальної поведінки студентства. Одним із кроків у цьому напрямі ми бачимо зреалізацію освітніх програм, що відповідали б не тільки змістовному вивченню предмета дисципліни, а й містили комплекс психологічних Well-being технік майже на кожному занятті. Завдяки цьому підвищується якість комунікативних процесів у студентській групі, що знижує соціальну тривожність.

Сприяння реалізації Well-being технологій у вишах – актуальне питання в організації навчання, на яке потрібно відшукати відповідь. У ході освітнього процесу закономірними є питання: *Як сьогодні допомогти студентам знайти та відновити ресурси для успішного навчання? Які поради можуть бути корисними для тих, хто навчається за соціономічним напрямом та долучився до волонтерської діяльності?*

Найчастіше спогади студентів про благополучне життя стосуються довоєнного часу, вони з радістю пригадують щасливі моменти зі своїми товаришами, родичами, тими, хто міг підтримати й зарадити в складні

моменти. Усвідомлення цих неочікуваних, неконтрольованих і небажаних змін знижує відчуття психологічного та соціального благополуччя. Крім того, студенти соціономічного напрямку повинні мати навички ефективного спілкування, а форма дистанційного навчання – обмежує комунікацію, що, зі свого боку, заважає формуванню вмінь ведення консультативного процесу. Щоб запобігти цим проблемам, важливо забезпечити студентам достатню кількість соціальної взаємодії та психологічної підтримки, а саме – оволодіти деякими Well-being стратегіями для того, щоб підтримувати стан психологічного благополуччя.

Для того, щоб студенти були вмотивованими до навчання, їм потрібно мати яскраву картину свого майбутнього, взаємопов'язану з реалізацією здобутих знань у воєнний та післявоєнний період. Для студентів-психологів рекомендується або включати в структуру заняття аутогенні вправи на активізацію пізнавальної діяльності, або закінчувати вправами на розслаблення, що допоможуть збалансувати настрій та зменшити прояви дистресу. Знайомство студентів із техніками Well-being, які вони можуть використовувати й після навчання, глобально і позитивно вплине на рівень їхньої успішності, мотивацію до навчання та самопочуття.

Отже, враховуючи хронічно стресову ситуацію сьогодення, навчання студентів має відбуватися у творчій та спокійній атмосфері. Бути фізично активним, вести здоровий спосіб життя, застосовувати навички тайм-менеджменту, не знімаючи академічного навантаження завдяки правильній організації часу для навчання й відпочинку – базові позиції Well-being технологій, що зберігають і покращують психічне здоров'я студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Галицька М. Складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів. *Освітологічний дискурс*, 2015, № 2 (10), С. 39-48.
2. Ржевська-Штефан 3. Особливості мотивації студентів – першокурсників в умовах дистанційного карантинного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Вип. 14 (59). 2021. С 80-89. Режим доступу: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.14\(59\).09](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.14(59).09)

Мосаєв Ю. В. (Запоріжжя, Україна)

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

У тезах обґрунтовано особливості формування навичок соціального проєктування у студентів спеціальності 231 Соціальна робота. В рамках тез розглядається актуальність засвоєння навичок соціального проєктування у майбутніх соціальних працівників. У обґрунтовано технології трансляції досвіду соціального проєктування в навчальній діяльності студентів спеціальності 231 Соціальна робота.

Mosaiev Yu. (*Zaporizhia, Ukraine*)

FORMATION OF SOCIAL DESIGN SKILLS AMONG STUDENTS OF THE SPECIALITY 231 SOCIAL WORK

The theses substantiate the peculiarities of the formation of social design skills among students of the specialty 231 Social work. Within the framework of theses, the relevance of learning social design skills in future social workers is considered. The technology of broadcasting the experience of social design in the educational activities of students of the specialty 231 Social work is substantiated.

В практиці підготовки майбутніх соціальних працівників особливо важливо приділяти увагу практичній підготовці. Так як саме в рамках практичних занять у студентів формуються компетенції, які потім ціняться роботодавцями та забезпечують конкурентоздатність на ринку праці. Однією з таких компетентностей є соціальне проектування. Так як можливість створити соціальний проєкт сьогодні є особливо цінною для фахівця з надання соціальних послуг, то і підхід до формування зазначених навичок повинен бути відповідним.

Актуальність соціального проектування в діяльності зумовлюється тим, що через брак ресурсів практичним соціальним працівникам необхідно займатися пошуком додаткових ресурсів. Одним з таких ресурсів є участь у грантових конкурсах за фінансування міжнародних донорів. Інформація про більшість подібних конкурсів зазвичай розповсюджуються через платформу «Громадський простір» [1]. Основними донорами, що пропонують ресурси для реалізації соціальних проєктів є UNDP, USAID, Chenonix, GIZ, посольства країн ЄС, Канади, Японії, тощо. Для того щоб отримувати зазначені ресурси соціальним працівникам необхідно вміти розробляти та втілювати в життя соціальні проєкти. Зазначений процес вбачає спроможність обґрунтувати проєкт, заповнити аплікаційну форму. Презентувати власний проєкт відповідній комісії, а також вести документацію та звітування за ним. Зазвичай соціальні проєкти реалізуються цілими командами фахівців, тому компетенції із соціального проектування не мають бути ексклюзивними та бути частиною компетентнісного набору окремих соціальних працівників. Зазначені компетентності повинні бути частиною компетентнісного набору будь-якого соціального працівника так як сьогодні в рамках закладів соціальної сфери одночасно реалізуються десятки та сотні проєктів. Тому без навичок соціального проектування дуже важко виконувати функції соціального працівника в умовах інформаційного суспільства та браку державних коштів на реалізацію соціальних проєктів.

Важливість соціального проектування полягає і в тому, що соціальний працівник у своєму функціоналі має функцію ініціації та впровадження соціальних змін, що може бути реалізована лише через технологію соціального проектування [2]. В даному випадку соціальне проектування відіграє роль ресурсу, що сприяє соціальним змінам. Однією з головних

проблем освоєння технології соціального проектування є те, що сьогодні соціальні проекти реалізуються здебільшого не рівні освітніх закладів, а якщо і реалізуються досить мало можливостей саме у студентів безпосередньо попрактикуватися на рівні масштабних проектів. Так як сьогодні у студентів є можливості з освоєння теорії розробки та впровадження соціальних проектів. Студенти мають можливість практикуватися лише в моделюванні соціальних проектів під час практичних занять. В той же час не слід забувати і про те, що важливим є саме практичний досвід соціального проектування. Зазначений досвід можна досягнути лише безпосередньо приймаючи участь в рамках професійних проектів, відіграючи в них значну роль, коли ж зазначене правило не досягається, то можна говорити про низький рівень освоєння технології соціального проектування.

На нашу думку основним механізмом підвищення ефективності освоєння майбутніми соціальними працівниками навичок соціального проектування є створення проектних офісів при закладах вищої освіти. Зазначені офіси можуть виконувати проекти закладу вищої освіти та окремі з них реалізовувати у співпраці зі стекхолдерами спеціальності. До виконання зазначених проектів потрібно залучати студентів і зокрема тих, що навчаються в рамках освітньої програми 231 Соціальна робота. В даному випадку це актуально саме для представників зазначеної освітньої програми так як сьогодні під час війни в країні соціальні проекти мають найвищий ступінь пріоритетності. Саме тому ми вбачаємо актуальність як у функціонуванні зазначених офісів так і залученні до їх роботи викладачів та студентів, що є учасниками освітніх програм за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Основними функціями для студентів спеціальністю 231 Соціальна робота в роботі проектних офісів повинні стати заповнення проектної документації, попередніх звітів, участь у проектних активностях, тощо. Зазначений функціонал дозволить студентам отримати максимум досвіду з соціального проектування та реалізації соціальних проектів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Громадський простір. URL. <https://www.prostir.ua/category/grants/>
2. Безпалько О. Соціальне проектування. Київ. 2010. 126 с.

Алмонайтене Юона Сильвія, Алмонайтис Вітяніс (*Каунас, Литва*)

ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ: НА ПРИКЛАДІ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

В тезах проаналізовано та узагальнено окремі аспекти досвіду застосування експериментального методів позааудиторного навчання історії та психології у вищих навчальних закладах у 2019–2023 рр. Такий досвід сприятиме розробці подібних модифікацій, які можна буде використовувати в інших галузях та умовах.

Almonaitienė Junona Silvija, Almonaitis Vytenis (*Kaunas, Lithuania*)
**APPLYING EXPERIENTIAL LEARNING AT UNIVERSITY:
THE CASE OF HUMANITIES**

In the thesis, we, we analyze and generalize in certain aspects the experience of applying the experiential learning method in higher education institutions in 2019–2023, teaching history and psychology outside class premises, “in the field”. We hope it will encourage developing of similar modifications applicable in diverse fields and circumstances.

Extreme situations in recent years have caused many difficulties in teaching and studying at universities, disrupting the educational process. On the other hand, they encourage creative application of teaching methods, search for new ones and dissemination of the accumulated experience. In the thesis, we share successful cases of experiential learning in history and psychology and generalize them in certain aspects.

In very general terms, experiential methods can be described as “those that place students in real-life problem-solving situations, simulated or genuine”, and “allow students to discover and construct knowledge by direct experience, either simulated or real” [3, P. 6, 145]. The evidence from research exists, that such methods ensure higher motivation of students, their greater appreciation of subject matter and its utility and longer retention of the material (*ibid.*). Role plays or group problem solving activities relying on real and “make-believe” scenarios may be good examples.

However, deeper analysis conducted by Seaman, Brown and Quay (2017) showed that the construct simultaneously covers an empirical phenomenon, a set of pedagogical strategies, and an ideology [4, P. 14]. The authors differentiate among “experience”, “learning” and “experiential learning” and claim John Dewey’s explanation of “experience” as a philosophical category is recognized as fitting here well. They and other authors relate experiential learning to existential and humanistic psychology, Gendlin’s psychological theory of experiencing and Rogers’ emphasis on staying in touch with one’s experiences [2, P. 108]. “Felt sense” and “Focusing attitude” are two important concepts offered by Gendlin, which enables understanding of the impact of experiencing. According to him, focusing “is a process through which an individual attends quietly to the bodily felt sense of a concern and waits for the meaning to emerge from that felt sense”, and “Focusing [is] more powerful than thinking or feeling alone” [2, P. 109]. Trying to understand why experiential learning works, Houge Mackenzie et al. (2014) hypothesize that “the brain grows (neurogenesis) and rewires (neuroplasticity) in response to typical multisensory adventure learning environments” [1, P. 81]. Roberts (2011) “coined the term “neo-experientialism” to refer to individualistic conceptions of experiential learning that invite the application of market logic to education” [4, P.15].

Guided by similar beliefs, one of us successfully applied experiential learning during psychology practicums, in teaching about mindfulness and existential-humanistic psychology. 30 second year students from Health

psychology study programme were instructed to have a 45 min walk outside the classroom, in the campus, *focusing* (in the Gendlin's sense) on what is happening here and now, not communicating to anyone else. After coming back, they were asked to write anonymously about their experiences. Perhaps due to the nature of the task and the fact that psychology students are taught self-reflection, they provided meaningful feedback that illustrated the impact and outcomes of this approach. "While walking it was possible to relax and "turn off" the mind. No extraneous thoughts left. If I thought about anything, it was only about visible objects. My feelings calmed down, I didn't think about anything, it seemed that I was empty inside. I felt rested, my mind was calm, there was no more chaos. The body also rested." – one of the students wrote. 5 students from 30 said they experienced mixed feelings during the task and 2 among them more intense anxiety. Similar results were obtained with two more students' groups later. It was concluded that similar tasks are highly effective in development of empathy, self-efficacy, creating connection with reality and one's immediate environment or just stress management in such study programmes as psychology, social work, education and other.

Experiential learning was also practiced at Vytautas Magnus University. The students from History and Cultural Heritage and Tourism study programmes completed tasks "in the field" surveying, investigating and describing historical places. Feedback regarding the subject was collected after the students have finished it. They anonymously answered questionnaires on the university's website. The number of times "field" tasks and trips were mentioned in optional open-ended questions was counted. 3 subjects each year included such tasks during 2019–2023, and total of 57 answers to such questions were obtained. In 14 of them (24,56 %) "field" tasks and trips were cited as extremely useful, and none of them mentioned any downsides. "It was interesting, engaging and allowed to accumulate experience for future work", "made sense of everything very well", as the students claimed.

However, when taking or sending students "outside", a teacher faces a risk as she/he remains responsible for their physical safety. Dangers may arise due to certain natural conditions, students may get into emergency situations accidentally (military operations, pandemic, etc). They may not be able to complete the assignment due to restrictions in a particular location. Teachers also must be conscious about possible unpredicted emotional reactions which can be provoked by staying one-to-one with own feelings in case of difficult personal situations or in places that may provoke such feelings.

We also found that the "field" tasks can also be applied when study process takes online form. But our experience showed that in such case experiential learning engages motivated students even more, while unmotivated ones can "disengage" even more.

Summing up the paragraphs above, it must be said that the teacher's task is to find the most appropriate place and context when to present experiential learning tasks, and to be prepared to deal with rare but possible consequences – issues of emotional reactions and physical safety. The latter could be considered as

possible challenges in application of the method. However, the advantages are tempting to apply them wider and more creatively: students' interest, motivation, emotional connection and retention with the subject and object of study.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Houge Mackenzie, S., Son, J. S., & Hollenhorst, S. (2014). Unifying Psychology and Experiential Education: Toward an Integrated Understanding of Why It Works. *Journal of Experiential Education*, 37(1), 75-88. URL: <https://doi.org/10.1177/1053825913518894>

2. Kan, K. A., Holden, J. M., & Marquis, A. (2001). Effects of experiential focusing-oriented dream interpretation. *Journal of Humanistic Psychology*, 41(4), 105-123.

3. Nilson, L. B. (2010). *Teaching at its best: a research-based resource for college instructors*. 3rd ed. San Francisco: Willey.

4. Seaman, J., Brown, M., & Quay, J. (2017). The Evolution of Experiential Learning Theory: Tracing Lines of Research in the JEE. *Journal of Experiential Education*, 40(4), NP1-NP21. URL: <https://doi.org/10.1177/1053825916689268>

Конєва Т. М. (*Полтава, Україна*)

ГЕНЕРУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТТЯХ

У науковій розвідці представлено модель інтегрованого заняття, на якому інтеграція навчальних дисциплін (зарубжна література, безпекознавство) здійснюється на основі їх змісту, що дає змогу, з одного боку, систематизувати й узагальнити знання студентів з теми «Натовп», а з іншого, – формувати в них здоров'язбережувальну компетентність, використовуючи здоров'язбережувальні технології. Серед переваг інтегрованого навчання, яке у сучасному освітньому просторі займає дедалі провідне місце, підкреслюється й його значення у розвитку інтелектуального й творчого потенціалу молоді, мотивації її пізнавати природу явищ, які вивчаються, встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки, сприймати навчання як цілісну систему.

Konieva T. (*Poltava, Ukraine*)

GENERATION OF HEALTH-CONSERVATION COMPETENCE AT INTEGRATED CLASSES

The scientific research represents a model of an integrated lesson, in which the integration of educational disciplines (foreign literature, security studies) is carried out on the basis of their content, which makes it possible, on the one hand, to systematize and generalize the students' knowledge on the topic «Crowd», and on the other hand, to form their health-saving competence, using health-saving technologies. Among the advantages of integrated education, which is increasingly taking a leading place in the modern educational space, its importance in the development of the intellectual and creative potential of young people, their motivation to learn the nature of the phenomena being studied, establishing cause-and-effect relationships, and to perceive education as a complete system is emphasized.

Здоров'язбережувальна компетентність – це готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих [1, с. 22].

Сенс здоров'язбережувальної компетентності проявляється у проведенні профілактичних заходів, застосуванні здоров'язбережувальних технологій людьми, що знають закономірності процесу здоров'язбереження.

Мета статті – використовуючи потенціал технології забезпечення безпеки життєдіяльності (за С. Постоєнко) [4, с. 6], формувати у студентів здоров'язбережувальну компетентність на заняттях інтегрованого спрямування (зарубіжна література й безпекознавство) у ході вивчення драми Ф.Дюрренматта «Гостина старої дами» та узагальнюючи й систематизуючи їх знання з теми «Натовп».

Натовп як соціальна небезпека – широко розповсюджене явище в суспільстві, яке загрожує життю і здоров'ю людей. Натовпом називається велике скупчення людей, які вийшли на вулицю або зібралися в приміщенні, та їхня поведінка є протиправною і являє собою небезпеку як для тих осіб, що перебувають у натовпі, так і для осіб, що знаходяться поза натовпом [3, с. 79]. Специфічною ознакою психології поведінки в натовпі є здатність особистості «розчинятися» у ньому, втратити індивідуальні риси внаслідок неглибоких власних переконань. Цей процес розвивається на підсвідомому рівні. Дії людей у натовпі майже не залежать від їхнього освітнього та культурного рівня.

Науковці розрізняють 4 види натовпу: випадковий, експресивний, конвенційний, діючий [3, с. 79].

До спільних рис натовпу належать наступні: натовп – це завжди велика група людей; натовп існує протягом досить короткого часу, тому не встигає розмежуватися за своїми симпатіями чи антипатіями; люди в натовпі перебувають у безпосередній близькості, що дає їм змогу підтримувати між собою слуховий і зоровий контакт, володіти однією і тією ж інформацією, відчуваючи при цьому реакції одне одного на зовнішні стимули. Взаємний вплив людей у натовпі сприяє створенню єдиного настрою («колективної душі» – за Г. Лебоном); натовп, відчуваючи свою єдність і силу, може швидко радикалізуватися, змінюючи характер й спрямованість своїх дій. Натовп позбавлений ієрархічного поділу, тобто всі люди всередині натовпу є рівними, відмінності між ними знівельовані.

Натовп як небезпечне соціальне явище ніколи не переставав хвилювати як науковців, так і митців у різних країнах світу. Зокрема, у трагікомедії «Гостина старої дами» (1956), швейцарський німецькомовний письменник Ф.Дюрренматт, за принципом контрасту, з одного боку, зображує процес моральної деградації людини й перетворення її у натовп, а з іншого, – істинне піднесення людської душі.

Варто зауважити, що сюжет трагікомедії мав свою творчу історію. У повісті «Місячне затемнення», над якою Ф.Дюрренматт працював, але яку так і не довів до завершення, розповідається про одного уродженця швейцарського села, котрий майже через півсторіччя, вже будучи канадським

мультимільонером, повертається на батьківщину, щоб помститися земляку, що колись увів у нього кохану дівчину. За допомогою підкупу багатій спонукає мешканців села мовчки розправитися з давнім ворогом.

Але письменник до первісної фабули додав ще сюжетно-психологічну лінію крамаря Іля.

Дія у трагікомедії розгортається у заштатному європейському містечку Гюлен у період повного запустіння, хоча колись воно знало й кращі часи. Відправною точкою сюжету є прибуття до міста заморської літньої мільярдерки на ім'я Клер Цаханасян, яка народилась і виросла у Гюлені і після багатьох років знову завітала до рідних місць із наміром по-царськи «облагодіяти» його мешканців. Вона вимагає в обмін на мільярд для Гюлена життя крамаря Іля, з яким замолоду пережила першу і, схоже, єдину любов, що обернулася для неї ланцюгом страшних випробувань і втрат. У творі гюленці поставлені перед проблемою морального вибору. Вони поступово, але невідворотно прямують до того, щоб пожертвувати заради «суспільного блага» одним із своїх співгромадян. Цей феномен «еволюції» свідомості громади від категоричного неприйняття антигуманної угоди до її ідеологічного виправдання і цікавить Дюрренматта насамперед.

Причому гюленці, за його задумом, зовсім не зграя злодіїв. Вони люди як люди; в коментарі до драми автор наголошує на їхній пересічності і, між іншим, зізнається, що він не впевнений, чи не вчинив би так само, як вони, коли потрапив би у таку ж ситуацію.

Студентам пропонується простежити етапи духовної деградації гюленців за текстом твору та дати відповідь на питання: «Які каталізatori «природного» переродження гюленців на катів»? Виконуючи завдання, здобувачі приходять до висновку, що спочатку мешканці Гюлена поведуться цілком «природно»: вони, звісно, не проти, аби догодити «старій дамі», але висунута нею умова «благодійного внеску» – вбивство – їх і шокує, і ображає. Проте погоджуються на злочин вони також «природним чином». З одного боку, легко «кляють» на мільярд, бо цей «дарунок» позбавить матеріальних проблем, що заїли їх життя. З іншого, – вони слабохарактерні та наївні, а тому сподіваються, що все якось влаштується і обернеться на краще: мільярд потрапить до міської казни, а до справжнього вбивства у цивілізованій Європі ХХ століття, мовляв, не дійде. Ось чому, поплескуючи по плечу Іля, гюленці потроху навантажуються непідйомними кредитами, про які до приїзду мільярдерки й гадки не мали.

Втім, у драмі вказані й каталізatori «природного» переродження звичайних бюргерів на катів. Це, по-перше, час. «Я почекаю» [2, с. 343], – каже пані Цаханасян у відповідь на обурення, викликане її вимогою вбити Іля. Час стає засобом перевірки усталеності моральних переконань громади. І ця перевірка красномовно свідчить, що гуманізм, який видавався мешканцям Гюлена за чітку життєву позицію, насправді був лише красивою оболонкою. По-друге, і в самій свідомості гюленців є те, що підштовхує їх до зради свого ближнього. А це вже конформізм, що замішаний на елементарній матеріальній вигоді, Він надягає на себе рясу найсуворішого моралізму. А

по-третє, – це зло, що закладене самою природою в людині, і яке в екстремальній ситуації обов'язково виходить на поверхню.

В той же час підкреслюється, що драматург навмисне створює гротескні контрасти між високою моральністю, якою хизуються гюленці, та їхньою реальною безпринципністю.

Так, давним-давно Гюлен з ганьбою вигнав нікому не відому рудоволосу дівчину, яку її коханий, Іль, відмовився повести до вінця. Тепер, коли «блудна донька» повернулася на батьківщину однією з найбагатших жінок у світі, місто кидає до її ніг рештки колишньої розкоші – хор, дитячий ансамбль, духовий оркестр, виступи гімнастів, плакати із щирими привітаннями тощо. Те саме лукавство спостерігається у ставленні гюленців і до Іля: спочатку, коли на нього як на перше кохання високої гості покладалися великі надії, громада обіцяла йому місце бургомистра; проте наприкінці п'єси гюленці ставляться до нього з неприхованим презирством. «Устава, свинюко!» [2, с. 371] – саме так Іль отримує «запрошення до страти» від поліцейського.

З кожним днем гюленці падають нижче й нижче, намагаючись зберегти при цьому пристойну міну. Нарешті громада виносить Ілеві смертний вирок. Закамуфльоване судилище відбувається під цинічним прикриттям шляхетних гасел, що проголошують торжество гуманізму, служіння правосуддю, вірність великим ідеалам європейської цивілізації.

У фінальній частині заняття здобувачам пропонується відповісти на питання узагальнюючого характеру: «Які явища (соціальні та психологічні) викриває автор у творі? За допомогою яких засобів? Як можливо схарактеризувати натовп, зображений у драмі?»

Аналізуючи твір швейцарського письменника, студенти приходять до висновку, що у п'єсі робиться спроба зважити на терезах суспільне благо і долю однієї людини. Ф. Дюрренматт показує духовну метаморфозу, що відбувається з людьми. Жителі містечка Гюлен опускаються в моральному плані нижче й нижче, протягом розвитку дії вони дедалі втрачають людські якості й перетворюються у натовп, а згодом – у вбивць. Натовп можна охарактеризувати як тимчасове об'єднання великої кількості людей, що мають безпосередній контакт між собою та майже ідентично реагують на надзвичайну подію у місті. Це натовп діючий (агресивний). Абсурд життя призвів до абсурдної поведінки мешканців міста. У Ф. Дюрренматта моральний занепад людства доведений до абсурду: гюленці з людей (бідних, але всеж таки людей) перетворюються на вбивць, вони вбивають Іля, отже, убивають у собі людяність.

Отже, інтегрована форма навчання дозволяє узагальнювати та систематизувати знання студентів з теми «Натовп» на заняттях з безпекознавства та зарубіжної літератури, формувати в них здоров'язбережувальну компетентність, використовуючи здоров'язбережувальні технології.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Власенко Л. Організація здоров'язбережувального навчального процесу на уроках і в позаурочний час у початковій школі. *Основи здоров'я*, 2012. № 4. С. 21-24.
 2. Дюрренматт Ф. Гостина старої дами. Зарубіжна драма ХХ сторіччя: посіб. для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Навчальна книга, 2003. С. 319-398.
 3. Основи безпеки життєдіяльності: Розробки уроків у 7 – 11-х кл. / Упор. М. Голубенко. К.: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
 4. Постоєнко С. Упровадження здоров'язбережувальних технологій на уроках. *Основи здоров'я*, 2013, № 7. С. 5-8.
-

Гончарова Н. О. (Полтава, Україна)

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування стресостійкості як важливої складової професійної підготовки правоохоронців. Звертається увага на те, що свідоме та ефективне протидія стресогенним факторам, вибір відповідних копінг-стратегій поведінки у стресових ситуаціях є запорукою збереження психічного здоров'я та подальшої ефективної професійної самореалізації працівників правоохоронних органів. Характеризуються психологічні особливості збереження та зміцнення психічного здоров'я правоохоронців, їх здатність співвідносити власні внутрішні ресурси з вимогами підвищеної стресогенності правоохоронної діяльності.

Goncharova N. (Poltava, Ukraine)

STRESS RESISTANCE AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS

The thesis substantiates the need for purposeful formation of stress resistance as an important component of professional training of law enforcement officers. Attention is drawn to the fact that conscious and effective counteraction to stressful factors, the choice of appropriate coping strategies for behavior in stressful situations are the key to maintaining mental health and further effective professional self-realization of law enforcement officers. The psychological features of maintaining and strengthening the mental health of law enforcement officers are characterized, as well as their ability to correlate their own internal resources with the requirements of increased stressogenicity of law enforcement activities.

Психотравмуючі чинники, бойові дії та реакції на стрес, часто залишають після себе психічні розлади, крім того, викликають фрустраційну напруженість і дезадаптивні форми поведінки, які виявляються в наростанні

міжособистісних конфліктів або обмеженні сфери контактів, раніше не властивих невиконанню службових обов'язків, грубих дисциплінарних порушеннях, зниженні працездатності, підвищеній дратівливості, депресії, що негативно впливає на психічне здоров'я працівників правоохоронних органів. Тому, психічне здоров'я та психосоціальне благополуччя правоохоронців належать до найважливіших проблем сьогодення.

В Україні проблема професійної підготовки правоохоронців є особливо актуальною, оскільки відповідає викликам та потребам військового стану. Тому якісна підготовка правоохоронців має передбачати формування вмій та навичок ефективної протидії стресогенним факторам, здатності чинити опір, обирати ефективні копінг-стратегії власної поведінки у стресових ситуаціях [2].

Проблема стресостійкості особистості до виконання завдань в складних та екстремальних умовах професійної діяльності вивчається дослідниками різних галузей наукових знань: В. Бодровим, М. Корольчуком, Приходько, В. Осьодло, Н. Оніщенко, О. Сафіним, О. Тімченком, С. Яковенком і іншими авторами, проте її не можна вважати повністю вирішеною. В останні роки дослідженню негативного впливу стресу на психічне здоров'я військовослужбовців присвячені праці таких українських вчених: О. Алещенко, В. Корольчук, О. Сафін, Є. Потапчук та ін. [1; 2].

Стресостійкість визначається сукупністю особистих якостей, що дають змогу людині переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження, зумовлені особливостями професійної діяльності, без особливих шкідливих наслідків для діяльності людей, що її оточують, і свого здоров'я [1; 3].

Під терміном «стресостійкість» Т. Тімченко розуміє такі приватні складові, як емоційна стійкість, психологічна стійкість до стресу, стрес резистентність, фрустраційна толерантність. Стресостійкість розглядають як інтегративне утворення особистості, яке проявляється у спроможності ефективно виконувати діяльність та котре здатне протистояти деструктивним емоційним станам в умовах виконання професійних завдань за призначенням А. Неурова та В. Осьодло [3].

Метою професійної підготовки є формування у правоохоронців психологічної готовності до виконання завдань за призначенням; формування психологічної стійкості до психотравмуючих факторів сучасних специфічних дій; підготовка правоохоронців до виконання специфічних завдань; адаптація правоохоронців до специфічних умов, їх навчання основним способам самозахисту; формування впевненості в своїх силах; підготовка правоохоронців до дій в умовах віддаленості від основних сил; навчання методам самодіагностування для попередження психотравмування [1].

Отже, зберігати рівний настрій і внутрішню гармонію дозволяє стресостійкість правоохоронців. Вона більш висока при позитивному образі Я, при відповідності особистісних домагань і досягнень; при збереженні сенсу життя й віри в досяжність поставлених цілей; гарному фізичному

здоров'я, фізичній витривалості. Тому важливою складовою якісної професійної підготовки правоохоронців є стресостійкість, яка розглядається як уміння долати труднощі, пригнічувати свої емоції, проявляючи витримку і такт, а також для збереження власного психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бурбан Н. Особливості стресостійкості й адаптивних здібностей до стресу майбутніх військовослужбовців. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2019. №1. С.105-116.

2. Гончарова Н.О. Особливості професійно-психологічної підготовки працівників правоохоронної діяльності. *Психологія і особистість*. Полтава-Київ, 2022. №1 (21). С.165-175.

3. Потапчук Є. М., Матеюк О. А. Деякі аспекти проблеми збереження та зміцнення психічного здоров'я військовослужбовців. *Психологія. Збірник наукових праць. НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2000. Вип. 11. С. 435-438.

Бялковська А. Д., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В тезах проаналізовано поняття «емоційний інтелект» та його складові компоненти. Актуалізовано необхідність формування емоційного інтелекту як однієї з базових компетентностей у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Bialkowska A., Semenkova A. (Odesa, Ukraine)

FORMATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE SPECIALISTS IN SOCIAL WORK

The thesis analyzes the concept of «emotional intelligence» and its components. The need for the formation of emotional intelligence as one of the basic competencies of training future specialists in social work has been updated.

Професійна діяльність фахівців із соціальної роботи (ФСР) дуже емоціогенна, адже пов'язана з високим ступенем напруження, відповідальності, інтенсивності вирішення професійних завдань, постійній комунікації з різними категоріями клієнтів соціальної роботи, колегами тощо. Емоції відіграють значну роль у професійній діяльності ФСР. Емоційні навантаження та високий ступінь професійної відповідальності сприяють професійному вигоранню, емоційним зривам, професійній деформації особистості, виникненню конфліктів та іншим небажаним наслідкам. Вагому роль у розв'язанні цих проблем, підвищенні стресостійкості та ефективності професійної праці загалом може відіграти формування емоційного інтелекту, як однієї з базових компетентностей сучасного ФСР. Емоційний інтелект

потребує розвиненості багатьох особистісних якостей фахівця, а саме: емпатійності, толерантності, емоційної стійкості та стриманості, високого рівня морального розвитку, комунікативної компетенції. Тому, емоційний компонент у структурі професійної компетентності майбутніх ФСР потребує особливої уваги та наукового дослідження. Формування емоційного інтелекту постає однією із важливих соціально-психологічних та педагогічних проблем, що є актуальним для особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця із соціальної роботи.

Поняття «емоційний інтелект» не має єдиного визначення та досі недостатньо досліджуване в науці. Існують різні точки зору щодо його розуміння та інтерпретації. Вперше термін «емоційний інтелект» у психологію був введений П. Саловеем і Дж. Майером для позначення особливого комплексу таких психічних властивостей, як здатність сприймати або відчувати емоції, як власні так і іншої людини; здатність розуміти, що виражає будь-яка емоція; здатність управляти емоціями; здатність спрямовувати свої емоції на допомогу розуму.

Їх послідовники Х. Вайсбах і У. Дакс розглядали емоційний інтелект як уміння «інтелектуально» керувати своїм емоційним життям. Учені стверджували, що емоційний інтелект виявляється в партнерських стосунках та розглядали його в контексті оволодіння професійним і особистим успіхом. Ми спираємося на визначення Д. Големана, згідно з яким, життєвий успіх людини визначається не тільки й не стільки рівнем розумового розвитку, скільки «особливостями її розуму», які визначають здатність до самопізнання й емоційної саморегуляції, уміння виражати свої почуття, розуміти та адекватно реагувати на психічний стан інших людей [1]. Саме рівень емоційного розвитку, згідно з думкою Д. Големана, визначає життєву і професійну успішність особистості.

Структурні компоненти емоційного інтелекту співвідносяться з певною групою здібностей – когнітивних, емоційних, особистісних, соціальних, що в своєму поєднанні забезпечують сукупність особистісних якостей, які відповідають вимогам професії фахівця із соціальної роботи.

Багаторівневість та різногранність виявів феномену емоційного інтелекту дають підставу його використання у системі професійної освіти та підготовки майбутніх ФСР, адже рівень емоційного інтелекту визначає відповідно рівень їх готовності до професійної діяльності. Емоційний інтелект характеризується ступенем сформованості здібностей до усвідомлення й управління власними емоціями та емоціями інших людей, а також управління емоційно-вольовою сферою в цілому. Тому, розвиток емоційного інтелекту у майбутніх ФСР може бути одним з основних напрямків професійної підготовки та формування професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Goleman D. Working with emotional intelligence. New York: Bantam Books. 1998. 464 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Азаркіна О. В.** Центр соціальних служб Одеської міської ради (Одеса, Україна), заступник директора – начальник відділу з питань надання соціальних послуг, розвитку альтернативних форм виховання та правового забезпечення; Національний університет «Одеська політехніка», кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **79**
- Аймедов К. В.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), доктор медичних наук, професор кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки – **71**
- Аксьонова О. М.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фундаментальних наук – **151**
- Алмонайтене Юона Сильвія** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології здоров'я – **166**
- Алмонайтис Вітяніс** Університет Витаутаса Великого (Каунас, Литва), кандидат історичних наук, доцент кафедри історії – **166**
- Анісімов А. Ю.** Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, директор – **63**
- Антінєне Далія** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, професор кафедри психології здоров'я – **23, 46**
- Асєєва Ю. О.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки – **71**
- Афанасієвська І. О.** Херсонська державна морська академія (Херсон, Україна), старший викладач кафедри англійської мови в судновій енергетиці – **153**
- Бабій М. Ф.** Луцький національний технічний університет (Луцьк, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій – **149**
- Базікало І. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **82**

- Балтян М. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **86**
- Балухтіна О. М.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **44, 104**
- Березненко М. С.** Київський національний університет імені Т. Шевченка (Київ, Україна), спеціальність «Соціологія», студентка – **19**
- Богданова І. М.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічних технологій початкової освіти – **126**
- Божок А. І.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **125**
- Бойко Ю. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **102**
- Бойчук А. І.** Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **131**
- Будаква А. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **34**
- Бутиліна О. В.** Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології управління та соціальної роботи – **144**
- Бялковська А. Д.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **175**
- Вітковська І. М.** Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна), старший викладач кафедри соціології управління та соціальної роботи – **94**
- Волошенко М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **48, 102, 135**
- Гайдукова А. Г.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **100**

- Гасанова Л. І.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **129**
- Гончарова Н. О.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **173**
- Григоренко Н. Р.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **135**
- Грицюте Аушра** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, доцент кафедри психології здоров'я – **46**
- Гуменяк В. П.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **118**
- Домашевська К. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), аспірантка кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій – **67**
- Дулксене Людмила** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, професор кафедри мов та освіти – **46**
- Євдокимова І. А.** Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент, виконуюча обов'язки завідувача кафедри соціології управління та соціальної роботи – **144**
- Ємельянова Б. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **32**
- Іванова А. І.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **44**
- Іжа М. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор політичних наук, директор навчально-наукового інституту публічної служби та управління – **69**
- Катеринич А. А.** Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна), аспірантка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **139**
- Когут О. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), аспірант кафедри культурології та філософії культури – **16**

- Козловська Д. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **84**
- Колот С. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **27, 32, 92**
- Конєва Т. М.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури – **169**
- Корнещук В. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи – **58, 84**
- Корх М. В.** Національний університет «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичної механіки – **146**
- Косенко Л. П.** Сумський державний педагогічний Університет імені А. С. Макаренка (Суми, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **41**
- Кособуцька А. С.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **89**
- Котломанітова Г. О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації – **107**
- Кравченко Г. Д.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **48**
- Кравченко О. О.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти – **112**
- Кравчина Т. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов – **142**
- Кузіна Ю. В.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри фундаментальних наук – **151**
- Кулешова О. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **78**

- Лазарева А. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **55**
- Лекавіченє Росіта** Каунаський технологічний університет (Каунас, Литва), професор дослідницької групи «Цифрова культура, комунікація та медіа» – **23**
- Лисая О. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **27**
- Лисенко О. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **46, 109, 118**
- Литвиненко О. О.** Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Суми, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **137**
- Лісовська А. М.** Маріупольський державний університет (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **18**
- Лугова О. М.** Сумський державний університет імені А. С. Макаренка (Суми, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **25**
- Мамай Є. П.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **55**
- Матвєєва Л. О.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **30**
- Мосаєв Ю. В.** КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **164**
- Мотрюк Н. Л.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **50**
- Ніколова В. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **36**
- Нємцев Е. М.** Державний вищий навчальний заклад «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Україна), старший викладач кафедри електричної інженерії – **156**

- Нємцева Н. С.** Комунальний заклад «Покровський педагогічний фаховий коледж» (Покровськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з навчальної роботи – **156**
- Нікон Н. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **158**
- Новак М. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), аспірант кафедри психології та педагогіки – **73**
- Олійник К. С.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки – **123**
- Пархоменко В. В.** Національна академія статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна), кандидат економічних наук, доцент, декан фінансово-економічного факультету – **160**
- Пахомова Т. І.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор наук з державного управління, завідувач кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій – **69**
- Пашинська А. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **76**
- Прокопович Л. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури – **16**
- Ремез Н. Д.** Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, заступник директора – **63**
- Родрігес Рон А.** Університет Ізраїлю «UISRAEL» (Кіто, Еквадор), доктор наук з адміністрування, викладач кафедри адміністративних наук – **61**
- Романенко С. В.** Одеській національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **21**
- Романовська Л. І.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки – **73**

- Санаторчук Л. І.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **58**
- Семенкова А. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **78, 82, 175**
- Семенчук І. Ю.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), спеціальність «Менеджмент управління», магістрант – **65**
- Серга Т. О.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **100**
- Ситник О. І.** Луцький національний технічний університет (Луцьк, Україна), кандидат політичних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій – **113**
- Сільвестрова О. Ю.** Луцький національний технічний університет (Луцьк, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій – **113**
- Собко-Бовкун Ю. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), аспірант кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій – **37**
- Станкова О. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **109**
- Степаніщева М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **39**
- Столярник О. Ю.** Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна), доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **96, 131**
- Танкушина Л. В.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **104**
- Ткаченко А. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), аспірант кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій – **115**
- Ткаченко С. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **39**

- Тулісва В. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **120**
- Фурман А. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор психологічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту гуманітарних наук – **30**
- Харитинський А. А.** Національний університет оборони України (Київ, Україна), ад'юнкт кафедри суспільних наук – **52**
- Хозраткулова І. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **162**
- Христич А. Л.** Міжнародна організація праці (Неон, Швейцарія), доктор публічного адміністрування, старший менеджер проєктів відділу управління ІТ проєктами – **92**
- Черушева Г. Б.** Національна академія статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін – **160**
- Ширвінськене Гедре** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, доцент, завідувач кафедри психології здоров'я – **46**

LIST OF AUTHORS

-
- Afanasiievskia I.** Kherson State Maritime Academy (Kherson, Ukraine), the Senior lecturer of the English in ship power engineering Department – *153*
- Aksonova O.** Military Academy (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Basic Sciences Department – *151*
- Almonaitienė Junona Silvija** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, the Associate professor of the Health Psychology Department – *166*
- Almonaitis Vytenis** Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania), Ph.D, the Associate professor of the History Department – *166*
- Anisimov A.** Odesa Regional Center for education quality assessment (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Director – *63*
- Antiniene Dalia** Antiniene Dalia Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, Professor of the Health Psychology Department – *23, 46*
- Asieieva Yu.** Odesa National Economic University (Odesa, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, the Head of the Language and Psychological and Pedagogical Training Department – *71*
- Aymedov C.** Odesa National Economic University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Language and Psychological and Pedagogical Training Department – *71*
- Azarkina O.** Center for Social Services of the Odesa City Council (Odesa, Ukraine), Deputy Director – the Head of the Department for Social Services, Development of Alternative Forms of Education and Legal Support; Odesa Polytechnic National University, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *79*
- Babiy M.** Lutsk National Technical University (Lutsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Socio-Humanitarian Technologies Department – *149*
- Baltyan M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *86*
- Balukhtina O.** National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – *44, 104*

- Bazikalo I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **82**
- Bereznenko M.** Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine), speciality «Sociology», student – **19**
- Bialkovska A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **175**
- Bohdanova I.** State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Pedagogical Technologies of Primary Education Department – **126**
- Boichuk A.** Lviv National University named after Ivan Franko (Lviv, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **131**
- Boyko Y.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **102**
- Bozhok A.** Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine), speciality «Social Work», student – **125**
- Budakva A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **34**
- Butylina O.** Kharkiv National University named after V. N. Karazin (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Sociology of Management and Social Work Department – **144**
- Cherusheva G.** National Academy of Statistics, Accounting and Auditing (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the professor of the Philosophy, Law and Social and Humanitarian Disciplines Department – **160**
- Domashevska K.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Postgraduate student of Local Self-Government and Territories Development Department – **67**
- Dulksnienė Liudmila** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, Professor of the Languages and Education Department – **46**
- Furman A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Director of the Institute of Humanities – **30**
- Goncharova N.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **173**

- Griciūtė Aušra** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, the Associate professor of the Health Psychology Department – **46**
- Gumenyak V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **118**
- Haidukova A.** National University «Zaporizhzhya Polytechnic» (Zaporizhzhia, Ukraine), speciality «Social Work», student – **100**
- Hasanova L.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Postgraduate Student of the Social Pedagogy and Social Work Department – **129**
- Hryhorenko N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **135**
- Ivanova A.** National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine), speciality «Social Work», student – **44**
- Izha M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Director of the Educational and Scientific Institute of the Public Service and Administration – **69**
- Katerynych A.** Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine), Postgraduate Student of the Social Work and Social Pedagogy Department – **139**
- Kharytynskiy A.** National Defense University of Ukraine (Kyiv, Ukraine), Postgraduate Student of the Social Sciences Department – **52**
- Khozratkulova I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **162**
- Khristich A.** International Labour Organization (Nyon, Switzerland), Ph.D, ICT Project Manager Specialist – **92**
- Kohut O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Postgraduate student of Cultural Studies and Philosophy of Culture Department – **16**
- Kolot S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **27, 32, 92**
- Konieva T.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the World Literature Department – **169**

- Korh M.** Odesa National Maritime Academy (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theoretical Mechanics Department – **146**
- Korneshchuk V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Psychology and Social Work Department – **58, 84**
- Kosenko L.** Sumy State University named after S. Makarenko (Sumy, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **41**
- Kosobutska A.** Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine), speciality «Social Work», student – **89**
- Kotlomanitova H.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work, Rehabilitation and Post-war Adaptation Department – **107**
- Kozlovskaya D.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **84**
- Kravchenko H.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **48**
- Kravchenko O.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Dean of the Social and Psychological Education Faculty – **112**
- Kravchyna T.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytsky, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Foreign Languages Department – **142**
- Kuleshova O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **78**
- Kuzina Y.** Military Academy (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Basic Sciences Department – **151**
- Lazareva A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **55**
- Lekavičienė Rosita** Kaunas University of Technology (Kaunas, Lithuania), Professor of the Research group “Digital Culture, Communication and Media” – **23**
- Lisovska A.** Mariupol State University (Zaporizhia, Ukraine), speciality «Social Work», student – **18**
- Lugova O.** Sumy State University named after S. Makarenko (Sumy, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **25**
- Lysaia O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **27**

- Lysenko O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **46, 109, 118**
- Lytvynenko O.** Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **137**
- Mamay E.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **55**
- Matveeva L.** State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **30**
- Mosaiev Yu.** Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy (Zaporizhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **164**
- Motryuk N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **50**
- Niementsev E.** Donetsk National Technical University (Pokrovsk, Ukraine), the Senior lecturer of the Electrical Engineering Department – **156**
- Niementseva N.** Communal Institution «Pokrovsky pedagogical professional college» (Pokrovsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Deputy Director for Academic Affairs – **156**
- Nikolova V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **36**
- Nikon N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **158**
- Novak M.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Postgraduate student of Psychology and Pedagogy Department – **73**
- Oliynyk K.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **123**
- Pakhomova T.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Head of the Local self-government and Territories Development Department – **69**
- Parkhomenko V.** National Academy of Statistics, Accounting and Auditing (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Dean Finance and Economics Faculty – **160**

- Pashinska A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **76**
- Prokopovych L.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Cultural Studies and Philosophy of Culture Department – **16**
- Remez N.** Odesa Regional Center for education quality assessment (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Deputy Director – **63**
- Rodriguez Ron A.** University of Israel «UISRAEL» (Quito, Ecuador), Ph.D, the Associate professor of the Administrative Sciences Department – **61**
- Romanenko S.** Odesa National University named after I. Mechnikov (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **21**
- Romanovska L.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **73**
- Sanatorchuk L.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **58**
- Semenkova A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **78, 82, 175**
- Semenschuk I.** Rivne State University for the Humanities (Rivne, Ukraine), speciality «Management», magister – **65**
- Serha T.** National University «Zaporizhzhya Polytechnic» (Zaporizhzhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **100**
- Silvestrova O.** Lutsk National Technical University (Lutsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Socio-humanitarian Technologies Department – **113**
- Sirvinskiene Giedre** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Health Psychology Department – **46**
- Sobko-Bovkun Y.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Postgraduate student of Local Self-Government and Territories Development Department – **37**
- Stankova O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **109**
- Stepanishcheva M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **39**

- Stoliaryk O.** Lviv National University named after Ivan Franko (Lviv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Pedagogy and Social Work Department – **96, 131**
- Sytnyk O.** Lutsk National Technical University (Lutsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Socio-humanitarian Technologies Department – **113**
- Tankushyna L.** National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine), speciality «Social Work», student – **104**
- Tkachenko A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Postgraduate student of Local Self-Government and Territories Development Department – **115**
- Tkachenko S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **39**
- Tulieva V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **120**
- Vitkovska I.** Kharkiv National University named after V. N. Karazin (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the the Senior lecturer of the Sociology of Management and Social Work Department – **94**
- Voloshenko M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **48, 102, 135**
- Yemelianova B.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **32**
- Yevdokymova I.** Kharkiv National University named after V. N. Karazin (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Sociology of Management and Social Work Department – **144**

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 17 листопада 2023 р.**

Головний редактор В. В. Корнешук

Підписано до друку 10.11.2023.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,5.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

